

EURÓPAI JÓGYAKORLATOK

Tanulmány

A kiadvány az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított EFOP-5.2.2-17-2017-00023 „Közmunkából az elsődleges munkaerőpiacra” elnevezésű projekt keretében készült.

SZÉCHENYI 2020

2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tartalom

I. Fejezet - Az aktív munkaerő-piaci eszközök történeti fejlődése Európában	3
A munkafelfogás történeti változásai	4
A jóléti állam kialakulása és válsága.....	14
Németország	24
Nagy-Britannia.....	28
Franciaország.....	33
Skandináv országok	38
Magyarország	42
Összefoglalás	53
II. Fejezet - Szociális gazdaság az Európai Unióban.....	55
Bevezetés	56
A szociális gazdaságot életre hívó folyamatok.....	60
A szociális gazdaság fogalmának történeti fejlődése.....	64
Népi szövetségek és szövetkezetek: a szociális gazdaság történelmi gyökerei	64
A szociális gazdaság tevékenységeinek hatóköre, területe	68
A szociális gazdaság meghatározása, intézményes elismerése	71
A szociális gazdaság egyéb meghatározásai.....	74
A szociális gazdaság megjelenése, fejlődése az Európai Unióban	81
<i>Fehér Könyv a foglalkoztatáspolitikáról (Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatás – 1993) ...</i>	81
Az aktív szolidaritás, különböző dimenziókban kell, hogy megjelenjen:	82
Az Esseni Prioritások (1994)	82
Az Amszterdami Szerződés (1997)	82
Az Amszterdamban meghatározott önálló foglalkoztatási fejezetből különösen a következőket érdemes kiemelni:	83
A luxemburgi foglalkoztatási csúcs (1997)	83
A cardiffi csúcs (1998)	84
A bécsi csúcs (1998)	84
A kölni csúcs – az Európai Foglalkoztatási Paktum (1999)	84
Az EEP az alábbi három pillér hosszú távú összekapcsolására épít:	84
A da Feira-i csúcs (2000).....	85
A Lisszaboni Szerződés (2007).....	85
A Lisszaboni Szerződés óta bekövetkezett fejlemények	86

Göteborgi szociális csúcstalálkozó	87
Európai Unió szakpolitikák és a szociális gazdaság, középpontban az Európa 2020 stratégiával .	89
A szociális gazdaság az európai unió szakpolitikákban.....	89
A szociális gazdaság az Európa 2020 stratégiában.....	95
A szociális gazdaság szervezeti viszonyulása a hagyományos nonprofit szektorhoz.....	97
A szociális gazdaság jellemző tevékenységei	100
A szociális gazdaságban rejlő lehetőségek.....	105
A szociális gazdaság működési feltételeinek megteremtése	109
III. Fejezet - Támogatott foglalkoztatási kezdeményezések, munkaerő-piaci reintegrációt elősegítő megoldások az Európai Unióban	116
Bevezetés	117
Csehország.....	117
Közösségi kert terápiás célokra és foglalkoztatási készségek növelésére -A csehországi Sdruzeni SPLAV esettanulmánya.....	117
Németország	122
„Ein-oder-Zwei Euro Job” - program	122
Nagy-Britannia.....	124
New Deal for Young People.....	124
„Helyi közösségfejlesztés – a szebb jövőért,„	126
A4e – Action for Employment – „Akció a foglalkoztatásért” Vállalatcsoport	128
Spanyolország.....	131
A fiatalok számára elérhető programok.....	131
ACCEDER projekt	132
Skandináv programok	134
Finnország	136
Munka, tanácsadás és segítség nyújtása a mindennapi életvezetéshez – a Valtti -tanműhely modellje.....	136
Ausztria.....	140
Portugália	147
Felhasznált irodalom	152
I. fejezet.....	152
II. fejezet.....	155
III. fejezet.....	155

I. Fejezet - Az aktív munkaerő-piaci eszközök történeti fejlődése Európában

A munkafelfogás történeti változásai

A közmunkaprogramok megjelenése az 1990-es években, illetve a 2008-as gazdasági világválság után nem előzmények nélküli. Mind az 1970-es, '80-as években, mind a világháborúk után, az 1929-33-as gazdasági világválság idején voltak olyan intézkedések, melyek a mai programok előszelének tekinthetők és sok hasonlóságot mutatnak napjaink közmunkaprogramjaival.

A közmunka-jellegű programok azonban már jóval korábban megjelentek az európai történelemben, sőt, eszmeileg már az ókorban megtalálhatóak azok a szellemi gyökerek, melyek később a közfoglalkoztatás eszmeiségének kialakulásához vezettek. Jean-Pierre Vernant például egészen az ógörög Prométheusz-mítoszhoz vezet vissza azt az interkulturális elgondolást, miszerint a munka valamilyen isteni büntetés, melyek alól csak a felsőbb, szellemi rétegek szabadulhatnak.¹

„A mitológia üzenete szerint a munka az emberekre az istennel folytatott vetélkedésük miatt kirótt büntetés. Míg az isteneknek nincs szükségük élelemre, az állatok pedig munka nélkül is hozzájutnak ahhoz, csak az embernek kell keményen megdolgoznia a mindennapi ételért.”²

Vernant szerint ennek értelmezése mögött a munka iránti kettős felfogás áll: a munka egyszerre isteni büntetés és a fejlődés, előrejutás eszköze. Ez a duális hozzáállás a nyelvben is megjelent: egyszerre volt jelen a praxis, amely elsősorban a földeken végzett mezőgazdasági munkát jelentette (ezzel együtt a „rossz” munka archetípusát jelenítette meg), és a poiesis, amely az alkotó munkát, ezáltal a magasabb rendű, elfogadott és nemes munkát jelentette.³

Ahogy arra Németh is rámutat, az ógörög felfogás egyik központi gondolata volt a munkával kapcsolatban, hogy nehéz munkát szabad ember nem végez, az alapvető létfenntartáshoz szükséges (általában mezőgazdasági) munka elvégzését a rabszolgákkal végeztették. *„Ebben a világban a munka csupán az élet fenntartásához szükséges javak létrehozásának és begyűjtésének eszköze, a rabszolgák feladata. A fizikai munkát végző, kézműves tevékenységet folytató személyek nem vehettek részt a*

¹ VERNANT, Jean-Pierre: Mindenség, istenek, emberek, Európa Könyvkiadó, Bp. 2002. 63-65. o.

² NÉMETH András: Emberi világok. Pedagógiai megközelítések. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014. 41. o.

³Uo.

polisz közösségi rendezvényein. A görög polgár számára a legértékesebb tevékenység a biosz politikus, a politikai közéletben való részvétel volt. Periklész korában értelmetlennek tűnt a szellemi munka és a rabszolgák termelő munkájának azonos kategóriába sorolása. A munkát a mezőgazdasággal foglalkozók, iparosok, kereskedők, képzetlen munkások és kézművesek munkájaként – a gazdasági jellegű tevékenységet függő helyzetben végzett munkaként – inkább negatívan értékelték. A háztartáshoz kötődő tehernek tekintették, ami a rabszolgák, nők és más, alacsonyabb jogállású személyek feladata volt. Ezzel szemben állt a polisz, a város nyilvános szférája, ahol a polgárok, azaz a férfi családfők a közösség ügyeivel foglalkoztak. A poliszpolgárok ebben az összefüggésben nem kereskedők, gazdálkodók vagy kézművesek, és főként nem képzetlen vagy kétkezi munkások voltak, hanem szabadidővel rendelkező, a polgári erények gyakorlására képes embereknek tekintették őket. A szabadidőt és a szabadságot szorosan összefüggő dolgoknak tartották.”⁴

Az ókori felfogáshoz képest némileg más megközelítést alkalmazott az időközben kontinentális szinten is domináns államvallássá váló kereszténység. A keresztény munkakultúra gyökereit nem elsősorban a görög-római kultúrában, hanem a judaizmusban kell keresni. Az ószövetségi alaptörténet, a görög mitológiához hasonlóan, a földi életet és az azzal járó szenvedéseket (beleértve a mindennapi munkát is), isteni büntetésként értelmezte, melynek jelképe a paradicsomból való száműzetés lett. Ugyanakkor a munka mint egyéni kötelesség is megjelent, bár egészen Pál apostolig kellett várni, hogy ennek erkölcsi konnotációi is megjelenjenek. A Biblia „egyrészt az átokhoz és a fáradsághoz kötötte a munkát, másrészt viszont az emberiség számára Isten által kijelölt feladatként tartja számon: „... töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá” [Ford. Károli Gáspár]; a munka egyszerre volt átok és áldás. Ha azonban a teológus Wolfhart Pannenberg véleményét követjük, a Biblia nagyobb súlyt fektet az élet sabbath-i kiteljesedésére, amikor Istenhez imádkoznak és az ember inkább magára talál, mint a dolgozó hétköznapiakban, melyeket szükségszerűségként fogadnak el.”⁵

Pál apostol mondta ki azt a később meggyökeresedő tételmondatot, miszerint aki nem dolgozik, ne is egyék, ezzel validálva a kétkezi munkát, mindenki számára

⁴Uo. 42-43. o., idézve Jürgen Kockát.

⁵KOCKA, Jürgen: Az európai történelem egyik problémája: a munka. Korall, 2001. ősz-tél, 6. o.

szükségessé nyilvánítva, sőt, előtérbe helyezve a kemény, illetve a mások megsegítéséért való munkálkodást (itt jelenik meg az önkéntesség alapgondolata is). A páli gondolatot a szerzetesrendek vették át legerősebben, az ő napi rutinjukba már nemcsak a szellemi, hanem a fizikai munka is bekerült, az pedig valószínűsíthető, hogy a gondolat hétköznapi életben való elterjedését is a szerzetesi kolostorok megjelenése segítette szerte a kontinensen.

A munka mint erkölcsi norma megjelenésének fontos hozadéka volt a rabszolgaság elvetése, így az addig hagyományosan a rabszolgák, szolgák és alacsonyabb rendű emberek feladatának gondolt munkakörök – eszmei szinten legalábbis – elvesztették alárendelt jellegüket, a munka „megszabadult a szabadság hiányának bélyegétől”.⁶

Ez persze nem jelenti, hogy az európai gondolkodásban, melyet évszázadokon át meghatározott a korábbi felfogás, a munka hirtelen pozitív értelmet nyert, sőt. Ahogy arra Kocka is rámutat, „a munka ezen értelmezése, tehát a vallásos irányelveket követő élet összefüggésében nyert jelentősége, azonban mitsem változtat a munkára — a kétkezi munkára — vonatkozó még mindig uralkodó nézeten, mely szerint az gyötrelmes robot és nyomasztó teher.”⁷

A középkori társadalom tagolódásán is jól látszanak az elvégzett munkával kapcsolatos érzések, előítéletek, hiszen a társadalmi hierarchia legalján továbbra is a földművelő jobbágyság helyezkedett el, míg a szellemi (itt nem elsősorban mai értelemben, hanem az elmélkedés, lelki gondozás értelmezésében) munkát végző egyházi papság a világi nemességgel együtt a társadalom felső rétegeit foglalták el.⁸

Az európai munkafelfogás radikális átalakulása, mellyel a közmunkaprogramok korai kezdeményezéseihez is elérkezünk, a városi céhek kialakulásával jelentek meg. A gazdaságilag egyre függetlenebbé váló iparos és kereskedő réteg az idő múlásával az anyagi függetlenedés mellé fokozatosan egyéb szabadságjogokat is kivívott magának, ezzel párhuzamosan ismét felerősödtek az egyes munkatípusok közötti differenciálások (a földművelés továbbra is negatív, míg az alkotó, szellemi munkatípusok pozitív (pl. tisztos, becsületos) értelmezést kaptak).

⁶ Uo. 7. o.

⁷Uo.

⁸Németh 43-44. o.

Ami viszont újdonság volt, az a városi munkanélküli réteg megjelenése, mely tagjai nem illeszkedtek a munkaközpontú társadalomba. Megjelentek a „hivatásos” csavargók, útonállók, fosztogatók, akik a tisztas munka helyett mások javainak elvételéből, koldulásból, alamizsnából tartották fent magukat és többnyire városról városra jártak.

A kialakuló városi polgárság és az ezzel járó gazdasági változások az ideológiák terén is átalakította az addigi gondolkodást. A munkához egyértelműen pozitív fogalmak társultak, míg a munkanélküliség, „munkakerülés” lustaságot, semmittevést feltételezett. Ezzel egyidejűleg a munka és életszínvonal egymáshoz való viszonyában is változás következett be: a „becsületesen dolgozók” előtt nyitva állt a fejlődés, előrelépés lehetősége, míg a munkanélküliség, dologtalanság már nem csak a kiváltságosok helyzetét mutatta, hanem a szegénységet, bűnözést. A szegénység és munkanélküliség összekapcsolása persze erkölcsi kitételeket is létrehozott, tehát már nem csak arról volt szó, hogy aki nem dolgozik, az szegény marad, hanem fordítva, aki szegény volt, az minden bizonnyal saját maga tehetett helyzetéről, hiszen valószínűleg nem dolgozott elég keményen.

Eszmei szempontból a reformáció erősítette meg a polgárságot abban, hogy a szorgalmas munka nemcsak a földi életben jelent előnyt, hanem a túlvilágos is, hiszen a munka továbbra is isteni feladatként volt értelmezendő. A munka általi előmenetel nem járt együtt a fogyasztás bővülésével, sőt, a kálvini aszkétizmus óva intett ettől. Ugyanakkor a reformáció társadalomképe erősen meghatározta azt a felfogást, amely a szegénységet, munkanélküliséget a bűnözéssel kapcsolta össze, ehhez pedig preventív intézkedéseket kellett tenni.

Ahogy arra Kocka is rámutat:

„Luther Márton, a korábbiaknál magasabbra értékelte a vita activát, kevésbé a vita contemplatívát.⁹ A munka dicsérete nála a nemességgel szemben megnyilatkozó polgári/burzsoá bizalmatlansággal, a protestáns antiklerikalizmussal és a régi elit semmittevéseinek éles kritikájával, de az alsóbb osztályok munkával kapcsolatos vonakodása ellen folytatott küzdelemmel és a koldulás elítélésével is

⁹Megj.: Aquinói Tamás felosztása szerint az élet kétféle lehetett – szemlélődő, szellemi dolgokkal foglalkozó és a napi életvitel előteremtéséhez kétértelmű munkával foglalatalkozó. A vita contemplativa, a szemlélődő élet még magasabb rendű volt a középkorban, mint a vita activa, a tevékeny élet.

összekapcsolódott. Nem véletlen, hogy a 16. században először a protestáns országokban állítanak fel dologházakat és börtönöket.”¹⁰

Hozzá kell tenni, hogy a dologházak felállítása valós problémára reagált – nemcsak a korábban már említett fosztogatók ellen kellett fellépni, hanem a hadirokkantak, munkaképtelenek, a városi szegénység egyre szélesedő és általánosabbá váló köreire is megoldást kellett találni. Mivel az ideológiai átmenet együtt járt az állami szerepvállalás szélesedésével is, nem meglepő, hogy már nem a katolikus szemléletű szegénygondozás, hanem az elrettentés és büntetés állami szempontrendszere került előtérbe a probléma kezelésekor.

Az, hogy a reformáció tanai, illetve a reformáció munkához való viszonya ezt mind alátámasztotta, segítette az állami intézkedések elfogadottságát is, a szegénységhez ismét erkölcsi kategóriát is párosítva a városi polgárság is azt érezhette, előmenetelének oka saját kitartása, míg a szegények nem valamilyen rendszerhiba áldozatai, hanem saját lustaságuk következményeit kénytelenek elszenvedni.

A dologházak célja a korszakban kettős volt: egyrészt összetzerelte a társadalmi szempontból problémás egyéneket, tehát ők már nem az utcán koldultak, kéregettek stb., hanem egy zárt intézeten belül éltek, kijárásuk korlátozott volt. Másrészt célul tűzte ki, hogy a kor szellemének megfelelően ezeket az egyéneket mintegy átneveli, hasznos állampolgárrá alakítja.

Ennek eszközei között nemcsak a kényszermunka szerepelt, ahogy azt sok visszaemlékezés sejtetni enged, hanem bizonyos szempontból képzéseket és lelki nevelést is biztosítottak az elzártak számára, még ha kezdetleges módon is (legalábbis semmiképp sem hasonlítható napjaink komplex programjaihoz).

Ahogy arra Dr. Mezey Barna is rámutat a dologházakat illetően:

„A reformáció ideológusainak útmutatása szerint a megoldás a vonakodó munkakerülők fegyelemre és munkára szoktatása kemény szigorral, hogy ily módon hasznos tagjává tegyék a társadalomnak, s visszavezethetőek legyenek az emberi közösségekbe. Ez a tézis új minőséget hozott a büntetés fogalmába és a büntetés végrehajtásába egyaránt. A büntetés definíciója deklaráltan kibővült a javítás világi fogalmával, amely minőségileg más, mint a keresztény büntetőjog javulásba vetett hite. Ez a világi eszközökkel elérni tervezett, a világi törvényekhez és szabályokhoz

¹⁰Kocka 8. o.

szoktatás gondolatát tartalmazta. A visszavezetés eszméjét, amely ugyanakkor már nem várta el feltétlenül a „belső javulást”, csak a társadalmi normák tudomásulvételét és az alkalmazkodást. Ez a megközelítés új helyzet elé állította a büntetés-végrehajtást. Már nem(csak) a sanyargatás és a lehető legbiztonságosabb őrzés a feladata, hanem a javításhoz vezető nevelés (lelki gondozás és szakmai oktatás egyaránt) és az ezt szolgáló munkáltatás megszervezése és működtetése is. Természetesen az ezekkel járó további konzekvenciákkal együtt, mint például a legtipikusabb csoportok elkülönítése (nők elszigetelése a férfiaktól, fiatal kezdőké a megrögzöttektől, a kisbűnösöké a gonosztevőktől). Mindezek olyan követelményeket támasztottak, melyek kielégíthetetlenek voltak a hagyományos carcerkörülmények között. Megszülettek a dologházak.”¹¹

Az első ilyen dologház 1555-ben nyitotta meg kapuit Londonban, habár figyelembe kell venni, hogy ebben a formában még igencsak távol állt a törvényileg szabályozott és az állam által felügyelt későbbi dologházaktól. Az intézet, melynek a neve is beszédes,¹² elsődleges célja a legalsó rétegek felügyelete és munkába fogása volt. A legalsó rétegek alatt itt a csavargókat, úgynevezett kisbűnösöket (tolvajokat) és szegényeket értették,¹³ mely csoportok között gyakorta voltak átfedések.

A vándorló életmódot folytató koldusok ellen már a 15. század elején is hoztak intézkedéseket, ugyanakkor a londoni dologház megalapítása konkrétan a VIII. Henrik által 1536-ban bevezetett, szegényeket büntető törvény (Act for Punishment of Sturdy Vagabonds and Beggars, azaz az erőszakos csavargók és koldusok büntetéséről szóló intézkedés) kiadásához köthető.

A törvény egyrészt kimondta, hogy az elítélteknek büntetésük letöltése után (hogy visszailleszkedjenek a társadalomba és elkerüljék a további bűnözést) dolgozniuk kell, ezért a helyi polgármesterek, településvezetők, végrehajtók és más hasonló beosztásban dolgozó hivatalnok voltak a felelősök, de a terület maga az egyes plébániákhoz tartozott. A cél az volt, hogy az egyház a kerületéhez tartozó

¹¹Dr. MEZEY Barna: Az első dologházak kora. A börtönépítészet nagy korszakai. Börtönügyi Szemle 11.évf. 1. 1992 március, 47-48. o.

¹²Hospital, Workhouse vagy House of Occupation, azaz Kórház, utalva az intézmény „gyógyító” jellegére, Dologház és az Elfoglaltság Háza, mindkettőben benne van, hogy a társadalmi nevelés és a szegénység megelőzésének elsődleges eszközének a munkát tartották.

¹³ Mezey 48. o.

szegényekről gondoskodjon annyira, hogy ne legyen szükséges koldulniuk, de ennek finanszírozása nem folyhatott sem önkormányzati pénzből, sem adóemelésből. A törvény engedélyezte, hogy minden templom alamizsnaládát helyezzen ki, amelybe önkéntes alapon lehetett az adományokat eljuttatni, a szegények ellátása kizárólagosan csak ezekből az adományokból valósulhatott meg, minden más ellátási forma törvénytelennek minősült.

A törvényt még ugyanabban az évben hatályon kívül helyezték, de a szegények adományokkal való ellátásának intézménye a később létrehozott szegényügyi törvényekben is a plébániák fennhatósága alatt maradt.

A néhány évtizeddel később létrehozott dologházak még mindig inkább a nevelő-ellátó szemléletet jelenítették meg, de ahogy arra Mezey is utal, a hatóságok (akik ugye a korábbi rendelkezésekben kvázi felügyelték a szegények ellátásának irányítását és ők voltak azok, akik összegyűjtötték a törvényi rendelkezés alá tartozókat) hamar a büntetésvégrehajtási rendszer felé kezdték terelni az intézményeket.

Habár az első dologház működését ez még kevésbé érintette, az 1588-ban a Lancashire-i Buryben létrejövő intézmény már korán áldozatul esett a hasonló intézkedéseknek: *„elsősorban koldusokat, csavargókat, munkanélkülieket zártak az intézetbe. A ház feladatául szabták, hogy szabadítsa-meg a várost a csavargóktól. Kezdetől fogva utaltak be 'kiszűrésöket' a házba (pl. tolvajokat), ez azonban alapvető vonásán, hogy ti. a ház a szegénygondozás egyik ágaként született és működött, nem változtatott. (Amúgy a tolvajtársadalom igazi forrásvidéke a csavargás volt, a tolvajok beutalása tehát lényegében nem ellenkezett a szegényügyi jelleggel). Leslie Fairwethaer szerint a Bridewell, csakúgy mint utódai dolog- és javítóházak voltak, nem pedig börtönök. Más kérdés, hogy Angliában, csakúgy mint a kontinensen, a büntető hatóságok örömmel csaptak rá az új intézményre, melyet rövid idő alatt sikeresen kriminalizáltak. Az 1588-ban alapított Bury intézete Bridewell modellje után jött létre. Igaz, szavakban még a nevelést tartották fő szempontnak, valójában már eluralkodott a büntető jelleg. A további alapítások pedig már alig különböztethetők meg a tradicionális tömlöctől.”*¹⁴

Az angol gyakorlatot 1588-ban Amsterdam is átvette, ahol egyre nagyobb problémát jelentett a bűnelkövetés elterjedése. Ugyanakkor a dologház nem általában a

¹⁴ Uo.

bűnelkövetők és kolduló szegények elhelyezésére jött létre, hanem ezek egy kiemelt célcsoportja, a fiatalok érdekében; pontosabban azért, hogy a fiatalok bűnelkövetők ne kapjanak a felnőtt elkövetőkkel azonos büntetést, inkább zárják el őket egy korrekciós intézménybe.

Mivel a holland dologházak, ezzel együtt az Egyesült Királyságban is időközben elszaporodó hasonmásaik története inkább tartozik a börtönök és javítóintézetek történetéhez, mint a közmunkaprogramok fejlődéséhez, itt most részletesebben nem foglalkozunk velük.

Mindamellet fontos megjegyezni, hogy a szegénység, a munkanélküliség alamizsnaosztás és segélyezés helyett foglalkoztatással való prevenciója, illetve enyhítése már az első dologházak megjelenésénél jelen volt, és bár nem fejlődtek ki belőlük a korszakban állami foglalkoztatási programok, sőt, nagyon hamar megjelent a szegénység kriminalizálása és a dologházak fegyházzá való alakításának mozzanata, történeti szempontból nem szabad elmenni a kezdeményezés mellett.

Még akkor sem, ha a holland példa már eleve olyan csoportokat célozott meg, amelyek körében igencsak magas volt a bűnözési ráta, mint például a csavargók, koldusok, prostituáltak, de még a „neveletlen gyermekek, költekező életmódot folytató rokonok, barátok”¹⁵ is ebbe a körbe tartoztak, később a felnőttkorú erőszakos bűnözők is az időközben fegyházzá alakuló dologházban töltötték le büntetésüket.

„Az angolhoz hasonló kriminalizálódást jelzi az intézet nevének megváltozása is: a dolog- és javítóházból rövid idő alatt „Tugthuys”, fenyítőház lett, de elterjedt volt a Rasphuys elnevezés is, amely a benne végeztetett kegyetlen munkára utalt. Az amszterdami dologházat 1765-ben leíró útirajz a kriminalizálódás megtörténtéről tanúskodik: „...meglátogattuk a Spinnhaust. Ott öreg és fiatal kurvák, tolvajok és gyilkosok voltak, akik megérdemelt büntetésüket töltötték, 3, 10, 20 évre és életfogytiglanra ide zárva... mentünk azután a Raspelhaushoz, ahol csupa vad férfiak, részben megbélyegezve, részben halálra ítélve őriztetnek.”¹⁶

Az angol és holland gyakorlatot később Németország és más európai országok is átvették, Németország ismét abból a célból hozta létre a leginkább javítóintézetekhez hasonló dologházakat, hogy a fiatal elítéltek ne a felnőtt bűnelkövetőkkel együtt

¹⁵ Uo. 49. o.

¹⁶Uo.

legyenek elzárva.¹⁷ A dolog-és fenyítőház név alatt működő intézményben azonban inkább a fenyítés jelleg volt tetten érhető, mint a foglalkoztatási jelleg, ez elsősorban büntetésként jelent meg.

Az angliai dologházak rendszere mindeközben, elsősorban az 1601-es szegénytörvénynek köszönhetően – melyet egészen 1967-ig egészítettek ki egyéb rendelkezésekkel –, szintén jelentős átalakuláson mentek keresztül. Az I. Erzsébet által fogantatosított rendelkezéscsomag meghagyta a szegények ellátásának felügyeletét a plébániák fennhatósága alatt, de élesen elválasztotta a munkaképes és munkaképtelen, illetve a bűnöző és fiatalkorú szegényeket.

A törvény rendelkezései alapján a munkaképtelen szegények ellátáshoz jutottak, és külön erre a célra kialakított intézményekbe lettek beutalva, a csavargók és erőszakos bűnözők fegyházba vagy börtönbe kerültek, míg a munkaképes szegényeket felszerelt dologházakba rendelték, ahol a kijelölt munkákat elvégezheték. A kolduló gyermekek, fiatalok gyakornokokként helyezkedhettek el különböző mesteremberek alatt, a fiúk 24 éves korukig, a lányok 20 éves korukig vagy házasságkötésük időpontjáig.

A fenti intézkedések mindamelllett viszonylag szabad kezű és elég tág intézkedési határokat biztosítottak az egyes plébániák vezetőinek. A munka mellett a foglalkoztatásba bevontak részesülhettek alamizsnában (ruha és étel, esetenként kisebb összegű pénzadomány), ezek szétosztása a plébános szemléletétől függött.

A törvény későbbi kiegészítései is inkább az aktív és passzív ellátási formák arányának változtatásairól szóltak, illetve a bevontak köreinek bővítéséről és csökkentéséről, attól függően, éppen milyen gazdasági helyzetben volt az adott plébánia, kiket és mivel tudott ellátni.

A változtatásokra már csak azért is szükség volt, mert a törvény maga még az iparosodás előtti időszakban keletkezett, így nemcsak a városi szegénység megnövekedése, hanem a humanitárius eszmék terjedése, a francia forradalom és a napóleoni háborúk okozta gazdasági nehézségek és az ezekkel együtt járó társadalmi szerkezeti átrendeződések is kényszerhelyzetekbe hozták a rendszert.

Az ideológiai változások megjelenése és a szociális jogok előtérbe kerülése mellett azért fontos kiemelni, hogy a munka értelmezése még a 18. század elején sem

¹⁷Mezey 53. o.

hasznított a mai munkafogalomhoz, nem beszélhetünk róla általánosságban, inkább rend- és rangspecifikus, minden társadalmi réteg számára eltérő módon értelmezték, és inkább életcél, hivatás, sors értelemben magyarázható.¹⁸

¹⁸ BRANDT, Juliane: Adalékok a munka fogalmának református koncepciójához a 19. századi Magyarországon. Korall, 2001. ősz-tél 23. o.

A jóléti állam kialakulása és válsága

A XVIII-XIX. századi gazdasági és ideológiai változások, az iparosodás, ezzel együtt a humanizmus és a liberális eszmék terjedésének következtében a társadalmi változások is elkerülhetetlenekké váltak. Az egyre szélesedő városi munkásréteg láthatóvá és az adott ipari központok köré koncentrálttá tette a szegénységet, melyek enyhítését az egyházak és adományozók már nem tudták vállalni. Megjelent a különböző önszegélyező körök, melyek különféle előtakarékosági programokat és biztosításokat kínáltak a tagjaiknak, de ahogy arra Tomka is rámutatott,¹⁹ ezek túlságosan kicsik és elaprózódottak voltak ahhoz, hogy hosszútávon is hatékonyan tudjanak működni; az ellátás nagyon alacsony intenzitású és időben is hullámzó volt, attól függően, milyen hosszán és hány tagnak kellett folyósítást nyújtani, ráadásul csak a magasabb jövedelemmel rendelkező munkások és a felsőbb osztályok tagjai engedhették meg maguknak a szolgáltatást.²⁰

Az állami szerepvállalás is a különböző biztosítások formájában jelent meg először, legelsőként Németországban. Az Otto von Bismarck kancellár által 1884-ben bevezetett kötelező jellegű betegbiztosítás mindenképp úttörő jellegű volt a szociális ellátások terén, melyet 1884-ben a balesetbiztosítás, majd 1889-ben az állami nyugdíjbiztosítás bevezetése követett, természetesen adott célcsoportok, elsősorban a munkásság számára.²¹

A közfoglalkoztatás történetének szempontjából ugyanakkor nem elsősorban a jóléti állam kialakulása, hanem annak válsága az érdekes.

A kezdeti időszakban elsősorban a passzív ellátásokat preferálta az állam, ugyanakkor az I. világháború után munkaképtelenné vált hadirokkantak tömegei, a népességszám csökkenése és a foglalkoztatási válság erősen megterhelte az államot, így valamilyen módot kellett találni arra, hogy a gazdaság ismét talpra álljon, az ellátórendszer pedig a lehető legkevesebb embert legyen kénytelen kiszolgálni.

Ugyanakkor egészen az 1929-1933 között tartó gazdasági világválságig nem jelent meg az európai ellátórendszerben a maihoz leginkább hasonló közmunka fogalma. Az Amerika Egyesült Államokban Roosevelttel által bevezetett New Deal program

¹⁹TOMKA Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon. Corvina Kiadó, Bp. 2008. 9-10. o.

²⁰Uo.

²¹Uo.

egyszerre kísérelte meg a munkanélküliség nagymértékű csökkentését, ezzel jelentős összegeket csoportosítva át ellátás helyett a foglalkoztatásra, illetve az állami fejlesztések megvalósítását.

A szociális biztonság, mint fogalom is Rooseveltnél jelent meg először, ő már, mint a társadalom mindennapjaiból elveszett értelemben használta a Social Security Act bevezetésekor.²²

A programon belül két nagyobb projektet hoztak létre, az egyik az állami nagyberuházásokért és fejlesztésekért, a másik a kisebb volumenű építkezések, fejlesztések stb. megvalósításáért felelt. Az állami nagyberuházások közé tartoztak a hidak, alagutak, víztározók és gátak, illetve a repülőterek kiépítése, míg a kisebb volumenű projektek általában a helyi önkormányzatokat segítették; itt elsősorban mezőgazdasági munkákat és fejlesztéseket támogattak. A munkaképes férfiak nagy része az építkezéseken tudott elhelyezkedni, míg a nőknek és feketéknek leginkább képzettséget nem igénylő munkakörökben igyekeztek feladatot adni, mindamelllett, hogy a bevontak száma mindkét célcsoportból alacsony volt.

A korszak felfogása szerint a nőknek elsősorban a háztartást kellett vezetnie, míg a férfiak megkeresték a családfenntartáshoz szükséges pénzt, a feketék emancipációja pedig társadalmi szinten még nem történt meg.

A program finanszírozásának kidolgozása Hugh S. Johnson nevéhez fűződik, aki a programba vont munkásokat illetően erős védelmi mechanizmusokat épített a programba. A New Deal egyik alapvetése volt a bérminimum meghatározása, amelynek valahol 20-45 cent közé kellett esnie óránként, illetve a munkaidő maximalizálása, amely nem lehetett több heti 35-45 óránál. Kiemelt jelentőségű továbbá, hogy a foglalkoztatási program kimondottan tiltotta a gyerekek alkalmazását, így ténylegesen a munkaképes, aktív korú férfiakat kellett bevonniuk és foglalkoztatásba állítaniuk a programba jelentkező cégeknek, önkormányzatoknak.

Az amerikai példát az európai országok közül többen is átvették, még Magyarországon is, ahol a német társadalombiztosítási mintának erős gyakorlata volt. A magyar közfoglalkoztatási rendszert külön fejezetben fogjuk ismertetni, így itt csak azt a jelentős különbséget jegyezzük meg, hogy míg a Rooseveltnél New Deal a fogyasztás növekedése érdekében a munkavállalók érdekeit is erősítette, addig például

²² Uo. 33. o.

a magyar rendszer leginkább a zavargásokat és a bűnözési ráta emelkedését szerette volna elkerülni azzal, hogy a munkanélküliek számára egyszerűbb munkákat igyekezett nyújtani, a piacinál alacsonyabb bérezés mellett.

Míg a gazdasági válság és a világháborúk után a foglalkoztatás magasán tartása volt a cél, ezzel együtt minél több munkaképes korú bevonása az újjáépítésbe, az 50-es évektől két évtizeden át tartó gazdasági növekedés és az állam által biztosított szociális ellátások körének kiszélesítése biztosította a létminimumot akkor is, ha az egyén esetleg munka nélkül maradt vagy beteg lett. A 70-es évek olajválsága azonban megtörte ezt a folyamatot, és mivel a munkanélküliek biztosítását az állam átmenetileg folyósította, fokozatosan csökkentett összegekkel,²³ a tömeges és tartós munkanélküliséggel szemben eszköztelen volt.

	1950	1960	1970	1980	1990
Egyesült Királyság	14,8	15,1	20,0	24,5	24,6
Franciaország		13,4	16,7	28,3	31,4
Hollandia	13,3	18,9	28,7	40,2	35,1
Belgium		18,3	23,4	36,0	31,6
Írország	14,7	14,0	19,8	29,0	24,3
Németország/NSZK	19,2	21,7	24,7	31,0	27,4
Ausztria		20,4	24,8	32,6	29,2
Svájc	7,4	8,8	12,5	19,7	22,5
Svédország	11,3	15,2	25,9	37,9	40,1
Dánia	10,4	14,4	22,6	32,8	35,3
Finnország	10,5	12,7	17,2	24,8	31,4
Norvégia	9,2	13,7	21,1	26,1	34,0
Olaszország		16,5	21,3	27,0	26,2
Magyarország		11,3	13,9	19,6	27,8

1. táblázat: A szociális kiadások alakulása a GDP százalékában, 1950-1990²⁴

A fenti táblázat a második világháború utáni szociális kiadások mértékét ábrázolja a GDP százalékában. Az adatok magukban foglalják a jövedelempótló támogatásokat (mint pl. a nyugdíj), együttesen az oktatási, egészségügyi és lakhatási támogatásokat,

²³ TOMKA Béla: Szociálpolitika: fejlődés, formák, összehasonlítások. Osiris Kiadó Kft., Bp. 119. o.

²⁴ Tomka 2008. 21. o.

de a nyugat-európai adatok 1950-1990 között nem tartalmazzák a közalkalmazottaknak járó egyéb szociális juttatásokat, míg a magyar adatokban ezek a juttatások az 1990-es évre vonatkozóan már benne vannak.

Jól látható, hogy egyes országok, mint például Franciaország, Belgium, Ausztria, Olaszország és Magyarország, az 1950-es évekre vonatkozóan nem rendelkeznek adatokkal. Ez egyrészt az adatok hiányával magyarázható, hiszen ezek az országok már a XX. század első felében is fordítottak összeget legalább a társadalombiztosítási rendszer korlátozott kiépítésére és a közalkalmazottak nyugdíjának biztosítására.

Másrészt a világháborút követő évtizedben Magyarországon és a szovjet tömb országokban, például Lengyelországban is, teljesen más ellátórendszer típus jött létre, mint a nyugat-európai országokban.²⁵

A szovjet tömb országai, ahogy az adatokból is látszik, az 1970-es évekig fokozatosan lemaradtak a nyugati országok ellátórendszereitől, ez a távolság azonban az olajválság éveiben megtorpant.

„Ennek oka egyrészt az volt, hogy a nyugat-európai országok kiadásainak növekedése ekkor már lelassult. Ezenkívül sajátos módon a fokozódó gazdasági és politikai nehézségek is a jóléti kiadások nemzeti termékhez viszonyított arányának emelkedését eredményezték több kelet-közép-európai országban: a gazdasági növekedés visszaesett, de a jóléti programok bővítését politikai okokból folytatták. Ugyanakkor e kiadásokat értékelve azt is látni kell, hogy a kommunista országokban a szociális biztonság másfajta rendszere jött létre, mint Nyugat-Európában. Ezért voltak olyan költségek - mindenekelőtt a teljes foglalkoztatottsággal összefüggésben -, amelyek Nyugat-Európában nem jelentkeztek, és amelyeket az ILO és az OECD eddig vizsgált adatai sem foglalnak magukban.”²⁶

Az olajválság a társadalombiztosítási rendszert is átalakította: míg a második világháborúig az ellátás megítélésének és nagyságának alapja az egyén és annak közvetlen környezetének anyagi helyzete volt (családi állapot, szülők, házastárs anyagi helyzete), addig az 1960-as évektől kezdve már megjelent, az olajválság idején pedig közkeletűvé vált az érdem alapú redisztribúció.²⁷

²⁵Uo.

²⁶ Uo. 22. o.

²⁷ Tomka 2015. 66-67. o.

A munkanélküli ellátás alapját ebben az esetben már nem csak az anyagi helyzet adta, hanem az is, hogy az ellátásért folyamodó egyén milyen okból veszítette el az állását. A konjunkturális okokból vagy technológiai átalakítások miatt tömeges elbocsátásokból kifolyóan álláskeresőkké váltak például a korábbi fizetésükkel közel azonos összeghez juthattak, míg azok, akik önhibájukból váltak munkanélkülivé, jóval kisebb összegre számíthattak.²⁸

Az olajválság után a munkanélküliek aránya a nyugati országokban nem kezdett csökkenni, a Szovjetunió összeomlása után pedig nemcsak a volt szovjet blokk országaiban emelkedett meg az állásukat veszítették aránya, az 1990-es években a nyugat-európai országokban is növekedett a munkanélküliségi ráta.²⁹

Az egyes államok által adott válaszok sokrétűek voltak, a legtöbb országban igyekeztek csökkenteni a szociális juttatások mértékét, ezzel validálva a kormányzat takarékosági programjait, de ahogy azt például a Thatcher-kormányok mérlege is mutatja, az állami kiadások nem csökkentek jelentősen, mindössze a szociális ellátásból kivont összegeket átcsoportosították más területekre.

Ahogy arra Tomka is rámutat:

„A munkanélküliség következményei (szociális juttatások iránti növekvő kereslet, ugyanakkor kevesebb járulékfizető) hozzájárultak ahhoz is, hogy bár sok helyütt a jóléti állam leépítésének szükségességéről folyt a vita, a gyakorlatban - például az 1980-as évek második felének Angliájában - a jóléti kiadások egyes programok megszüntetése vagy átalakítása ellenére nem, vagy csak kis mértékben csökkentek. A különbségek azonban igen nagyok voltak az egyes országok között ezen a téren, és összességében a munkanélküli-kiadások még a tömeges munkanélküliség megjelenése ellenére is a társadalombiztosítási kiadások relatíve csekély hányadát tették ki Nyugat-Európában.”³⁰

A különböző országok különböző válaszokat igyekeztek adni a jelenségre, és az egyre nagyobb tömeget segélyezni kénytelen ellátórendszeren belül hamar megjelentek a konfliktusok is, elsősorban a szociális jogok létjogosultságával kapcsolatban.

²⁸Uo.

²⁹Uo 118 o.

³⁰ Tomka 2008. 26. o.

Az Egyesült Államokban és a nyugat-európai országokban a jóléti állam kritikájának több formája is megjelent, a neoliberálisok (köztük Hayek) azért bírálták, mert a kötelező biztosításokkal sérül a választás szabadsága és a jóléti juttatásokat csak a legszegényebbeknek kell fenntartani; míg a neomarxisták azért kritizálták a rendszert, mert a juttatások ellenére sem sikerült csökkenteni a társadalmi-gazdasági különbségeket.³¹

Költségvetési szempontból is mindenképp valamilyen változásra volt szükség, hiszen a tartós és tömeges munkanélküliség problémáját a rendszer nem tudta kezelni, szükség volt olyan programokra, melyek az államkincstári készleteket sem merítik ki, az ellátottakat pedig visszavezeti a munkaerőpiacra.

A welfare helyett egyre inkább teret nyert a workfare szempontja, azaz az állam csak valamilyen munka vagy a munkaügyi intézményekkel való együttműködés fejében válhatott jogosulttá bármilyen ellátásra, és az ellátórendszeren belül eltölthető időintervallumot is korlátozni kezdték.

Az Európai Unió stratégiájában 1980 után jelentek meg olyan foglalkoztatáspolitikai irányelvek, melyek különböző álláskereső célcsoportokra irányultak; az álláskeresők elsődleges munkaerőpiacon való el- vagy visszahelyezkedésének támogatása pedig az EU2020 stratégia egyik kiemelt részét képezi; a támogatást pedig minden esetben aktív munkaerőpiaci eszközökkel igyekszik megvalósítani.

Az 1980-as években már szociológiai vizsgálatok középpontjában is megjelentek a jóléti állam tipológiái, melyek közül Titmuss és Esping-Andersen megközelítései a legismertebbek.

Richard Titmuss már az 1960-as években létrehozott egy tipológiát a különböző jóléti állami ellátórendszereinek besorolására, ezek között három nagyobb csoportot talált, habár maga is óva intett mindenkit a jóléti rendszerek tipologizálásától és beskatulyázásától; sokkal fontosabbnak tartotta a jóléti rendszerek szociálpolitikai mögötti filozófia felülvizsgálatát, mint egy tökéletes modell megalkotását.³²

A reziduális modellben csak azok számára nyújtanak bármilyen típusú állami támogatást, akik önerőből nem képesek olyan mennyiségű jövedelemhez jutni a

³¹Tomka 2015. 168-169. o.

³²SINFIELD, Adrian: Miért időszerű ma is Titmuss? Esély 2014/1. 4. o.

munkaerőpiacon, amennyiből fedezni tudnál alapvető szükségleteiket. Titmuss ebbe a rendszerbe sorolta az Egyesült Államokat.

A teljesítményalapú állam leginkább a korábbi munkateljesítményre épít, a támogatásokat (kiemelten az időskori ellátásokat, nyugdíjat) a korábbi járulékbefizetések mértékéhez kötik és annak arányában szolgáltatják vissza. Titmuss Németországot hozta fel példaként erre a modell típusra.

A harmadik csoport Titmuss felosztásában az intézményes modell, ahol a szociálpolitika alapját az esélyegyenlőségre való törekvés jellemzi, ennek megfelelően az állami támogatás mindenkinek állampolgári alanyi jogon jár. Titmuss ehhez a modellhez Svédországot hozta fel példaként.³³

Esping-Andersen modellje már az 1980-as években született meg, és kissé árnyaltabb képet adott az egyes rendszerek tulajdonságairól. A jóléti kapitalizmus három világa című művében a konzervatív, liberális és szociáldemokrata jóléti rendszereket különbözteti meg, melyek között nemcsak az ellátórendszer, hanem a mögötte lévő gazdasági sajátosságok, politikai intézményrendszer és ideológiák szempontjából is különbséget tesz.

A modellben fontos szerepet kap a dekommodifikációs elv, azaz, hogy az egyén mennyire van kitéve a piaci viszonyoknak – minél alacsonyabb ez az arány, annál kiépültebb a szociális háló, annál kisebb a kiszolgáltatottság és a létbizonytalanság mértéke.³⁴

Esping-Andersen ehhez a juttatások igénybevételének szabályait, a jövedelempótló juttatások színvonalát és a szociális jogok kiterjedtségének mértékét vette alapul.³⁵ A szociáldemokrata rendszerben az állampolgári jogon nyújtott juttatások jellemzik, univerzális biztosítási rendszert hoz létre, melyben minden réteget ugyanolyan jogok és ellátások illetnek meg. A juttatások színvonala magas, a rendszerben való részvétel pedig kötelező, így nem alakultak ki magánbiztosítási rendszerek. Mivel a rendszer jelentős költségek felett gazdálkodik, mellyel a családok mentesülnek számos probléma alól (oktatás, idősgondozás), ezért az állami szolgáltatórendszer is fejlett, a

³³ ANDORKA Rudolf 4. fejezet, 79.o., Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Bp.

³⁴ Tomka 2008. 41. o.

³⁵ Uo.

munkaerőpiac támogatja az atipikus foglalkoztatási formákat és a vállalkozóvá válást. Esping-Andersen ide sorolja Dániát, Norvégiát és Svédországot.³⁶

A konzervatív-korporatív modellben a szociális jogok létjogosultsága magas, ugyanakkor a juttatások mértékét a munkavégzéshez kötik – ennek következtében a társadalomban élesen elválnak az egyes társadalmi rétegek. A jóléti rendszer működtetésében magas az állami szerepvállalás, de megjelenik a privát szektor is. A szociáldemokrata rendszerrel szemben a konzervatív modell a családokra támaszkodik, náluk marad a betegápolás, gyereknevelés, idősgondozás jelentős része, állami beavatkozásra csak végső esetben van szükség. Ennek értelmében például a bölcsődei rendszer kiépítettsége alacsony. Esping-Andersen szerint ide tartozik Franciaország, Németország, Olaszország, Svájc, Ausztria, Belgium, Hollandia és Finnország.³⁷

A liberális rendszerben a piaci szempontok az elsődlegesek, a magánszektor kerül előtérbe az állammal szemben. A támogatásokat a leginkább rászorultak kapják, jövedelmi alapon, de ennek szigorú feltételrendszere van és az ellátás mértéke is minimális. Elviekben ezzel motiválják az ellátottakat a minél előbbi elhelyezkedésre, így az alacsony színvonalú ellátás gazdaságélénkítő eszközként funkcionál, ugyanakkor a szegénységgel kapcsolatos stigmák is erősek. Ide sorolható az Egyesült Államok, részben pedig Nagy-Britannia és Írország is,³⁸ de későbbi kutatások azt is kimutatták, hogy a poszt-szovjet államok egy része, köztük Örményország is ebbe az irányba mozdult el a Szovjetunió összeomlása után.³⁹

A jóléti rendszereken belül ugyanakkor eltérő helyen szerepel a workfare típusú foglalkoztatási programok jelentősége. A 2008-as világválságot követően egyöntetűen az aktív munkaerőpiaci eszközök kerültek túlsúlyba a welfare típusú segélyezési rendszerrel szemben, melyben a közfoglalkoztatás is megjelent.

Az, hogy a válság utáni munkanélküliségi hullám miért válhatott tartóssá, nem tartozik a vizsgálat tárgyai közé, ugyanakkor érdekes Mishra meglátása a kérdésben: a

³⁶Uo.42-43. o.

³⁷Uo. 43-44. o.

³⁸Uo.

³⁹BABAJANIAN, Babken V.: A jóléti állam leépítése a poszt-szocialista Örményországban. Esély, 2017/6. 54. o.

tripartizmus meggyengülése az európai országokban, ezzel pedig annak normalizálódása, hogy a piaci alapon működő munkáltatók transznacionális keretek között működő részének nincs szüksége a munkaerőpiac egyéb szereplőinek (szakszervezetek, állami intézmények) együttműködésére,⁴⁰ előrevetíti egyrészt a tartós munkanélküliség megjelenését és az állami aktivizáló eszközök alacsony hatásfokát is.

Az Európai Unió állásfoglalása alapján azonban a tagállamoknak az aktív munkaerőpiaci eszközök egyéb típusaira kellene koncentrálnia:

- az álláskereső regisztrációjának elősegítése a munkaügyi kirendeltségeknél, cserébe releváns információ nyújtása a kirendeltség szolgáltatásairól, az elhelyezkedést segítő lehetőségekről;
- személyre szabott tanácsadás biztosítása;
- reintegrációs megállapodás kötése legkésőbb akkor, mikor az álláskereső már 18 hónapja nem talált munkát;
- partnerségek kialakítása a munkáltatókkal, foglalkoztatási szervezetekkel, kormányzati intézményekkel, oktatási szervezetekkel.⁴¹

A workfare típusú ellátás definíciójának meghatározásához két szemléletet vettünk alapul: az egyik Ivar Lodemel fogalmi meghatározása, azaz workfare típusú ellátásnak tekinthető minden olyan program vagy rendszer, amelyben a szociális alapú segélyeket valamilyen munkavégzés fejében kapják meg az ellátottak.⁴² Az persze, hogy az egyes országok ellátórendszerei mely korszakban milyen típusú munkavégzést, vagy munkához kapcsolódó tevékenységet vártak el az ellátottól, ahogy eddig is láttuk, meglehetősen változó, és minden esetben folyománya az adott ország társadalom- és gazdaságtörténetének.

A másik szempont, mikor az ellátórendszer nem konkrét munkavégzést, hanem a munkaügyi szakszolgálatokkal való együttműködést, és a rendelkezésre álló aktív munkaerőpiaci eszközök használatát várja el az ellátásért cserébe.

⁴⁰MISHRA, Ramesh: A globalizáció logikája és a jóléti állam változó háttere. Esély 2016/5. 31. o.

⁴¹European Semester Thematic Factsheet Active Labour Market Policies 10. o.

⁴²LODEMEL, Ivar (szerk.): Workfare in Six European Nations. Findings from evaluations and recommendations for future development. Fafo Foundation, 2001. 11. old.

A továbbiakban részletesen vizsgálom az egyes európai rendszerek aktív munkaerőpiaci eszközökhöz való történeti viszonyát, ezen belül a közmunkát is vizsgálva. A vizsgált országok és rendszerek a következők: Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, a skandináv országok, illetve Magyarország.

Németország

A német ellátórendszer története különleges abból a szempontból, hogy itt jelent meg először a társadalombiztosítás rendszere, melyet később a többi európai ország is átvett és saját igényeire formált. Németország abból a szempontból is különleges, hogy a bismarcki rendszerben kezdetektől jelen volt a foglalkoztatási elem, míg mások ezt kezdetben egyáltalán nem vették át, és a munkaviszonyt csak biztosítási oldalról kezelték.

A bismarcki modellben a workfare szerepe az volt, hogy tesztelje a bevontakat, mennyire hajlandók dolgozni.⁴³ A gyakorlat jogszabályi háttere azonban csak 1961-ben, az NSZK-ban alakult ki. Az ellátottak addig is kötelesek voltak elfogadni a felajánlott munkát, az új rendszer annyiban változott, hogy a helyi önkormányzatok, amelyek a szociális ellátás alsó szintjeit is biztosítják, saját maguk szervezhetik meg, milyen munkahelyeket teremtenek az ellátottak számára.⁴⁴

Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a legutóbbi időkig az ellátottak körében magas volt a megváltozott munkaképességűek és egyéb okokból munkára alkalmatlanok száma, így a közfoglalkoztatási elem gyakran elenyésző szerepet játszott az ellátórendszerben.⁴⁵ A jóléti államokat érő válság az 1970-es években azonban ezt a rendszert is komoly ellátási problémák elé állította:

„A 60-as évektől 2002-ig a helyi szinteken szociális segélyezettek száma hatszorosára nőtt,

úgy, hogy közben a városokra és régiókra nehezedő terhek kiegyenlítésére sem nyílt mód, és egyes önkormányzatok súlyos költségvetési nehézségekkel küzdöttek. A 2000-es évek elején 1,68 millió 15 és 64 év közötti személy kapott szociális segélyt Németországban, miközben közülük közel egy millióan munkaképesek voltak.”⁴⁶

Az 1990-es évektől a Harz-reformok mentén ismét előtérbe lépett az aktív munkaerőpiaci eszközök fokozottabb használata, amely során a szociális segély

⁴³ Uo. 21. o.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Simonyi Ágnes: Aktiválás – foglalkoztatás- és szociálpolitikák eszközeinek és intézményeinek összehangolása a fejlett országokban, 72. o., Esély 2012/2

ellenében aktív és a munkaügyi hivatal által ellenőrzött álláskeresőket kellett felmutatnia a támogatást igénylőnek:

„Az önkormányzatok kilencvenes évektől kialakult foglalkoztatáspolitikai szerepvállalásából nemcsak a helyi kapcsolatrendszerekből fakadó nagyobb rugalmasság szűrődött át a német munkaerő-piaci intézményrendszer működésébe, hanem az aktiválási törekvés is. Míg korábban a munkanélküli ellátások nem kötődtek aktiváló programokban való részvételhez vagy ún. „munka-teszthez”, addig a korábbi szociális segély feltételeként az azt folyósító önkormányzatok – mint láttuk – már a kilencvenes évek végétől a hozzájuk fordulóknak elsősorban munka- és munkajövedelem-lehetőségeket kerestek az „először a munka” (work first) felfogás jegyében, és az álláskeresői és elhelyezkedési aktivitás függvényében folyósították a segélyeket.”⁴⁷

A Schröder-kormányzat 1998-tól szintén inkább az aktív eszközök használata mellett döntött, és erősen szankcionálta azokat, akik az ellátórendszerből kívántak megélni.⁴⁸

A Hilfe zur Arbeit elnevezésű program (Segítség a munkához) több fokozatot állapított meg a közfoglalkoztatáson belül, a helyi önkormányzatok pedig maguk döntötték el, ezek közül melyeket tudják hatékonyan alkalmazni.⁴⁹

A közfoglalkoztatásba vontak ugyanolyan munkavállalói jogokkal rendelkeznek, mint az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók, bérük is ennek megfelelő, ugyanakkor minden esetben határozott idejű, legfeljebb 12 hónapra szól. A munkáltató bértámogatást igényelhet a foglalkoztatott álláskereső után. Amennyiben az így felvett munkaerőt a szerződés lejártá után nem foglalkoztatják tovább, jogosulttá válik munkanélküli ellátásra, és részt vehet a munkaügyi hivatal által létesített munkaprogramokban.⁵⁰

Ezek a következők lehetnek:

- közmunka vagy alkalmi munka: azok számára, akiknek kevés esélye van az elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedésre; speciális foglalkoztatási forma, a bérezés nyomott árú, de szociális támogatásra továbbra is jogosult, a

⁴⁷ Uo. 77. o.

⁴⁸ BonoliGuiliano: Az aktív munkaerőpiaci politika politikai gazdaságtana 17. o., Esély 2013/5

⁴⁹ Lodemel 21. o.

⁵⁰ Uo.

foglalkoztatás ideje határozott, de a munkaszerződésben lehet rész- vagy teljes munkaidő is;

- speciális munkalehetőségek: megegyezés alapján történő munkavégzés, az önkormányzat és az ellátott maga alakítja ki a foglalkoztatás kereteit; felkészítő, tranzit jellegű munkát jelent;
- képzés és szakmai gyakorlat: a program új eleme, egyre szélesebb réteg veszi igénybe; magas költséggel jár, ezért sok múlik az önkormányzatok saját költségvetésén.⁵¹

A német rendszer ezen szelete sokban hasonlít a magyar munkaügyi központok tevékenységéhez: a regisztráltakkal egyéni fejlesztési terv alapján mentorok foglalkoznak, lehetőség van közvetítés útján munkába állni, képzésben részt venni vagy valamilyen közmunkaprogramba jelentkezni; az ellátások elosztása is itt történik. Németországban ugyanakkor, mivel a döntéshozatal erősen kötődik az önkormányzatokhoz, melyek eltérő forrásokkal rendelkeznek, nem alakult ki teljesen egységes rendszer; minden települési önkormányzat saját lehetőségeihez mérten igyekszik biztosítani az ellátottak számára a reintegrációs lehetőségek valamelyikét.

Lodemel rámutat, hogy éles kontraszt érzékelhető a nyugat-német települések között, ahol a közmunkában való részvétel ritka volt és önkéntes alapon történt, és a kelet-német, ellátórendszer és munkalehetőségek szempontjából fejletlenebb területeken.⁵²

A kelet-német települések szempontjából gyakran felhozott példa a leipzig-i modell, ahol minden ellátott számára workfare típusú ellátást kínálnak, azoknak is, akik megváltozott munkaképességűek, vagy szerhasználók, alkoholisták. Az önkormányzat pedig annyi munkalehetőséget igyekszik teremteni, amely elbírja az ellátottak munkaerőpiaci elhelyezését.⁵³ Érdekesség, hogy a kelet-német területeken a nők számára rendszerint ipari munkákat, míg nyugaton a szolgáltató szektorban való elhelyezést kínálják.⁵⁴

A német ellátórendszerben az elmúlt harminc évben egyre inkább elfogadott lett, hogy a segélyezés helyett workfare típusú lehetőségeket kell biztosítani az ellátórendszer

⁵¹Uo. 21-22. o.

⁵²Uo. 22-23. o.

⁵³Uo.

⁵⁴Uo.

tagjainak, mellyel hatékonyan reintegrálódhatnak az elsődleges munkaerőpiacra, különösen, ha hosszabb ideje nem volt munkatapasztalatuk. Természetesen nem mindenki ért ezzel egyet: az SDP és a zöldek szerint a közfoglalkoztatás nem segítő, hanem szankcionáló jellegű, amely kriminalizálja a szegénységet és megkerüli a piaci szabályokat (bértámogatás).⁵⁵

Azt is hozzá kell tenni azonban, hogy bár az ellátórendszer töredezettsége miatt nem egyenlőek az ellátásban részesülők esélyei, az önkormányzatok döntéshozatala jelentősen megnövelte az elhelyezkedni képesek arányát, néhány településen akár a 60%-ot is elérte az elsődleges munkaerőpiacra reintegrálódott személyek aránya.⁵⁶

Különösen fontos volt ez azokban az időszakokban, amikor a tartós munkanélküliséget országos szinten kellett kezelni (az 1990 német újraegyesítés utáni időszak, a 2008-as világválság), és ahol a legérzékenyebben érintett, de munkaképes csoportok leginkább a fiatal pályakezdők és a vendégmunkások, menekültek voltak.

Míg Nagy-Britanniában a közfoglalkoztatással kapcsolatban ellenérzéseket szült az, hogy a közfoglalkoztatottak nagy része a munkásosztály tagjaiból és bevándorlókból kerül ki, addig Németországban, bár vannak földrajzi – társadalmi jellegzetességek (elsősorban a nyugati és keleti országrészek tekintetében), a helyi ellátórendszer igyekszik saját lehetőségeihez mérten valóban a legjobb ellátási formát megtalálni, amely az egyén számára, és a helyi gazdasági adottságok szempontjából is a legmegfelelőbb.

A közfoglalkoztatás célja itt elsősorban az aktivizáló jelleg, és több más európai országokkal ellentétben, ahogy azt majd látni fogjuk, itt a közmunka is aktivizáló erővel bír – csak a leghátrányosabb helyzetű, képzésre, piaci alapú munkára még nem alkalmas egyéneknek kínálják fel, és ténylegesen tranzitfoglalkoztatásként kezeli az önkormányzat, nem cél az egyének ellátórendszerhez való kötése, sőt. Költségvetési szempontból sokkal hatékonyabb, ha minél kevesebb ellátottat kell segélyeznie.

A német modell 2005 után újabb eszközöket erősített meg, ilyen volt például a nagyobb léptékű munkaközvetítés szerepe az elhelyezkedésben, a képzések, munkatapasztalat-szerzés támogatása, a vállalkozóvá válás támogatásának erősítése, ezek mind összhangban voltak az uniós munkaerőpiaci támogatások alakulásával.

⁵⁵Uo. 24. o.

⁵⁶Simonyi 74. o.

Nagy-Britannia

Az angolszász közmunkaprogramok, illetve közmunka jellegű programelemek vizsgálatakor alapvető problémát jelent, hogy az egyes szerzők, kutatók, és különösen a közéleti szereplők (politikusok, újságírók) egymás szinonimáiként használják a workfare, public work és welfare-to-work fogalmait. Az egyes fogalmak ráadásul más-mást jelentenek az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában, és az egyes évtizedekben más-más kontextusban használták ezeket.

A workfare az angol és amerikai rendszerben azt a típusú közmunkát jelenti, amely során a programba bevont ellátott az állami ellátás fejében egyéb módon fizetetlen munkát végez.

Nagy-Britanniában a munkanélküliséggel szembeni törekvések, ahogy azt az európai munkafelfogás változásaiban is láttuk, egészen a XII. századi szegénytörvényekig vezethetők vissza. Ugyanakkor a francia vagy német ellátórendszerrel szemben harmadik utas nézőpontot képvisel, amelyben a közfoglalkoztatás, a foglalkoztatást elősegítő támogatások és az álláskeresőket segítő képzések rendszere keveredik a brit társadalmi egyenlőtlenségek mentén.

Ahogy azt a munkafelfogás történeti változásai esetében is láttuk, Nagy-Britannia volt az első ország, ahol a szegénységet kényszermunkával próbálták ellensúlyozni, ez a gyakorlat pedig hamar a büntetésvégrehajtás eszköze is lett a szegénység kriminalizálása után.

A dologházak országos rendszere sokáig meghatározta a brit felfogást a szegénység kezelésével kapcsolatban, még az iparosodás korában is, amely pedig komoly társadalmi átrendeződést okozott. Az iparosodás okozta társadalmi átalakulás és Nagy-Britannia világpiaci szerepének megerősödése az egyes társadalmi rétegek között is változásokat hozott. Ramesh Mishra szerint:

„A jóléti állam nemzeti vállalkozásként alakult ki, és nagyrészt ma is az. A nemzeti integráció és a nemzetépítés céljai történelmileg fontosak voltak a kollektív szociális ellátás fejlődésében. Európában a századfordulón az imperializmushoz kötődő, kiélezett nemzetek közötti versengés arra ösztönözte az uralkodó eliteket, hogy engedményeket tegyenek az alsóbb osztályoknak. A reformok azt célozták, hogy kialakítsák a gazdasági és katonai verseny miatt szükséges nemzeti egység és nemzeti

cél érzetét. Britanniában például a hatékonyság javítását célzó nemzeti mozgalom ahhoz vezetett, hogy az állam nagyobb szerepet vállalt a nemzethez tartozó gyerekek oktatásában és egészségügyi ellátásában. A 2. világháború után a teljes foglalkoztatottságú, univerzális jóléti állam a szociális állampolgárság jegyében intézményesítette az „egy nemzet” eszméjét. Ezenkívül a tripartitizmus és más hasonló megoldások azt célozták, hogy a nemzeti célok elérése érdekében biztosítsák a legfontosabb gazdasági szereplők nemzetállam keretein belüli együttműködését.”⁵⁷

A szegénység kriminalizálása, ezzel együtt a dologházak működése egészen az 1960-as évekig kitartott, habár 1930-tól kezdve a dologházak rendszerében is komoly változások következtek be, elsősorban a brit jóléti rendszer reformja következtében.⁵⁸

A II. világháború után, 1942-ben, Sir William Beveridge tett javaslatot a brit ellátórendszer reformjára.⁵⁹ Hasonlóan más nyugat-európai országok társadalombiztosítási rendszereihez, a fő kérdés itt is az ellátottak körének bővítése volt, ugyanakkor, ellentétben a bismarcki rendszerrel, a munkanélküli ellátás nem került volna a rendszerbe. Beveridge terve az volt, hogy az álláskeresőknél a munkaügyi kirendeltségekkel szorosan kell szorosan együttműködniük és a felajánlott átképzéseken részt venni.

A Beveridge-terv végül nem valósult meg teljes egészében, de lefektette a mai NHS (National Health Service) alapjait. A terv az 1960-70-es évekre teljesedett ki, az olajválság azonban Nagy-Britanniában is a jóléti állam kritikáját vonta magával.

Az 1990-es években Nagy-Britanniában is inkább a workfare típusú munkaerőpiaci reintegrációra irányult a figyelem, a program jellemzőit az 1996-ban Clinton által bevezetett, jóléti ellátásokat érintő törvényből kölcsönözték. Míg azonban az USA jóléti rendszere alacsony színvonalú és a workfare a bevándorlókat érintette leginkább, addig az osztályalapon rendeződő Nagy-Britanniában leginkább a munkásosztályra volt negatív hatással.

⁵⁷MISHRA, Ramesh: A globalizáció logikája és a jóléti állam változó háttere. Esély 2016/5. 30. o.

⁵⁸<http://www.workhouses.org.uk/poorlaws/newpoorlaw.shtml#Commission1905>

⁵⁹DEEMING, Christopher: Foundations of the Workfare State – Reflections on the Political Transformation of the Welfare State in Britain. 863. o. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/spol.12096>

Az első munkaerőpiaci program, amely közfoglalkoztatási elemeket is tartalmazott, még Thatcher alatt lett bevezetve és 1986-1991 között futott. A Restart program célja a tartós munkanélküliek munkaerőpiaci reinteegrálása, illetve az ellátásra való jogosultságuk felülvizsgálata volt. A program bevezetésekor már rendelkezésre állt egy központi számítógépes adatbázis az álláskereső adataival, de mivel a rendszer kezdetleges volt, a legalább 6 hónapja regisztrált álláskereső azonosítása és kötelezően előírt interjújuk időpontja között akár hónapok is eltelhettek.⁶⁰

A Restart programot 1993-ban a Community Action váltotta, amely a jogszabályban meghatározott ellátásban részesülőket nem foglalkoztatottként, hanem képzésben résztvevőnek tekintette, így, ha az ellátott bármilyen fizetséget kapott a megadott intézményeknél végzett munkáért, azt képzési díjként kellett kezelni.⁶¹

Ezt követően a Tony Blair vezette Munkáspárt került kormányra, amely harmadik utas politikájával elutasította az univerzális jóléti juttatásokat, és a Thatcher-féle neoliberális gazdaságpolitikát is. A Blair-kormány alatt bevezetett New Deal program közfoglalkoztatási elemeket is tartalmazott, és az első időszakban kimondottan a 18-24 éveseket és a 40 felettieket célozta, csak később terjedt ki minden korosztályra.

A program esetmegoldásra épült és három komponensből állt: a hat hónapja álláskereső fiatalok egy minimum egy, maximum négy hónapon át tartó periódusban megkapják az ellátásuk összegét, de ezt az időszakot aktív álláskeresőssel kell tölteniük. A programelem célja, hogy kiszűrje, kik azok, akiknek tényleges konzultációra és képzésre van szüksége, és kik azok, akik önerőből is el tudnak helyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon.

Azok, akik nem vesznek részt az aktív álláskeresőben, nem járnak el állásinterjúkra, a hivatal akár 2-4 heti ellátástól is megfoszthatja szankcióként.

A négy hónappal későbbi programban lévők egy legfeljebb hat hónapig tartó szakaszba lépnek át, ahol képzésekben és tréningeken vesznek részt, támogatott munkahelyekre lehetnek kiközvetítve, vállalkozóvá válási támogatásban részesülhetnek vagy önkéntes munkát végezhetnek.⁶²

⁶⁰WHITE, Michael – LAKEY, Jane: The Restart Effect. Evaluation of a labour market programme for unemployed people. Policy Studies Institute, London, 1992. 43-44. o.

⁶¹<https://www.legislation.gov.uk/ukxi/1993/1621/article/2>

⁶² Lodemel 51. o.

A programba vontak az álláskeresőknél csak kisebb részét tették ki, a 2010-es kormányváltás után azonban ismét előtérbe került a közfoglalkoztatás mint aktív munkaerőpiaci eszköz. Míg korábban ez a foglalkoztatási forma inkább a kisebb vállalatok, családi vállalkozások körében volt népszerű, addig a Cameron-kormányzat ideje alatt számos multivállalat kezdte alkalmazni az álláskereső alkalmazását egyszerűbb pozíciókban, ellentételezés nélkül.⁶³

A programot nem fogadta jól sem a baloldal, sem a választópolgárok; valójában a széleskörű állampolgári felháborodás tette lehetővé, hogy 2015-ben megszüntessék az ellátórendszer közfoglalkoztatási elemeit és csak az aktív munkaerőpiaci eszközökre koncentráljanak.

A munkaerőpiaci programok közfoglalkoztatási elemeivel szemben külön csoportosulások is létrejöttek, mint például a Boycott Workfare 2012-ben, melynek jelentős szerepe volt a választópolgárok tájékoztatásában a programot illetően.⁶⁴ A workfare elleni legerősebb kritika az álláskereső kihasználása volt: a multivállalatok ugyanolyan teljesítményt vártak el a programban résztvevőktől, mint saját alkalmazottaiktól, de munkájukért cserébe nem járt piaci fizetés, a program végén pedig ritkán volt lehetőségük „gyakorlatuk” helyén pozíciót szerezni.

A bojkott elsődleges célpontja a Tesco volt, amely így akart spórolni a munkabérekben, és amely, több más nagyvállalattal együtt, vásárlóik nyomására később kilépett a programból.⁶⁵

Annak ellenére, hogy a médiában a Tesco esete lett a legfelkapottabb, valójában a legtöbb helyi nagyvállalat, sőt, közigazgatási szervezetek is részt vettek a foglalkoztatási szempontból költséghatékony programban, melyből később, a Tescoval szembeni felháborodás következtében, ők is kiléptek.

A programmal szemben több társadalmi kritika is felmerült: egyrészt, ahogy általában a közfoglalkoztatási programok esetében, a programban részt vevők nem tudtak nagyobb arányban elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon, mint azok, akik

⁶³ Editorial: The ‘new’ workfare schemes in historical and class context 1. o.

<https://libcom.org/files/workfarePROOFED.pdf>

⁶⁴ HINTON, Eleanor: The Social and Political Significance of Workfare in the United Kingdom. A Normative Human Rights Critique 32. o. <https://sas-space.sas.ac.uk/4779/1/1143034.pdf>

⁶⁵ Editorial: The ‘new’ workfare schemes in historical and class context 1. o.

<https://libcom.org/files/workfarePROOFED.pdf>

egyáltalán nem vonódtak be a programba, sőt, a közmunkában töltött idő az aktív álláskereséstől és állásinterjúkon való részvételtől vette el az időt.⁶⁶

Különösen érzékeny pont volt, hogy a hat hónapon keresztül kvázi ingyen dolgozó közfoglalkoztatottak legnagyobb része az alsóbb osztályok tagjai közül kerültek ki, sokan ebben a thatcheri politika újjáéledését látták, melyek nem kedveztek a munkásosztálynak, de rengeteg bevándorló is érintett volt.

2014-ben hat hónapon keresztül heti 30 órányi közmunkát vártak el a jövedelempótló támogatásért cserébe, ezt a programelemet azonban 2015-ben megszüntették. A közfoglalkoztatottak elsősorban szakképzettséget nem igénylő, egyszerű munkákat végeztek, mint például szemétszedés, graffitik eltüntetése a közterületekről vagy idősoththonokban, karitatív szervezeteknél konyhai kisegítő munka.

A George Osborn által prezentált program a klasszikus politikai érveket hozta fel: az évek óta álláskeresők nem maradhatnak örökké a rendszerben, ha komolyabb munkát nem is, egyszerűbb takarítási feladatokat el tudnak végezni, különösen, ha valamilyen egyéb problémájuk is van (Osborn itt a szerhasználatot és az írástudatlanságot hozta fel példaként).⁶⁷

Az angolszász rendszer sajátossága az európai foglalkoztatáspolitikai megoldások között, hogy bár vegyes rendszert használ (számos reintegrációs program is indult az elmúlt évtizedekben, amely a közfoglalkoztatás tranzit jellegét kívánta erősíteni), egyelőre az látszik, hogy a legalsó rétegek számára nem továbbképzést, hanem közfoglalkoztatást igyekszik biztosítani, amely, a magyar rendszerhez hasonlóan, komoly szankciókat helyez kilátásba, ha az ellátott esetleg elutasítja a lehetőséget.

Franciaország

A francia ellátórendszer különleges helyet foglal el a közfoglalkoztatás vizsgálata szempontjából. A francia szemlélet alapja ugyanis a társadalmi szolidaritás, amely

⁶⁶ CRISP, Richard – FLETCHER, Del Roy: A comparative review of workfare programmes in the United States, Canada and Australia. Norwich, 2008. 9. o. Forrás: <http://www.splunderousnoog.com/rrep533.pdf>

⁶⁷ CHAPMAN, James: Pick up litter for your dole: Long-term jobless will also clean up graffiti or cook for the elderly in Tory 'work for benefits' plan. Daily Mail, 2013.09.30.

Forrás: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2438020/George-Osbornes-work-dole-plan-Pick-litter-clean-graffiti-cook-elderly-welfare-benefits.html>

egészen a francia forradalomig vezethető vissza. Az ellátórendszer alapvetése, hogy a hátrányos helyzetű egyén tartósan deprivált helyzete nem az egyén személyes hibájára, hanem a közösség diszfunkcionális működésére vezethető vissza, így a közösségnek morális kötelessége segíteni az elesetteket. Ennek biztosítására átfogó ellátórendszert hoztak létre, amely komplex programokkal segíti a társadalmi reintegrációt.

Nem elhanyagolható eleme ennek a rendszernek a beilleszkedési minimumjövedelem (RMI - *revenue minimum d'insertion*) biztosítása, amelyet az 1980-as években vezettek be, és amelyhez később számos aktív munkaerőpiaci eszköz társult, a legújabb munkaerő-piaci elhelyezkedést segítő intézkedéscsomagot 2015-ben vezették be.

Az ellátórendszer kiépülésének története Franciaországban is a szerzetesi rendszerben gyökerezik, ezek azonban, mint minden más európai országban, leginkább passzív jellegűek voltak; ruhát, élelmet és kisebb adományokat biztosított a rászorulóknak. A társadalombiztosítási rendszerek kialakulásakor a német mintát vették át, ugyanakkor, ellentétben a szomszédos országokkal, egészen a XXI. századig nem alakult ki egységes állami ellátórendszer. A munkanélküliségben érintettek passzív ellátásai, illetve az aktív munkaerőpiaci szolgáltatások sokáig két külön szervezethez tartoznak, melyek részben megnehezítették a szolgáltatások összehangolását és az egyének hatékonyabb monitoringját az ellátórendszeren belül.

Az 1789. augusztus 4.-i dekrétum megfosztotta az egyházat jogaitól, ezzel megszüntetve az egyház szegényekkel szembeni támogatását, alamizsnáit, ugyanakkor a kormánynak is megtiltotta, hogy ezt az ellátó szerepet átvegye, félve attól, hogy a szegények esetleg újra szolgácsi viszonyba kerülnek.⁶⁸ Az egyén saját felelősségi körébe került az álláskeresés, a megfelelő életszínvonal biztosítása, a megtakarítások kezelése, és csak önkéntes alapon csatlakozhatott bármilyen olyan társasághoz, amely ezeket a megtakarításokat kezelte. Az árvák, betegek gondozásából az állam szintén nem vállalt nagyobb szerepet, ezt a közösség hatáskörébe rendelte.

A liberalizmus, eltérően például az angolszász rendszerhez képest, itt megmaradt ideológiai alapúnak, melyet a testvériség jelszava tartott össze; más nyugati

⁶⁸BOTTINI, Fabien: The Roots of French Welfare State. 11. O. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01610379/document>

országokban a liberalizmus gazdasági vetülete, a laissez-faire terjedt el mint az állami redistribúciós szempontrendszer alapja.

A szolidaritás alapú politika különösen erős volt a Bourgeois- és a Waldeck-Rousseau kormányok alatt, melyek a közösségi kötelezettségek jelentős részét csatornázták át az ellátórendszerbe, de a közösség, mint elsődleges segítő közeg szerepét továbbra is meghagyták.

Habár a német biztosítási rendszert a francia is adoptálta, a csatlakozás továbbra is önkéntes alapon történt, az állami ellátórendszer saját alkalmazottainak sem írta elő a kötelező csatlakozást például a nyugdíjbiztosítási rendszerhez.

Az ellátórendszer reformjai az 1930-as években, a világválság következtében vált szükségsszerűvé, habár kísérletek korábban is születtek a változtatásra, illetve az állami ellátórendszer szolgáltatásainak kiterjesztésére. Az 1830-as években az iparosodás következtében elszegényedők tömeges megjelenése miatt volt szükséges egy központi munkavédelmi keretrendszer kialakítása, amely nemcsak a munkaórákat és a béreket szabályozta, hanem kötelezővé tette a munkásbiztosítást is. A munkajogok és a társadalombiztosítás köreinek expanziója egészen a II. világháborúig tartott.

A világháborút követően az ellátórendszer erősen differenciált rendszere épült ki a foglalkoztatást illetően. A munkanélküli ellátások biztosítására a kormányzat 1958-ban létrehozta a különálló UNEDIC-et, ide tartozott minden, a munkanélküli biztosítás folyósításához kötődő szolgáltatás és adminisztrációs rendszer.

Ahogy a nyugat-európai államokban az 1960-70-es évekre kiépült a jóléti állam rendszere, úgy a francia ellátórendszer is létrehozta 1963-ban a CESU-t (Nemzeti Foglalkoztatási Alap) és 1967-ben az ANPE-t (Nemzeti Foglalkoztatási Hivatal). Előbbi a munkások passzív eszközökkel való ellátásáért felelt, míg utóbbi az elhelyezkedést hivatott elősegíteni.⁶⁹

A jóléti állam válsága Franciaországot sem kerülte el, itt leginkább a marxista kritikák kaptak nagyobb hangot, melyek azért bírálták az ellátórendszert, amiért a támogatások mennyisége ellenére sem tudta csökkenteni a társadalmi egyenlőtlenségeket. További elégedetlenségre adott okot, hogy az ellátórendszer pénzügyi tartalékait adóemelésekkel próbálták szinten tartani.⁷⁰ A nyolcvanas években leginkább az

⁶⁹Uo. 17. o.

⁷⁰Uo.

ellátásokhoz való hozzáférést korlátozták a jogosultsági kritériumok szigorításával,⁷¹ a neoliberális szemlélet terjedésével azonban párhuzamosan a francia rendszer is inkább az aktív munkaerőpiaci eszközöket kezdte el erősíteni, mint a passzív eszközöket fenntartani, mindamellett, hogy a többi nyugat-európai rendszerhez képest jóval engedékenyebb rendszert hozott létre.

„A munkanélküli ellátás Franciaországban még mindig magas szintű [maradt]; a munkahelyüket elvesztő munkanélküliek a kötelező munkanélküli biztosítási rendszer keretében – életkoruktól és korábbi munkaviszonyuk hosszától függően – akár két évig is korábbi keresetüktől függő mértékben részesülhetnek ellátásban. Az ellátás alapja a munkanélküliséget megelőző munkaviszonyban elért napi kereset 57 és 75 százaléka között mozog. Az összeg felső határa pedig meghaladhatja némileg az évi 71 ezer eurót. A jogszerző idő elérésének megnehezedésével és a kritériumok szűkítésével a kilencvenes évek közepén biztosítás-alapú ellátásban azonban már csak a francia munkanélküliek 40 százaléka részesült.”⁷²

A nyolcvanas évek aktív munkaerőpiaci eszközeinek elsődleges célcsoportját a fiatal munkanélküliek tették ki, akik kiszorultak a pályakezdők lévén nem jutottak ellátáshoz a társadalombiztosító rendszeren keresztül, sajátos szolgáltatáscsomagot vehettek igénybe. Egyrészt, kötelező együttműködés fejében, ellátásban részesülhettek az RMI forrásaiból, miközben számos aktiváló programot is igénybe tudtak venni, úgymint különböző ellátások, bértámogatások, képzések, munkaközvetítés.⁷³

Az ellátórendszer ugyanakkor tagolt volt: az UNIDEC hatáskörében maradtak a munkanélküli ellátások passzív formái, míg az állami foglalkoztatási szolgálat (ANPE) hatáskörébe tartoztak az álláskeresőkkal való kapcsolattartás, munkaerőpiaci információnyújtás, személyre szabott tanácsadás és a munkaerőpiacon való elhelyezkedést segítő képzések szervezése.

A különböző passzív és aktív munkaerőpiaci eszközök párhuzamos, egymást kiegészítő rendszere azonban nem minden esetben vált eredményessé. A 2008-as válságot megelőzően már eleve problémás kérdés volt a dolgozói szegénység, mint

⁷¹Simonyi Ágnes: Aktiválás – foglalkoztatás- ésszociálpolitikák eszközeinek ésintézményeinek összehangolása a fejlettszágokban Esély 2012/2 81. o.

⁷²Uo. 82. o.

⁷³Uo.

társadalmi jelenség; az ellátórendszer kritikusai szerint a jövedelempótló juttatások magas mértéke és az aktív munkaerőpiaci eszközök alacsony színvonala nem tették lehetővé, hogy a tartós álláskeresőket motiváltak legyenek az elhelyezkedésben, hiszen ezzel számos olyan juttatástól elestek, melyekkel akár jobb életkörülményeket is teremthettek, mint az aktív munkával.

A Sarkozy elnöksége alatt bevezetett Grenelle-törvény 2008-ban lépett hatályba és többek között az integrációs politika reformját tűzte ki célul. A törvény fél éves egyeztetési periódust rendelt el a kormányzat, a munkaerőpiaci szakszolgálatok és a társadalmi beilleszkedést segítő aktorok között; a tárgyalások eredményeként az álláskereső elhelyezkedése után is aktívak maradtak bizonyos jövedelempótló juttatások.

A 2008-2009-es időszak egyéb szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír: míg korábban az állami biztosító és az állami foglalkoztatási szolgálat külön intézményrendszerként működött, addig 2009-re sikerült összehangolni a két szervezet tevékenységét, és létrehozni az úgynevezett Pole d'Emploi-kat, melyek nagyjából a magyar munkaügyi kirendeltségeknek feleltethetők meg.⁷⁴

Az RMI-t is felváltotta az RSA (aktív szolidaritási jövedelem), melyhez komplex aktiváló program is kapcsolódott:

„Az RSA új, kifejezetten aktiváló szándékkal életre hívott eleme az a támogatásfajta, amit egy bizonyos munkajövedelem-szint alatt i alacsony keresetűek kaphatnak. Ez az RSA típus a munkavállalással szemben ható ellenőszttönzöttséget hivatott megszüntetni azáltal, hogy munkajövedelemhez jutás esetén nem csök-kenti az ellátást (mint korábban az RMI esetében), hanem fenntartja, sőt a munkából származó jövedelemmel arányosan még ki is egészíti a támogatást. Ahogy nő a támogatott munkajövedelme, úgy csökken először az RSA alap (RSA socle) támogatása, viszont nőni kezd az RSA ösztönző(RSA active) eleme. Az ösztönző kiegészítő támogatás addig kumulál-ható a

⁷⁴A hivatal honlapjának vizsgálatakor jól látszik, hogy a hangsúly a regisztráltak elhelyezkedésén, és nem az ellátásokon van: a legtöbb menüpont az önéletrajz írásában, vállalkozóvá válásban, saját projekt indításában és képzések keresésében segít:https://www.emploi-store.fr/portail/accueil;JSESSIONID_ESU=qM4NvakOjG46MgwyNMkuw1rLPic0KyCJH1b6eXsR2Qs4Tim0o7JU!1161063242

munkajövedelemmel, amíg a kereset el nem éri a Franciaország-ban elfogadott minimálbér (a SMIC) gyermektelen egyedülállókra meg-állapított szintjét.”⁷⁵

A kiegészítő és elhelyezkedést ösztönző támogatások a leghátrányosabb helyzetben élőket is képes hatékonyan motiválni, hiszen a programban részt vevők egészen addig kell, hogy a rendszerben maradjanak, amíg el nem érnek egy bizonyos jövedelmi szintet:

„2011-ben 1,9 millió háztartás részesült aktív szolidaritási minimum-jövedelemben, RSA-ban. Közülük 1,2 millióan kapták csak az RSA alap (RSA socle) támogatását, mivel nem volt semmilyen munkából származó jövedelmük. Ez az alap RSA egyedülállók esetében 470 euró, egy gyermekes családok esetében viszont már 840 euró. 0,2 millióan részesültek az alap és a némi keresett el együtt igénybe vehető ösztönző támogatásban (RSA socle + active). (Az RSA alap támogatását igénybevevőknek kötelező társadalmi és foglalkozási integrációs programokban részt venni mindaddig, amíg munkajövedelmük nem éri el a havi 500 eurót.)”⁷⁶

Fenntarthatóság szempontjából a francia rendszer továbbra is a szolidaritást veszi alapul: nem csak kizárólagosan az ellátott munkajövedelmét és munkaerőpiaci hozzájárulásait veszi alapul az ellátás mértékének megállapításánál, hanem szolidaritási alapon a különböző adóbevételekből is visszaoszt az ellátórendszernek. Az alkohol- és dohányárak bevételeiből befolyt adók ugyanúgy ebbe a rendszerbe kerülnek, mint a jövedelmet terhelő adók egy része.

Az RSA szegénységcsökkentő hatása bevezetése után három évvel 2%-os csökkenést eredményezett a szegénységi szint alatt élők számában (ez nagyjából 150.000 főt jelent), a szegénységi ráta pedig 2%-kal csökkent.⁷⁷ A 2008-as válság megakasztotta ezt a folyamatot, de az aktív eszközök preferálása azóta is töretlen.

A legfrissebb programcsomag az önkormányzatoknak is szabadabb kezet ad a felajánlott állások szervezésében. A Pole d'Emploi a bevontakkal beilleszkedési szerződést köt, egyéni fejlesztési tervet dolgoz ki, biztosítja a kimerítő és folyamatos tanácsadást, a fiatalok, idősek, alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők számára sajátos munkaerő-piaci programokat dolgoznak ki. A komplexitás jegyében ide

⁷⁵Simonyi 83. o.

⁷⁶Uo.

⁷⁷Uo. 84. o.

tartozik az elhelyezkedés támogatása a bölcsődék, óvodák rendszerének fejlesztésével és a lakhatási támogatások nyújtásával is.

2016-ban kb. félmillió képzést biztosítottak az ellátottnak, ezekből harmada célozta a tartós álláskeresőket.⁷⁸

Látható, hogy a francia rendszerben a workfare a társadalmi szolidaritás szempontjából van jelen: a támogatás fejében az ellátottnak együtt kell működnie a munkaügyi szervezetekkel, képzéseken vesz részt, az elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedést pedig további támogatási formákkal jutalmazzák.

Skandináv országok

A skandináv országok (Svédország, Dánia és Norvégia) történelmi fejlődésében számos közös pont van. Habár bizonyos különbségek tapasztalhatóak voltak történetük során (pl. Svédország szerepvállalása a 30 éves háborúban, a skandináv országok közötti ellentétek), a kialakult társadalomszerkezet, igazgatási rendszer és közösen kialakított együttműködésük rendszere, csakúgy, mint földrajzi fekvésük, a nyugatitól némiképp eltérő modellt hozott létre.

A skandináv országok társadalomszerkezete és az erre épülő jogrendszer is hasonlóan alakult: szoros családi és közösségi kapcsolatokra épült, lényeges különbség csak a városok és a vidék berendezkedése között alakult ki.⁷⁹ A munkával kapcsolatos szabályozásokat a XIX. századig erősen meghatározták a céhes szabályok.⁸⁰ A munkaviszony munkáltató és munkavállaló között már-már patriarchális viszony volt, melyet csak a XIX. században váltottak fel a kollektív jellegű szerződések. Itt már a munkavállalónak is több tárgyalási szabadsága volt, mint korábban, de ami a kollektív szerződés legnagyobb előnyét adta, a gyülekezéshez és szakszervezet alakításához való jog, melyek mind a munkáltatók, mind a munkaadók érdekeit védték.⁸¹

A skandináv országok a patriarchális-céhes rendszer kései megszűnése miatt jóval később csatlakoztak a társadalombiztosítási rendszer kiépítéséhez, mint más európai

⁷⁸European Semester Thematic Factsheet Active Labour Market Policies 9. o.

⁷⁹ HASSELBALCH, Ole: The Roots of Scandinavian Law. 12. o. Forrás: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/43-1.pdf>

⁸⁰Uo. 14. o.

⁸¹Uo. 16. o.

országok – itt csak a két világháború között kezdtek terjedni a különböző biztosítási formák, így azok már eleve jóval szélesebb körben és magasabb összeggel lettek bevezetve, mint azokban az országokban, ahol ezek már a XIX. század végén megjelentek.⁸²

A jóléti állam kialakulásáig ezek az országok is az európai mintát követték: a szegényekről leginkább az egyház és a közösség gondoskodott, a reformáció megjelenésekor pedig egyre inkább az állammal szembeni elvárás lett az elesettek segítése. Az állam ugyanakkor sokáig a közösség feladatkörévé tette a szegénygondozást, a helyi (szak)szervezetek pedig akár a személyes szabadságot is korlátozhatták, ha így látták jónak.⁸³

A munkásokat védő jogszabályok és a munkanélküliséggel kapcsolatos passzív munkaerőpiaci eszközök viszonylag későn alakultak ki, az 1929-33 közötti világválság is inkább a szakszervezetek tárgyalóképeségének szempontjából jelentett problémát, abban nem volt nézeteltérés, hogy az ellátási rendszert fenn kell tartani.

Svédország abból a szempontból is különleges, hogy itt kezdődtek meg az aktív munkaerőpiaci eszközök kidolgozása és alkalmazása, a Rehn-Meider modell, melyet később számos nyugati ország átvett.

“Ennek az 1951-ben két szakszervezeti közgazdász, Gösta Rehn és Rudolf Meidner által megalkotott stratégiának több célja volt: egyenlőség a bérek eloszlásában, fenntartható teljes foglalkoztatás, és a svéd ipar modernizálása. Az egyenlőséget és a teljes foglalkoztatást egy szolidáris bérlpolitikának kellett támogatnia, ami alapvetően az ipar valamennyi ágazatában ugyanolyan mértékű bérnövekedést jelentett.”⁸⁴

Azokat a munkásokat, akiket mégis el kellett bocsátani, a modell alapján gyors átképzésben kellett részesíteni és a munkaerőhiánnyal küzdő szektorok felé irányítani. Az aktív eszközök Svédországban rendkívül sikeresek voltak, más országokban azonban nem lehetett egy az egyben adaptálni. Az 1990-es években a svéd rendszer is kénytelen volt szigorítani az ellátórendszerben való részvétel feltételeit, habár az univerzális juttatások elve megmaradt.

⁸² Tomka 2015. 43. o.

⁸³ Hasselbalch 22. o.

⁸⁴ BONOLI, Guiliano: Az aktív munkaerő-piaci politika politikai gazdaságtana, Esély 2013/5. 25. o.

Ahogy azt a norvég esetben is látni fogjuk, ebben az időszakban az állami szféra fokozatosan önkormányzati hatáskörbe, ezzel együtt a társadalmi szintről az egyéni felelősség körébe utalta a munkanélküliség csökkentésére tett intézkedéseket. Az 1998-ban hozott, fiatal pályakezdekők elhelyezkedését segítő rendelkezés kikötötte, hogy a 20-24 év közötti, álláskereső fiatalok vagy jogosultak munkanélküli segélyre és munkaügyi tanácsadásra, vagy ha ebbe a körbe valamiért nem tartoznak bele, minden típusú ellátástól elesnek. Azok számára, akik ebbe a csoportba tartoztak és 90 napon túl voltak álláskeresők, egy önkormányzat által szervezett foglalkoztatási programban kellett részt venniük legfeljebb 12 hónapig. A programba bevontnak el kellett fogadnia a felajánlott munkát, egyéb esetben elvesztett minden egyéb jogosultságot más támogatásokra.⁸⁵

A svéd rendszer legfrissebb aktiváló programja a segélyezés, képzés, és tranzit jellegű foglalkoztatás vegyes csomagját alkotja; a három komponensből álló ellátás határozott idejű, a harmadik fázis maga a támogatott foglalkoztatás.

A dán rendszer egyik különlegessége, hogy mind az állami, mind a piaci szereplők elismerik, hogy az elsődleges munkaerőpiacra való reintegrációban nekik is részt kell venniük, nem lehet csak az egyén felelősségévé tenni az álláskeresést.⁸⁶

Az álláskeresők, különösen a fiatalok, pályakezdekők amellettrészesülnek passzív támogatásban, hogy valamilyen képzésben vagy munkavégzésben részt kell venniük, szorosan együttműködve a helyi szociális munkásokkal. A munkavégzés helyszínét és formáját ugyanakkor elsősorban az ellátottak választják meg, végezhető közintézményben, for-profit szervezetnél, civil szervezetnél vagy kifejezetten az ellátottak foglalkoztatására létrehozott foglalkoztatási helyszínen.⁸⁷

A norvég gazdaságot a többi európai országhoz képest kevésbé érintette a 2008-as válság, elsősorban a gazdasági erőforrásainak köszönhetően (olaj, földgáz, halak, vízenergia).⁸⁸ Mivel a norvég rendszer is leginkább a közösségi együttműködésen,

⁸⁵ KILDAL, Nanna: Workfare tendencies in Scandinavian welfare policies. Paper presented at the 8th BIEN Congress: Economic Citizenship Rights for the 21st Century Berlin, 6-7 October 2000 10-11. o.

⁸⁶Lodemel 45. o.

⁸⁷Uo. 46.

⁸⁸ LODEMEL, Ivar: Workplace with Stipend: Public Works, Activation, Workfare or ALMP? Peer Country Comments Paper - Norway 1. o. Forrás: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=10518&langId=en>

ezáltal a többszáz önkormányzaton alapszik, az ellátórendszer hatékonyan volt képes elérni a válsággal érintett állampolgárokat, a kiutalt ellátások mértékét szintén a helyi lehetőségeknek megfelelően állapították meg. A szociális munkásoknak itt is kiemelt szerepe van a munkanélküliekkel való kapcsolattartásban és reintegrációjukban a munkaerőpiacra.⁸⁹

A workfare típusú munka lehetőségét 1993-ban vezette be egy kiegészítő rendelkezés, amely lehetővé tette a helyi önkormányzatnak, hogy az ellátásért cserébe valamilyen munkavégzést kérjen. Az ilyen jellegű közfoglalkoztatás nem bizonyult hatékonynak az elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedés szempontjából, ezért a kormányzat 2007 után ismét az aktív eszközöket helyezte előtérbe, habár a közfoglalkoztatást nem szüntette meg.⁹⁰

A norvég rendszer szempontjából érdekesség, hogy ez a közmunkaprogram leginkább helyi és nem országos jellegű, az önkormányzatok maguk döntenek el, használják-e ezt a lehetőséget vagy sem. Amennyiben igen, az ellátásban részesülő akár az ellátási időszak egészében kérhető, hogy a juttatásért cserébe munkát végezzen.⁹¹

Lodemel meglátása, hogy a közfoglalkoztatásnak két típusa különböztethető meg a munkaerőpiaci válságkezelés szempontjából: a szegényebb országokban azért alkalmazzák szívesen, mert az ellátórendszer nem tud egyéb alternatívát kínálni; a magasabb jövedelemmel rendelkező országokban a közfoglalkoztatás gazdasági válságok esetén is akkor alkalmazott, amikor az ellátórendszer már nem bírja az elvárható szinten biztosítani a passzív támogatási formákat.⁹²

A skandináv rendszerben tehát megjelenik a közfoglalkoztatás mint önkormányzat által szervezett program, ugyanakkor az ellátottak csak kis köre esik bele ebbe a támogatási formába, a többség az ellátásokat és aktív munkaerőpiaci eszközöket veszi igénybe.

⁸⁹Uo. 4. o.

⁹⁰Uo. 5. o.

⁹¹Lodemel 37. o.

⁹²Uo.

Magyarország

A közfoglalkoztatás rendszere Magyarországon nem újkeletű jelenség. Az aktuális állami közfeladatok átmeneti, határozott idejű ellátásáért központi juttatást adó foglalkoztatás, ha szigorúan vesszük, már az 1767-es, robotot szabályozó rendelkezések után megjelentek,⁹³ munkaerőpiaci közvetítő hivatalt csak (hatósági munkaközvetítő néven) 1900-ban állítottak fel. A hivatalt a városi, iparban dolgozó segéd munkások helyzete hívta életre, akik állandó munkahely nélkül rendszeresen találták magukat két munka között, akár hosszabb időre is.

A szociális biztonság megteremtésével már az 1857. évi III. törvény is foglalkozott, amely az ipari munkásságot célozta meg, és amely több olyan biztosítási formát vezetett be, amelyek addig teljesen ismeretlenek voltak, vagy csak nagyon szűk kör számára voltak elérhetőek.

„Ez a munkaadókat 30 napig terjedően kötelezte a munkások gyógyítással és betegápolással, valamint a szüléssel összefüggő költségeinek megtérítésére, amennyiben a munkás maga, illetve szülője vagy házastársa erre nem volt képes.”⁹⁴

A workfare-típusú foglalkoztatás azonban először az 1929-33-as gazdasági világválság következtében jelent meg Magyarországon.

A workfare (a jóléti ellátások közcélú munka elvégzéséhez kötése) kiemelt szerepet játszott a gazdasági válságok okozta munkaerőpiaci átrendeződések kezelésében, amilyen például az 1929-33-as válság idején az Egyesület Államokban a már említett Roosevelt-féle New Deal program volt. A munkaerőpiacba való állami beavatkozás a reageni foglalkoztatáspolitikában is jelentős szerepet játszott, a keynesi beavatkozás logikája szerint, *„amennyiben a piac elégtelen keresletet támaszt a munkaerő iránt, akkor az államnak kell új, fizetett munkahelyeket teremtenie, hogy a pótlólagos kereslettel elősegítse a gazdasági fellendülést, hiszen a többletkereslet révén bővíthet a foglalkoztatás és ezzel megszakítható az önmagát erősítő negatív gazdasági folyamat, amely a válság elmélyüléséhez vezetett.”*⁹⁵

⁹³ KISS Ambrus: Közmunkarendszer: így nem mehet tovább <http://ujjegyloseg.hu/kozmunkarendszer-igy-nem-mehet-tovabb/>

⁹⁴ Tomka 2015. 45. o.

⁹⁵ KOÓS Bálint: Közfoglalkoztatás a mezőgazdaságban. Tér és Társadalom, 30. Évf. 3. Szám, 2016, 43. o.

A New Deal célja, hasonlóan a korabeli workfare-típusú munkákhoz, melyek a fejlődő országokban a mai napig jelen vannak, nem elsősorban az álláskeresővé váltak visszavezetése volt a munkaerőpiacra különböző személyre szabott képzésekkel, mentorálással stb., hanem közcélú munka elvégzése nagyjából képzettségtől függetlenül, központilag meghatározott jövedelemszint mellett (pl. hidak, közutak építése). Az USA mellett a Nemzetközösség tagországai is rendre bevezettek hasonló típusú munkát, Nagy-Britanniában és Kanadában, ahogy azt láttuk, a mai napig aktívan támogatják a munkaerőpiacra való visszatérést, korlátozott ellátási időtartam bevezetésével.

A magyar politikai vezetésnek az 1929-es válság idején ugyanúgy szembe kellett néznie a tömegek munkanélkülivé válásával, melyre nagyjából hasonló választ adtak. A nagyobb vidéki városok számba vették (regisztráltatták) az álláskeresőket, képzettségüknek megfelelően pedig kétféle munkatípust vezettek be: ínség-, illetve szükségmunkát.

Előbbit a fizikai, alacsony iskolai végzettségű munkásoknak, utóbbit az iskolázott, értelmiségi réteg számára ajánlották fel. A hivatalos kormányzati magyarázat már akkor is a segély helyett munkát⁹⁶ megközelítés volt, hiszen a központi költségvetés, mint később kiderült, a közfoglalkoztatottak töredékének ellátását sem tudta hatékonyan fedezni.

A közfoglalkoztatásért folyamodók a regisztráció után, végzettségüknek megfelelő munkalehetőséget kaptak, amely néhány hónapig tartott. Az ínségmunkát végzők között differenciáltak munkaképtelenek, munkanélküliek és munkakerülők között, a családfenntartók kiegészítő támogatásban részesülhettek, de mindenféle ellátás feltétele volt (Budapesten legalábbis) az évi 18 nap külön ellátás nélküli ínségmunkát végezni.⁹⁷

A korabeli közfoglalkoztatás kritikája hasonló volt napjaink közmunka-értékeléséhez: habár a kormányzati érvek arról szóltak, hogy morálisan van szükség egy ilyen központi programra, a bírálók rendre ellen tudtak ezeknek mondani a program gyakorlati megvalósulására hivatkozva. A központilag megállapított bérek nem

⁹⁶Gömbös Nemzeti Munkatervében külön pontot kapott a „Munka és nem segély”, amelyben elvi ellenségként nevezte meg a munkaképes korú és állapotú személyek állami segélyezését.

⁹⁷GYÁNI Gábor: Közmunka a Horthy-korban. Figyelő 2011. Június 30-33. o.

biztosították a létminimumhoz szükséges keresetet, a felkínált munkák nem jelentettek kihívást, nem volt előrelépési vagy kitörési lehetőség, a dolgozók motiválatlanok voltak és a munkáltatók sem követeltek sokat a munkásoktól.

„Ahogyan a korabeli szociálpolitikai szakíró, Pálos Károly megjegyezte, az ínségmunka szembeütnő hátránya, hogy az alacsony díjazásból és az ínségmunkaként kijelölt tevékenység jellegéből adódóan „az ínséges nem tartotta érdemesnek megerőltetni magát s azt a legtöbb városban nem is kívánták tőle”. A télen végzett „jelentéktelen” munkák hatására „nagyon sok ínséges elveszítette munkakedvét, szakmai ismeretei csökkentek, sok helyütt szinte lehetlenné vált a szakképzett ipari munkások képzése és a hosszas munkanélküliség és állandó létbizonytalanság lelkiekben is hatással volt a munkanélküliekre. Nem járulhatott tehát hozzá érdemben az ínségmunka a feszítő munkaerő-piaci gondok akár csak átmeneti orvoslásához sem. Ráadásul igazi munkát sem kínált az ínségeseknek, akikre ez az elfoglaltság legalább olyan demoralizálóan hatott, mint maga a munkátlanság.”⁹⁸

A közmunka mellett a szegényházak is jelen voltak. Magyarországon a XVIII. században jelentek meg először és egészen a II. világháború végéig megtalálhatóak voltak; működésük a holland minta alapján történt.

A világháború kitörése után nem sokkal hatalomra jutó szocialisták a teljes foglalkoztatás mellett nem kellett, hogy különösebben foglalkozzanak a munkanélküliség kérdésével, egészen az 1980-as évekig. A munkába állást segítő megyei hivataloknak az 1980-as évek vége felé érezhetően be kellett avatkozniuk a „munkakerülők” helyzetének kezelésébe, és bár a közhasznú munka ötletét először elvetették, 1987-ben engedélyezték a települési önkormányzatoknak a munkanélküliségnek leginkább kitett rétegek 2-3 hónapos finanszírozott foglalkoztatását.

Külön érdekesség, hogy az aktív munkaerőpiaci eszközök Magyarországon hamarabb lettek bevezetve, mint a passzív ellátások rendszere, nyilvánvalóan ideológiai okok miatt. A teljes foglalkoztatás gyakorlata értelemszerűen nem engedte meg az ellátások széles körének bevezetését, mindenképp arra kellett törekedni, hogy az esetlegesen munka nélkül maradók minél hamarabb újra el tudjanak helyezkedni.

⁹⁸Uo.

Kisebbségi ellentmondás a rendelet szövegében, hogy támogatásra az önhibájukon kívül állástalanná válókat javasolták, összesen két hónapon át – ezzel a distinkcióval megjelent az érdemes és érdemtelenek közötti különbségtétel.⁹⁹

„Magyarországon a munkanélküliség megelőzését és az állástalanok újrafoglalkoztatását elősegítő aktív munkaerőpiaci eszközök (például az átképzés, a vállalkozóvá válás, a munkahelyteremtés támogatása, közhasznú foglalkoztatás, korengedményes nyugdíj stb.) bevezetése időben jóval megelőzte a munkanélküliség tömegessé válását. Mi több, ezek alkalmazására előbb került sor, mint a munkanélküli-ellátórendszer kiépítésére. Ennek politikai szempontból az volt az indoka, hogy a támogatott foglalkoztatás és a munkahely-megtartó képzés nyolcvanas évekbeli formái alkalmasnak bizonyultak a munkanélküliség elrejtésére akkor, amikor ennek nyílt megjelenését még ideológiai megfontolások akadályozták. Ezért az 1991-ben életbe lépett Ft. az aktív munkaerőpiaci eszközök körét csak egyetlen új eszközzel, a rövidített munkaidővel (részmunkaidős foglalkoztatás elnevezéssel) bővítette, bár a támogatás feltételeit és a jogosultak körét a többi eszköz esetében is módosította.”¹⁰⁰

A rendszerváltás után munkanélkülivé váló tömegek problémáját (a munkanélküliségi ráta időnként meghaladta a 10%-ot és csak a 2007-re kúszott vissza 5%-ra) mindenképp központilag kellett kezelni. Az állami redisztribúciós rendszer átalakítása magával vonta a jóléti ellátások rendszerének átalakítását, így a munkanélküliek nagy részét egyszerűen lehetett áttolni más ellátási formákba, eltüntetve ezzel a jóléti ellátásokat igénybe vevők és potenciálisan állástalansággal és elszegényedéssel fenyegetett emberek tömegeit.

Ilyen volt például a rokkantnyugdíjazás bevezetése, mellyel akkoriban könnyen vissza lehetett élni, de az aktív korú munkanélküliek más ellátási szektorokba való átterelésére példa az anyasági támogatások rendszerének kiszélesítése, vagy az évtized végére az egyetemi diploma megszerzésének kvázi akadálymentesítése.

Mindkét intézkedés évekkal kitolta a munkaerőpiacra való kilépés lehetőségét, miközben társadalmilag elfogadott indokot adott arra, miért nem dolgozik az egyén. Ezek az intézkedések persze ugyanúgy megnehezítették az elhelyezkedést a támogatás

⁹⁹CSOBA Judit: A közfoglalkoztatás régi-új rendszere. Esély 2010/1. 5. o.

¹⁰⁰FREY Mária: A munkaerőpiaci politika jogszabályi és intézményi környezetének piaczgazdasági fejlődéstörténete, 202.o. <https://tinyurl.hu/dM2R/> 2019.március 16. 14:31

lejárta után (az anyasági ellátásból visszatérők nem rendelkeztek aktuális munkaerőpiaci ismeretekkel és tapasztalattal, a frissdiplomások pályakezdőként eleve sérülékeny csoportot alkottak a piacon), így előbb-utóbb mindenképp szembe kellett nézni a magyar társadalom munkanélküliségi problémáival. Különösen, hogy „a 2000-es évekre a lakosság közel negyedének valamilyen jóléti ellátás biztosítja a megélhetését, az ellátottak többsége inaktív, és a legtöbbjük hosszú időre vagy véglegesen kikerült a munkaerőpiacról.”¹⁰¹

Azzal ráadásul, hogy az aktív munkaerőpiaci intézkedések további kiterjesztése és megerősítése helyett a passzív ellátási formák felé terelték az álláskeresőket, ők is motiválatlanabbá váltak a munkavállalásra, mellyel később, az aktív eszközök megerősítése után, még mindig meg kell küzdenie a rendszernek.

Frey összegzéséből az is kiderül, hogy az 1980-as években bevezetett munkaerőpiaci eszközrendszer annyira széleskörű volt, hogy az 1991.-ben bevezetett Foglalkoztatási törvénynek nem kellett ezeken változtatnia, sőt, 1996-ban, a törvény módosításakor is csak egy ponttal kellett kiegészíteni:

“Az 1991. március 1-jén hatályba lépett Ft. a foglalkoztatást elősegítő támogatások közé a következőket sorolta: – munkaerőpiaci képzés/átképzés, – munkanélküliek vállalkozóvá válásának támogatása, – tartós munkanélküliek foglalkoztatásának támogatása, – közhasznú foglalkoztatás, – munkahelyteremtés támogatása, – részmunkaidős foglalkoztatás támogatása, – korengedményes nyugdíjazás. Ez a lista 1996 végéig mindössze egy ponton változott: 1995. július 1-jén megszűnt a korengedményes nyugdíj foglalkoztatási alaphól való átvállalásának a lehetősége. (Ettől függetlenül is kérdés, hogy ezt a támogatási formát egyáltalán aktív munkaerőpiaci eszköznek lehetett-e tekinteni). Nagyobb léptékű módosításra 1997. január 1-jétől került sor: – hatályát veszítette a részmunkaidős foglalkoztatás addig érvényes támogatási formája; – új eszközöket vezettek be: 1. az önfoglalkoztatók munkahely-teremtésének támogatása, 2. a munkahely-megőrzés támogatása: a) likviditási támogatás formájában és b) egyes munkavállalói rétegek részmunkaidős foglalkoztatásának elősegítésével; továbbá 3. a foglalkoztatáshoz kapcsolódó járulékok átvállalása. 1998. március 19-étől – a mobilitási támogatás keretében

¹⁰¹ SIMONYI Ágnes: Úton a társadalompolitika 4. old.

http://epa.oszk.hu/02900/02943/00039/pdf/EPA02943_kapocs_2008_6_02.pdf

lehetőség nyílt a helyközi utazás mellett a csoportos személyszállítás, a lakhatás és a munkaerő toborzás költségeinek átvállalására is. 1999. január 1-jétől – az aktív eszközök köre kiegészült az intenzív álláskeresés támogatásával. 2000. január 1-jétől – kikerült az Ft.-ből, majd 2002. január 1-jén visszakerült oda a munkahely-teremtő beruházások és a munkahely-megőrzés támogatása; – a decentralizált foglalkoztatási alaprészből már nemcsak egyedi aktív eszközöket, hanem ezek kombinált alkalmazását lehetővé tévő aktív munkaerőpiaci programokat is lehet támogatni; – sor került a munkaerőpiaci szolgáltatások szabályozására és új szolgáltatások bevezetésére.”¹⁰²

	1	1	1	1	1	1	1	2	2
Aktív munkaerőpiaci eszközök	9	9	9	9	9	9	9	0	0
	9	9	9	9	9	9	9	0	0
	3	4	5	6	7	8	9	0	1
Munkaerőpiaci képzés		3	2	2	2	2	2	2	2
		0	4	0	2	3	5	6	7
		6	0	8	7	0	0	3	1
		6	5	2	5	3	0	0	8
		2	9	9	0	9	4	7	7
Közhasznú foglalkoztatás		2	2	3	3	3	2	2	2
		7	4	4	0	0	8	3	3
		0	9	0	7	8	8	7	1
		2	7	9	8	7	6	0	8
		1	1	4	0	7	7	5	5
Bértámogatás		2	1	1	2	2	3	2	2
		0	4	2	5	9	1	7	6
		4	3	2	7	3	3	5	5
		4	7	6	6	1	9	2	4
		2	1	8	2	3	6	4	7
Munkahely-teremtő beruházás támogatás		2	2	2	1	1	9	3	6
		3	3	0	6	2			
		0	1	6	1	2	4	1	9
		5	2	9	9	9	3	9	4
		1	3	4	5	1	3	2	3
Vállalkozóvá válás támogatása		3	1	1	1	1	1	1	1

¹⁰²Frey 203-204. o.

		6 6 8	2 8 9	3 7 8	4 1 0	3 0 7	3 7 4	5 0 6	6 1 6
Rövidített munkaidejű foglalkoztatási támogatás		1 7 8 1	3 6 3	8 9 9	2 6 9	- - -	- - -	- - -	- - -
Korengedményes nyugdíjazás		6 2 8 3	5 9 3 4	4 4 0 6	2 7 9 1	1 3 4 8	4 4 9	4 5	-
Utazási költségtérítés		1 9 0 7	1 9 5 5	1 7 4 7	2 6 1 8	2 3 2 6	3 7 6 5	4 0 9 1	3 4 8 3
Pályakezdők eszközei				2 3 1 4	6 0 9 6	1 3 0 2	8 6 8 5	7 8 1 6	7 0 9 4
Önfoglalkoztatói támogatás						1 9 9 2	3 4 3 1	4 5 0 5	5 1 4 2
Munkahely-megőrzés támogatása					2 0 5 4	1 5 2 8	2 9 1 2	3 0 2 9	1 5 6
Járulékátvállalás						5 5 6	8 0 6	1 2 5 5	3 3 9 9
Összesen	7 5	1 1	9 6	9 8	1 1	1 1	1 1	1 0	1 0

	8	4	0	6	0	5	6	2	4
	6		6	2					
	4	7	5	9	7	4	0	9	7
		9			2	7	9	7	5
		5			5	7	3	5	2
Láncindex (előző év =		1	8	1	1	1	1	8	1
100)		5	3	0	1	0	0	8	0
		1	,	2	2	4	0	,	1
		,	7	,	,	,	,	7	,
		3		7	3	3	5		0

2. ábra: Aktív munkaerőpiaci eszközökben résztvevők átlagléttszáma, 1993-2001¹⁰³

Az ellátórendszer szempontjából nem elhanyagolható a rendszer tagoltsága sem: az egységes közfoglalkoztatási rendszer bevezetése előtt párhuzamos futottak egymás mellett a közmunka, közhasznú munka és közcélú munka intézményei.

2005-ben már tervben volt egy munkaerőpiaci reintegrációt célzó program elindítása, 2006-tól kötelezővé vált az együttműködés a munkaügyi kirendeltségekkel a szociális ellátások fejében; ezt erősítette meg az Európai Unió 2007-ben rögzített törekvései az álláskeresőket segítésére különböző fejlesztési programokkal, az elsődleges munkaerőpiacra való visszavezetésükkel (Közös foglalkoztatási jelentés).

Az Út a munkába program végül 2009-ben indult és már egy évvel később komoly kritikákat kapott. A bírálatok között szerepelt a kitörési lehetőségek ellehetetlenítése, a szegénység konzerválása, a program koncentrációja a legkiszolgáltatottabb rétegekre, akik korábban is csak ilyen típusú munkában tudtak elhelyezkedni, annak ellenére, hogy a 35 év alatti, csak általános iskolai végzettséggel rendelkezők számára kötelező volt képzésen részt venniük.

A program útmutatója alapján a következő problémákat célozta meg:

- „a *foglalkoztatásnövelése,* a
- hagyományosaktív munkaerőpiaci eszközök használva,* és a
- segélyenlévők foglalkoztatás-növelése,* a *workfare-t,* azaz a
- munkárátkötelezést alkalmazva;*

¹⁰³Frey 205. o.

- „making work pay” = „legyen a munkakifizetődőbb”, a segélyhelyett a munkárányulóösztönzésjavítása;
- munkahelyteremtő, a foglalkoztatásnövelésélcélzótámogatások, projektek bővítése;
- afeketemunkavisszaszorítása, a
tartósmunkanélküliségújratemelődésének megelőzése.”¹⁰⁴

A közfoglalkoztatással kapcsolatos problémák nem elsősorban a workfare jellegből adódtak, hiszen már a Bokros-csomag keretében is kötelező volt évi 90, később 180 napot dolgozni a jövedelmpótló támogatás folyósítása fejében, sőt, a folyósítás időtartama is korlátozott volt. A problémát inkább az jelentette, hogy egyrészt míg Nyugat-Európában a munkanélküliség enyhítésére az aktív munkaerő-piaci eszközöket támogatták, addig a rendszerváltás utáni Magyarországon a passzív ellátások, majd az állami tartalékok apadásakor a közmunka kerültek a középpontba.¹⁰⁵

A másik problémát az jelentette, hogy a tartós munkanélküliek jelentős részét alkották azok, akiket a rendszer nem tudott elérni, és akik részére csak kevés olyan aktív eszközt tudott nyújtani, amit az ellátottak hatékonyan igénybe tudtak volna venni. Az aktív munkaerőpiaci eszközöket a leghátrányosabb helyzetű álláskereső többsége nem érthette el, számukra a passzív ellátási formák jelentettek megélhetést, az ezekhez kötődő munkavállalási feltételek pedig (akár az elsődleges munkaerőpiacon, akár önkéntes formában történtek meg) könnyen kijátszhatók voltak.

„Az elmúlt évtizedben az állástalanok egyre nagyobb hányada hagyta el a munkanélküli-regisztert, egyfelől az ellátórendszer feltételeinek fokozatos szigorodása, másfelől az elhelyezkedés kilátástalansága miatt. A foglalkoztatás bővítése ugyanakkor az inaktív munkába vonását is feltételezi, ők azonban az állami foglalkoztatási szolgálat számára elérhetetlenek. Ezért egyre több, a lokális munkaerőpiacon beágyazódott, a hátrányos helyzetű emberekkel jó kapcsolatot ápoló alapítvány, egyesület, közhasznú társaság is bekapcsolódott a munkaerőpiaci szolgáltatások nyújtásába. Ezt a folyamatot erősíti, hogy az Flt. lehetőséget ad arra, hogy a munkaügyi központ támogatásban részesítsen olyan külső szervezeteket, amelyek a munkaerőpiaci szolgáltatásokat a rendeletben meghatározott szakmai feltételek mellett nyújtják. E támogatás célja, hogy elősegítse a munkaerőpiaci és

¹⁰⁴Csoba 8. o.

¹⁰⁵SZABÓ Andrea: A közfoglalkoztatás jelentősége két gazdasági recesszió tükrében. Esély 2013/4. 76. o.

foglalkozási információk hozzáférését az elmaradt térségek és a hátrányos munkaerőpiaci rétegek számára a munkaerőpiaci kereslet és kínálat egymásra találása érdekében, másrészt hiányt pótoljon azokban az esetekben, amikor a munkaügyi központ az adott szolgáltatást érintően nem rendelkezik megfelelő számú szakemberrel (a létszámnormát a rendelet melléklete tartalmazza).”¹⁰⁶

Frey itt még a 2001-ig tartó időszakról beszél, ekkor az álláskeresői statisztikában szereplő létszám csökkentésének fő eszközei valóban a rászorultsági feltételek változtatása volt (egyrészt, hogy a munkaképes állapotban lévő álláskeresők motiváltabbak legyenek akár a rosszabb munkahelyi pozíciókat is betölteni, másrészt, hogy az ellátórendszer terheit csökkentse), illetve az aktív munkaerőpiaci eszközök támogatása.

Jól látható, hogy már az Európai Unióhoz való csatlakozás előtti évtizedben is számos olyan eszközt biztosított, melyhez a csatlakozást követő években, párhuzamosan az EU munkaerő-piaci törekvéseivel, több támogatott program is kapcsolódott.

Ilyen volt például a munkavállalás céljából létesített lakhatási támogatás, a munkába járás támogatása, bértámogatás, munkahelyteremtő támogatások, munkahely megtartásáért folyósított támogatások, kedvezményes adózási támogatások a kiemelt álláskereső célcsoportoknak (például tartós álláskeresők, pályakezdők, 50 év feletti, GYES-ről, GYED-ről visszatérők), vagy a vállalkozóvá válás támogatása.

Ugyanakkor az ellátórendszer egésze nem esett át univerzális reformon, a munkanélküliek és tartós álláskeresők egy jelentős rétege továbbra sem volt alkalmas az elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedésre. Az aktív munkaerőpiaci eszközöket leginkább azok tudták igénybe venni, akik eleve alkalmasak voltak a piaci körülmények közötti tartós munkavégzésre, az ezen kívül eső réteg számára valamilyen más megoldást kellett találni.

A 2010-es kormányváltás után a foglalkoztatáspolitikában is változások következtek be: a 2011. évi CVI. törvény egymásba olvasztotta a közmunkaprogramokat, a közcélú munkát és a közhasznú munkavégzést, a neve egységesen közfoglalkoztatás lett.

“A közfoglalkoztatás a munkaviszony egy speciális formája, támogatott „tranzitfoglalkoztatás”, amelynek célja, hogy a közfoglalkoztatott sikeresen vissza-, illetve bekerüljön az elsődleges munkaerő-piacra. A közfoglalkoztatás átmeneti

¹⁰⁶Frey 211. o.

*munkalehetőséget biztosít azok számára, akiknek az önálló álláskeresése hosszú ideig eredménytelen.*¹⁰⁷

A közfoglalkoztatási rendszerben közfoglalkoztatók lehetnek többek között önkormányzatok, civil szervezetek, közigazgatási intézmények, a közfoglalkoztatásba pedig bevonhatóvá vált minden 16. évét betöltött, a járási hivataloknál regisztrált álláskereső, aki:

- nem jogosult álláskeresési vagy szociális ellátásra,
- a menekültügyi őrizetben lévő személy kivételével kérelmének jogerős elbírálásáig az, aki menekültként, oltalmazottként, vagy menedékesként történő elismerés iránti kérelmet nyújtott be,
- illetve kijelölt helyen tartózkodó harmadik országbeli állampolgár.

Az egységes közfoglalkoztatás rendszere nagyon érdekes gondolati vonal mentén fejlődött 2011-es bevezetése óta. Az egységesítés mögött felfedezhető a Magyar Zoltán-program keretében megvalósuló közigazgatás centralizációja, a hatékony állam ideológiájának jegyében.

A központosítás azonban nem terjedt ki a közfoglalkoztatás konkrét tevékenységére, a foglalkoztatók önálló pályázatok keretében határozzák meg, hogyan valósítják meg a projekteket. Ennek keretében egymás mellett létezik a klasszikus közfoglalkoztatás, ahol a munkások árkokat tisztítanak, virágokat ültetnek, karbantartják a közterületeket, mezőgazdasági munkát végeznek, és vannak olyan települések, ahol kimondottan piacra termelő, értékteremtő közfoglalkoztatást végeznek.

Mivel a projekt keretében külön kiadvány készül az ilyen típusú magyarországi joggyakorlatokról, ezért itt ezekre nem térek ki részletesen, az ilyen joggyakorlatok mögött meghúzódó közfoglalkoztatási trendeket pedig a kutatási zárójelentés fogja kimerítően tárgyalni.

Az viszont egyértelműen látszik a településvezetőkkel készített interjúk, megkérdezések alapján is, hogy a közmunkaprogramot szükségesnek tartják az ellátórendszer szempontjából is, hiszen azok számára is megélhetést kell biztosítaniuk a településen, akik valamilyen oknál fogva nem alkalmasak az elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedésre (az ilyen egyének között lehetnek megváltozott munkaképességűek, kisgyermekes anyák, beteg családtagot nevelők/ ápolók, mentális

¹⁰⁷<http://kozfoglalkoztatás.kormany.hu/tajekoztato-a-kozfoglalkoztatás-rendszererol>

betegséggel küzdők stb.), és akik csak támogatásokból nem tudnak megélni, rugalmas foglalkoztató pedig (ha van egyáltalán foglalkoztató a településen az önkormányzaton kívül), szinte alig akad a térségben.

A közfoglalkoztatás rendszerét azonban nem lehet csak az alacsony iskolai végzettségű vagy valamilyen okból az elsődleges munkaerőpiacon munkavégzésre alkalmatlan egyének csoportjára korlátozni. A Nemzeti Művelődési Intézet középiskolai vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek nyújtott közfoglalkoztatási jogviszonyt, ide leginkább a közművelődési intézmények és ehhez kapcsolódó civil szervezetek csatlakozhattak munkáltatóként.

Összefoglalás

Ahogy azt a tanulmány első részében láthattuk, az aktív munkaerőpiaci politikák rendkívül változatosak Európán belül, hasonló eszközökkel is más-más arányok, módszerek alakulnak ki, reagálva az adott ország társadalmi és gazdasági berendezkedésére, helyzetére.

Történeti szempontból mindenképp érdekes, hogy a közfoglalkoztatás, mint olyan, egyáltalán nem újszerű dolog, sem Magyarországon, sem Európa más országaiban – sőt, időben sem kell olyan messzire menni, hogy az európai New Deal típusú válságkezelő programokban megtaláljuk az 1930-as években.

Az viszont, hogy az aktív munkaerőpiaci eszközök és azon belül a közfoglalkoztatást és fajtáit hogyan és milyen arányban alkalmazták az egyes időszakokban, teljes mértékben változó.

Nem könnyíti meg a tájékozódást, hogy a közfoglalkoztatásnak több országban sincs egységes rendszere, ahogy Magyarországon egészen 2010-ig három különböző altípusa futott, a közfoglalkoztatást pedig - egyes esetekben - kiegészítik más aktív munkaerőpiaci eszközök, más esetekben teljesen lehatárolt aktiváló programelemek zajlanak párhuzamosan, más-más célcsoportra szabva.

Ez megmutatkozik a közmunka elnevezéseiben is: a magyar tanulmányok rendszeresen public work-ként fordítják a közfoglalkoztatást, de sokszor összemossák a workfare fogalmával; más esetekben a welfare-to-work egyes elemei keverednek a workfare és az aktív munkaerőpiaci eszközök elemeivel.

Ahogy az a tanulmány során is látható, az 1990-es évektől kezdve a legtöbb helyen a neoliberais jóléti kritika kapott hangsúlyt a munkaerőpiaci problémák kezelésében, ezzel együtt a segély helyett munka (public work), a segélyért munka (workfare) és a tranzitfoglalkoztatási jellegű, támogatott foglalkoztatás is előtérbe került szinte minden európai országban, mindössze az arányok és hangsúlyok mások az aktív-passzív eszközök tengelye mentén.

Tomka is rámutat, hogy a kialakított szociálpolitikák szempontjából sokkal fontosabb a disztribútív igazságosság megvalósulására való törekvés,¹⁰⁸ azaz hogy a szétsztrótt javakból valamilyen, a társadalom által is elfogadott norma szempontjai szerint részesüljenek a kedvezményezettek. Tomka ezek közül kiemeli a következőket: születés révén szerzett, munkával vagy egyéb módon kiérdemelt, hasznosság által elfogadott, rászorultság alapján nyújtott vagy az adott társadalom által elfogadott egyenlőségi elvek szerinti jogosultsági szempontok.¹⁰⁹

A jóléti állam története során a fenti szempontok mindegyike előtérbe került, és a különbségek ellenére egy dolog biztosnak látszik: a közfoglalkoztatás önmagában, legalábbis a felmérések ezt mutatják, egyáltalán nem hatékonyan az elsődleges munkaerőpiacra való reintegrációban, mindenképp változásokra van szükség az aktivizáló eszközök terén. A nyugati államokban látszik egyfajta elmozdulás a komplex rendszerek felé, előtérbe kerültek a szociális szövetkezetek, társadalmi vállalkozások, a különböző támogatott foglalkoztatási formák reformja.

A tanulmánykötet további részeiben az Európában napjainkban jellemző, aktív munkaerőpiaci eszközök helyzetével, illetve a fellelhető foglalkoztatási jógyakorlataival foglalkozunk.

¹⁰⁸Tomka 2015. 30. o.

¹⁰⁹Uo. 31.

II. Fejezet - Szociális gazdaság az Európai Unióban

Bevezetés

A munkanélküliség problematikája nagymértékben befolyásolja az Európai Unió nemzetközi versenyképességét. A munkajövedelemből élők számarányának csökkenésében jelentős szerepet játszik a foglalkoztatási lehetőségek hiánya mellett az előregedés jelensége is.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) véleménye szerint a szinte kizárólag a gazdasági érdekeket szem előtt tartó, profitmaximalizálásra épülő gazdaság negatív hatása a munkavolumen mára tapasztalható jelentős mértékű csökkenése.

A munkanélküliség terjedésével, a szociális problémák, az esélyegyenlőtlenségek, a társadalmi hátrányok, fejlődési korlátok növekedésével szemben ma általános igényként fogalmazódik meg egy, a jelenlegihez képest szolidárisabb gazdaság kiépítése. A szolidaritás elvének nagyobb mértékben eleget tevő gazdasági modell jelentős mértékben épít a gazdasági és társadalmi szereplők egymás iránti felelősségvállalására, egy környezettudatos szemléletmód és magatartás gyakorlatban való érvényesülésére. Ez az alulról építkező modell nem az önmagáért működő, profithajász gazdaságot, hanem a társadalmi igények és szükségletek kielégítése érdekében mintegy eszközként szolgáló feltételek és mechanizmusok bevezetését szorgalmazza. A szolidaritás elvének való elégtétel többek között magában foglalja például az adósságállományok új szempontok alapján való csökkentését, a kereskedelem kölcsönös előnyök alapján való működtetését, az etikus finanszírozás bevezetését, a civilek által képviselt szociális vállalkozások jelentősebb szerepvállalását, az esélyegyenlőség megteremtését, a fogyasztói tudatosság növelését, vagy az erőforrások igazságos elosztását. A társadalmi célokat, igényeket, szükségleteket az igazságosság és méltányosság, illetve a szolidaritás elvei alapján kiszolgáló gazdasági modell angol megfelelője az ún. „social economy”. A magyarul – a „társadalmi” fogalmi kategória jelentéstartalmát leszűkítve – szociális gazdaságnak fordított kifejezés a piacgazdaság feltételrendszerében mintegy kiegészítő gazdaságként működő, elsősorban a harmadik szektorhoz kötődő gazdasági tevékenységeket foglalja magában, amelyek közvetlenül törekednek az ún. nem versenyző, a társadalom peremére szorult csoportok, és az elmaradott, hátrányos helyzetű térségek, területi egységek felzárkóztatására differenciált, alternatív lehetőségek felmutatásával. (in: Frey, 2007)

A szociális gazdaság által képviselt kezdeményezések nélkülözhetetlen szereplői tehát a helyi közösségekből létrejövő civil szerveződések. Az általuk működtetett, a lokális szükségletek kielégítésére irányuló non-profit gazdasági tevékenységek alapvetően foglalkoztatási és szociális célokat képviselnek.

A szociális gazdaság által létrehozott alternatív vagy közösségi foglalkoztatás jellemző területei lehetnek a helyben nyújtandó szociális és kulturális szolgáltatások (például az idősek vagy kisgyermekellátása, vagy hagyományőrző programok szervezése), bizonyos településüzemeltetési feladatok (például a közterületek rendben tartása), környezetvédelmi tevékenységek (a természeti környezet, például az erdők, vízfolyások gondozása vidéki térségekben), a tájfenntartó gazdálkodás (családi, kisüzemi méretekben végzett, természetvédelmi célú mezőgazdasági és kertészeti tevékenységek, mezőgazdasági és erdészeti termékek helyben való feldolgozása és értékesítése), a hagyományos kézműipari mesterségek újraélesztése, működtetése, vagy a falusi turizmushoz, a zöldszturizmushoz kapcsolódó szolgáltatások kiépítése (in: az EU fehér könyve a növekedésről, versenyképességről és foglalkoztatásról alapján).

A szociális gazdaság az említett tevékenységi területeken biztosít foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőséget a hátrányos helyzetű, az elsődleges munkaerőpiacról kiszorult, a társadalom peremén élő embereknek (in: az Európai Foglalkoztatási Stratégia alapján).

Az alternatív foglalkoztatási lehetőségeket biztosító társadalmi/szociális vállalkozások helyi civil, közösségi érdekek és együttműködés alapján jönnek létre, amelyek mérhető gazdasági teljesítményük mellett nélkülözhetetlen, a felzárkózás szempontjából kiindulási alapot nyújtó társadalmi integrációs funkciót is képviselnek.¹¹⁰

A szociális gazdaság működését gyakran tévesztik össze a laikus szemlélők a korábbi tradicionális foglalkoztatási programokkal, a másodlagos munkaerő-piacon működő aktív munkaerő-piaci eszközökkel.

¹¹⁰Juhász Gábor, A szociális gazdaság szerepe és jelentősége a helyi társadalom és gazdaság fejlesztésében, illetve a térségi-területi felzárkózásban in: Szociális szemle 2013/1-2.25-26. oldal

A nyolcvanas-kilencvenes években ezeknek az eszközöknek a népszerűsége hasonlítható volt napjaink várakozásaival a szociális gazdaság irányába. Akkoriban ezek a tradicionális programok hasonló univerzálisnak hitt modellekként tűntek fel, megoldást ígérve a mind nagyobbra nőző munkanélküliséggel szemben.

Így szerveződtek pl. a német foglalkoztatási társaságok a nyolcvanas években, a tranzitfoglalkoztatási formák hazánkban, vagy olyan, hagyományos aktív munkaerő-piaci eszközök, mint a közhasznú, közcélú foglalkoztatás, vagy a közmunka. A két program és a két korszak között néhány hasonlóságot is felfedezhetünk, mint pl. a célcsoport, a foglalkoztatás szándéka, vagy a célcsoport fejlesztésére irányuló törekvések.

Mára azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a két modell számos - kifejezetten lényeges - elemben különbözik egymástól. A legfőbb különbségek egyike, hogy míg azokatmeneti modellek voltak, ma a fenntarthatóságról szól minden. A tradicionális programoknak az *átmeneti jellege* került hangsúlyozásra, a tranzitív hatást emelték ki a szakértők. A cél, hogy a célcsoport készségeit megerősítve, a hátrányokat csökkentve mielőbb visszakerüljenek a munkavállalók az elsődleges gazdaságba, a piaci szektorba.

A szociális gazdaság ezzel szemben első lépésétől kezdve a nyílt munkaerő-piacon szervezi tevékenységét. A létrejött szervezetek nem átmenetiek, a foglalkoztatás nem tranzit jellegű, kifejezetten azt célozza, hogy a munkaerő a közösség részévé váljon, s ott végezze képességeinek megfelelő gazdasági tevékenységét.

Mások a szervezeti keretek is. A hagyományos programokban elsődleges szerepet az állami, önkormányzati szervezetek vállaltak, míg a szociális gazdaság a nem állami szektorban, két lábbal a piacon szerveződik.

A legnagyobb korlát a szociális gazdaság szervezése terén, hogy a megjelenő új szereplők gyakran semmilyen különbséget nem tesznek az általuk szociális gazdaságnak bemutatott szervezeti keretek, működési forma és a tradicionális másodlagos munkaerő-piaci foglalkoztatási formák között. Ha pedig eltűnnek az eltérések, s a tevékenység jellegében, a szervezeti keretekben, a szereplőkkel szemben megfogalmazott elvárásokban, az időtartamban, az értékekben, a piacon való jelenlétben megnyilvánuló különbségek semmivé válnak, akkor a szociális gazdaság lényege tűnik el.

Úgy teszünk, mintha szociális gazdaságot építenénk, azokat az eredményeket várjuk el, amelyek csupán annak a sajátosságai, ugyanakkor a működési formában, a szemléletben, az értékrendszerben, a vállalt sikerkritériumokban és eredménymutatókban nem mozdulunk el a tradicionális aktív munkaerő-piaci programoktól.¹¹¹

A rövid fogalmi bevezető után, a tanulmány szociális gazdaságról szóló fejezetében kísérletet teszünk arra, hogy bemutassuk milyen gazdasági és társadalmi tényezők befolyásolták, hogy a fent említett hagyományos foglalkoztatási eszközök mellett a szociális gazdaság is teret kapjon, fejlődjön, intézményesüljön és az adott országok sajátosságaira reagálva egyre inkább ismertté váljon, elterjedjen az Európai Unió országaiban. Tesszük ezt annak érdekében, hogy megismerjük azokat az erőfeszítéseket, melyet a szociális gazdaság működését elősegítő szakemberek tesznek azért, hogy a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű emberek kompetenciájuk fejlesztését, tartós elhelyezkedését biztosítsák az elsődleges munkaerőpiacon.

A tanulmány kitér arra, hogy hogyan fejlődtek, milyen változásokon mentek keresztül a szociális gazdaság szereplőit alkotó nonprofit szervezetek, valamint arra is, hogy milyen területeken tudnak hozzájárulni a foglalkoztatottsági szint növeléséhez. Végezetül pedig a szociális gazdaságban rejlő lehetőségeken kívül, az azt működtető szervezetek fejlődési, fejlesztési lehetőségeire térünk ki egy kutatás alapján.

¹¹¹Csoba Judit, Frey Mária, G. Fekete Éva, Lévai Márta, Soltész Anikó, Szociális gazdaság kézikönyv in: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány 2007.

A szociális gazdaságot életre hívó folyamatok

A tartós munkanélküliség jelenléte, a munkanélküliek számának és körének szélesedése az egyik legégetőbb gazdasági és társadalmi probléma az egész Európai Unióban.

Az Európai Bizottság 2015-ben kiadott sajtóközleménye szerint több mint 12 millió olyan ember él az EU-ban, aki már egy évnél hosszabb ideje van állás nélkül. A gazdasági fellendülés és az uniós munkaerőpiacon tapasztalható javulás ellenére számuk megkétszereződött a 2007 és 2014 közötti időszakban, így mára ez a csoport teszi ki az összes munkanélküli felét.¹¹²

A munka- és jövedelemviszonyok átalakulása, változása sorra kérdőjelezi meg a társadalom működésére vonatkozó eddigi elveinket és gyakorlatunkat. A munka és teljesítmény szerinti elosztás elve – jóllehet értékrendszerünkben továbbra is vezető szerepet tölt be - a gyakorlatban fokozatosan háttérbe szorul. A Durkheim óta legfőbb társadalmi szervezőerőnek tekintett munkamegosztásból mind nagyobb tömegek szorulnak ki, vagy csak kis mértékben részesedhetnek a munkavolumenből. S mivel más tőkeformájuk nincs, *a társadalomhoz való tartozásuk és létfenntartásuk megkérdőjeleződik. A társadalmi kohézió válságba kerül.* Nő a kirekesztettek, társadalmon kívüliek, leszakadók száma, s egyre több fejtörést okoz a kérdés: ha a munka, mint általános értékmérő a társadalom tagjainak alig felét, harmadát érinti közvetlenül, hogyan lehet ezzel a rendezőelvvvel összetartani, egységesen működtetni, közös értékrend alapján szervezni egy mind differenciáltabb, egyre nagyobb mértékben individualizálódó társadalmat?

A munkaerő-piaci válság első jelei a hetvenes években mutatkoztak Európa és a fejlett világ országaiban. A kialakuló munkanélküliséggel a munka, mint a javak elosztásának általános rendezőelve bizonytalanná vált. A válságot azonban átmenetinek tartották, s a kilábalásra vonatkozóan számos recepttel rendelkeztek a korabeli politikusok. A munkaerő-piacon kívül rekedt, egyre szélesebbé és differenciáltabbá váló célcsoport visszaillesztése a munkaerő-piacra a hosszú munkanélküliség után egyfelől elengedhetetlen szükséglete a *gazdaságnak*, mivel az

¹¹²Európai Bizottság – Sajtóközlemény, Tartós munkanélküliség: európai fellépés 12 millió tartósan munkanélküli személy munkaerőpiacra való visszavezetése érdekében in: Brüsszel, 2015. szeptember 17.

nem mondhat le a *belső piac* széles fogyasztói köréről. Másfelől feltétele a *polgári demokráciák fennmaradásának*, hiszen a gazdaságilag független, demokratikus jogait gyakorolni képes állampolgárok nélkül nem működhet a XXI. században természetesnek tekintett polgári demokratikus államforma. S végül a társadalmi létezés szükséges feltételek biztosítása, a kieső *munkajövedelmek pótlása csak a jóléti állam költségvetésének terhére* oldható meg, ami a mindenkori költségvetés számára jelent egyre növekvő, már-már elviselhetetlen terheket (növekvő államháztartási hiányok), folyamatosan próbára téve az egyre *gyengülő társadalmi szolidaritást*.

Az élethelyzetek differenciáltsága, a hátrányok különbözősége és halmozott volta egyre nyilvánvalóbbá vált mind a kutatók, mind a közvélemény számára. Az is kiderült, hogy itt *nem rövid időtartamú állásvesztésről van szó, hanem olyan társadalmi-gazdasági folyamatról, melynek áldozatai* évekig, a legextrémebb esetekben pedig *generációkon keresztül bent rekednek a munkanélküliség csapdájában*. A fentiek alapján is nyilvánvaló, hogy a *munkanélküliség* nem csupán jövedelemhiányt jelent, hanem *a társadalom eddigi működésének alapjait kérdőjelezi meg*. Nem rövid távú működési zavar, hanem egy hosszú távú működési forma egyenes következménye. A kitörési kísérletek a munkavolumen arányosabb térbeli megoszlására, a munkaidő egyenletesebb elosztására a munkavállalók között (csökkentett munkaidő, részmunkaidő), a társadalmi kiegyenlítő mechanizmus működtetése a redisztributív struktúrák felerősítésével (jövedelepótlások, passzív ellátások), ill. a speciális képzési, átképzési programok eredményei rendre a várakozás alatt maradtak. Számos mérvadó kutatás igazolta: a fent említett hagyományos foglalkoztatáspolitikai eszközökkel nem lehet megoldást találni a munkaerő-piacon kialakult válsághelyzetre.

A munkanélküliség széleskörű jelenlétének az oka a gazdaság működésében rejlik. Az eddig alkalmazott aktív és passzív munkaerő-piaci eszközök pedig a gazdaság működését alapvetően nem befolyásolták.

Egyre inkább beigazolódni látszik, hogy *a munkatársadalom ígérete* - a "mindenki jövője biztosított a munka által: vagy a munkajövedelemmel, vagy a kereső tevékenységen alapuló szociális ellátással" - *a jelen érdekeltségi viszonyok fennmaradása mellett nem teljesíthető*. A társadalom gyakran konfrontálódik a nem teljesített ígéretekkel. Mégsem adja fel a teljes foglalkoztatás eszményét, mert nem

sikerült találni más alapvető, a társadalom többsége számára általánosan elfogadott elosztási elvet, mint a „mindenkinek a munkája szerint” princípiumát.

Minél átláthatatlanabb a helyzet, annál inkább kapaszkodunk ebbe a fixa ideába: mindenkinek dolgozni kell, mindenkinek munkajövedelemből, vagy az ez alapján szerzett járadékokból kell biztosítani létét.

Szükségszerű volt létrehozni tehát egy olyan, alulról építkező alternatív gazdaságot, amelynek céljai hosszú távra mutatnak, s működési rendszerében a haszonmaximalizálással szembeni más, alapvető értékeket követnek.¹¹³

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) megrendelésére a CIRIEC (Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztatóközpontja) már két alkalommal is készített jelentést a szociális gazdaság helyzetéről az Európai Unióban. A 2006 évi állapotokat tartalmazó tanulmányt egy 2012. évi új vizsgálat követte.

A későbbi tanulmány eredményei alapján kijelenthető, hogy a szociális gazdaság olyan ágazat, amely jelentős mértékben hozzájárul a munkahelyteremtéshez, a fenntartható növekedéshez és a jövedelem és a vagyon igazságosabb elosztásához. Ez az a szektor, amely a nyereségességet össze tudja egyeztetni a társadalmi befogadással és a demokratikus irányítási rendszerekkel, és az állami és magánszektornal párhuzamosan törekszik arra, hogy a szolgáltatásokat összehangolja a szükségletekkel.

Kiemelten fontos, hogy ez az ágazat a többihez képest sokkal könnyebben vészelte át a gazdasági válságot, és az európai szintű elismertsége is egyre nő.

A szociális gazdasági vállalkozásoknak (köztük a szociális vállalkozásoknak) a maguk sokféleségében fontos szerepük van például az európai gazdaság versenyképességének és hatékonyságának növelésében, több tekintetben is: azzal, hogy a szétagolt vagy kihasználatlan erőforrásokat a gazdasági tevékenység felé terelik, mozgósítják a helyi szintű erőforrásokat, megerősítik a vállalkozási kultúrát, megszüntetik a piac merevségét, ösztönzik a piaci rugalmasságot, elősegítik a termelés több helyszínre való szétosztását. A szociális gazdasági vállalkozásoknak nehéz gazdasági ciklusok

¹¹³Csoba Judit, Frey Mária, G. Fekete Éva, Lévai Márta, Soltész Anikó, Szociális gazdaság kézikönyv in: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány 2007.

idején a foglalkoztatás megőrzése és a munkahelyek megszűnésének elkerülése terén is jobbak a képességeik, amint ezt a jelenlegi gazdasági válság során láthattuk.¹¹⁴

A szociális gazdaságban a közösen végzett feladat egyik célja a „a közösség erősítése a kötelezettségek és az élvezet megosztása révén” (in: Ferge, 1991, 29.old.) Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a gazdasági szervezetben nem zajlik termelő, érték előállító tevékenység. Szükségszerűen zajlik, hiszen e gazdaság célja is a szükségletek kielégítése, beleértve a materiális (gazdasági) szükségleteket is.

De nem a profit termelés az elsődleges célja, s a szereplők legfőbb mércéje. Ezekben a termelő közösségekben is gyakorolják a számolást az elvégzett tevékenység eredményének összegzésekor, de nem írja felül a számolás szükségességét a számítás gazdasági kényszere. A munka mindezeknek megfelelően sem nem kényszer, sem nem eszköz valami más cél érdekében, hanem olyan természetes létezési mód, amely nem is különül el más társadalmi tevékenységtől.

A szociális gazdaság szervezetei ennek megfelelően a társadalomszervezői, védelmi, jóléti, közösségi funkciók egy jó részét is ellátják. Ha ezek a funkciók nem maradnak meg, a szociális gazdaság villámgyorsan kiüresedik és lecsupaszodik a csak önmaga érdekeit szem előtt tartó gazdasági funkcióra. A profitmaximalizálás elsődleges célja helyett a *közösség fennmaradását, jólétét szolgálja*, mint alapvető célt. A piac által látványosan visszautasított nem fizetőképes szükségletek kielégítését is vállalja, sőt időnként ezt helyezi előtérbe.¹¹⁵

¹¹⁴ José Luis Monzón és Rafael Chaves, A szociális gazdaság az Európai Unióban in: CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása 2012.

¹¹⁵ Csoba Judit, Frey Mária, G. Fekete Éva, Lévai Márta, Soltész Anikó, Szociális gazdaság kézikönyv in: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány 2007.

Népi szövetségek és szövetkezetek: a szociális gazdaság történelmi gyökerei

A *szociális gazdaság*, mint tevékenység történetileg a gerincét alkotó népi szövetségekhez és szövetkezetekhez kötődik. A népi szövetségeknek a történelmi szövetkezeti mozgalomban megnyilvánuló magatartási érték- és elvrendszere áthatja a szociális gazdaság modern fogalmát, amely a szervezetek három nagy családja – szövetkezetek, önszegélyező társaságok, szövetségek – köré épül, és ezekhez újabban az alapítványok is csatlakoztak. Ezek a nagy családok a történelmi gyökereiket tekintve valójában mindannyian egy töről fakadnak, egy közös szándékból: a leginkább kiszolgáltatott, védtelen társadalmi csoportok által a XVIII. és XIX. századi ipari kapitalizmus fejlődése nyomán kialakult életkörülményekre adott válaszból, ami az *önszegélyező szervezetek* létrehozását jelentette. A szövetkezetek, az önszegélyező társaságok és az ellenálló társaságok a szervezkedési szándék három irányát tükrözték. Bár a jótékonyág (jótékonyági alapok, testvériségek és kórházak) és az önszegélyezés már a középkorban jelentős fejlődésen ment keresztül, a népi szövetségek, szövetkezetek és önszegélyező társaságok a XIX. században kaptak igazi lendületet, a munkásosztálytól induló kezdeményezéseknek köszönhetően. Britannia területén például az 1790-es években többszörösére nőtt a *segélyegyletek* száma. A kölcsönös segélyegyletek és önszegélyező társaságok száma Európa-szerte megszorodott. A latin-amerikai országokban, például Uruguayban és Argentínában a XIX. század második felében indult komoly növekedésnek az önszegélyező mozgalom.

A szövetkezeti kísérletek első fellendülése Britanniában a XVIII. század végére és a XIX. elejére tehető. Az ipari munkások spontán módon így reagáltak a nehéz életkörülményeikre. A Robert Owentól és a ricardiánus antikapitalistáktól (William Thompson, George Mudie, William King, Thomas Hodgskin, John Gray és John Francis Bray) eredeztethető szocialista gondolkodásmód azonban hamarosan komoly nyomást gyakorolt a szövetkezeti mozgalomra, így 1824 és 1835 között szoros kapcsolat alakult ki e mozgalom és a szakszervezetek között, mivel mindkettő az egységes munkásmozgalom megnyilvánulása volt, és azonos célt szolgált: a munkásosztály egyenjogúságát. Az 1831 és 1835 között Britanniában megrendezett

nyolc *szövetkezeti kongresszus* a szövetkezeti és a szakszervezeti mozgalmat is irányította. E kongresszusok alkalmával alakult meg az összes brit szakszervezetet összefogó nagy nemzeti szakszervezeti szövetség is (*Grand National Consolidated Trades Union*).

A brit szövetkezeti mozgalom fejlődésébe Vilmos király közvetlenül avatkozott bele, és ezzel döntő mértékben hatott az 1844-ben Rochdale-ben (Anglia) alakult közismert szövetkezetre, amelyet 28 munkás hozott létre, közülük hatan Owen tanítványai voltak (in: Monzón, 2003). A rochdale-i úttörők munkásságát szabályozó híres szövetkezeti alapelveket sokféle szövetkezet elfogadta, majd 1895-ben Londonban ezek hozták létre a Nemzetközi Szövetkezeti Szövetséget (International Cooperative Alliance – ICA), amely érdemben járult hozzá a szociális gazdaság modern fogalmának kialakulásához.

Az ICA 1995-ös manchesteri kongresszusa szerint ezek az elvek olyan demokratikus szervezetként határozzák meg a szövetkezeteket, amelyekben a *szövetkezetbe szervezett tevékenység felhasználó tagjai* többségének kezében van a döntés, így az esetlegesen részt vevő befektető vagy tőkés tagok nem alkothatnak többséget, és a többletet nem a tőke arányában osztják el. A szövetkezeteket más társaságoktól a szavazati jogok egyenlősége, a felhasználó tagok számára kötelezően jegyzendő tőkerészesedésért való korlátozott kompenzáció és sok esetben az oszthatatlan, még a szervezet megszüntetése esetén sem felosztható tartalékok létrehozása is megkülönbözteti.

A szövetkezetek Rochdale-től kezdve számos filozófiai iskola figyelmét magukra vonták. Az ezzel a jelenséggel foglalkozó szakirodalmat éppen az ideológiai határvonalak felsőbbrendűsége és az analitikus pluralizmus jellemzi. Az utópista szocialisták, a ricardiánus szocialisták, a szociális keresztények (katolikusok és protestánsok) és a szociális liberálisok, valamint a kiemelkedő klasszikus, marxista és neoklasszikus közgazdászok már széles körben foglalkoztak ezzel a heterodox társaságtípussal.

A *szociális gazdaság* kifejezés valószínűleg 1830-ban jelent meg először a közgazdaságtudományi szakirodalomban. A francia liberális közgazdász, Charles Dunoyer ebben az évben adta ki az „*Értekezés a szociális gazdaságról*” című művét, amelyben a közgazdaságtan morális megközelítése mellett emelt szót.

Franciaországban az 1820–1860 közötti időszakban kialakult egy heterogén filozófiai iskola, amelynek híveit összefoglaló néven *szociális közgazdászoknak* lehet nevezni. Többségükre nagy hatással voltak T.R. Malthus és S. de Sismondi nézetei, egyrészt az egyensúlytalanságokhoz vezető „piaci hibák” meglétéről, másrészt a közgazdaságtan valódi tárgyának körülhatárolásáról, amely Sismondi szerint az *ember*, nem pedig a *vagyon*. A szociális közgazdászok többségét azonban a liberális közgazdasági gondolkodás szférájába kell sorolni, a laissez-faire elvekkel és a kialakuló kapitalizmus által megszilárdított intézményekkel kell azonosítani, a kapitalista vállalatokat és piacokat is ideértve.

Ennek megfelelően a szociális közgazdaságtant képviselő gondolkodók ebben az időszakban nem javasoltak vagy szorgalmaztak semmilyen alternatív vagy kiegészítő szemléletet a kapitalizmushoz képest. Ezek a közgazdászok inkább elméleti síkon közelítettek a társadalomhoz és a társadalmi fogalmához, az egyén viselkedésének moralizálásával törekedve az erkölcs és a gazdaság összeegyeztetésére, mint F. Le Play modelljében (in: Azam, 2003), aki szerint a közgazdászoknak nem a jólétet vagy a vagyont kellene célul kitűzniük, hanem a társadalmi békét (in: B. de Carbon, 1972).

A XIX. század második felében a szociális közgazdaságtan alapvető irányváltásokon ment keresztül két nagyhatású közgazdásznak, John Stuart Millnek és Léon Walrasnak köszönhetően.

Mill komoly figyelmet fordított a munkások közötti üzleti összefogásra, szövetkezeti és önszegélyező szempontból egyaránt. A *politikai gazdaságtan alapelvei* című, legnagyobb hatású munkájában részletesen megvizsgálta a munkavállalói szövetkezetek előnyeit és hátrányait, és gazdasági és erkölcsi haszna miatt e társasági forma ösztönzésére szólított fel.

Millhez hasonlóan Léon Walras is úgy vélekedett, hogy a szövetkezetek fontos feladatot láthatnak el a társadalmi konfliktusok megoldásában azáltal, hogy nagy „a gazdasági szerepük, nem azért, mert elbánnak a tőkével, hanem mert kevésbé kapitalistává teszik a világot, és nem kevésbé fontos erkölcsi szerepük van, mivel bevezetik a demokráciát a termelési folyamat működésébe” (in: Monzón, 1989).

Walras 1896-ban Lausanne-ban megjelent *Études d'Économie Sociale: théorie de la répartition de la richesse sociale* című műve egyértelműen elszakad a F. Le Play modelljében meghatározott eredeti szociális gazdasági megközelítéstől. A szociális gazdaság Walras-szal egyszerre lett része a közgazdaságtan tudományának és a gazdasági tevékenységek egy területének, amely bővelkedik a szövetkezetekben, önszerveződő társaságokban és szövetségekben, ahogyan ma nevezzük őket. A szociális gazdaság modern fogalmának fő vonásai a XIX. század végére alakultak ki, a demokratikus szerveződés, a kölcsönösség és a szövetkezeti együttműködés értékeitől vezetve.

A szociális gazdaság tevékenységeinek hatóköre, területe

Bár a XX. század első harmadában Európában viszonylag fontos szerepe volt a szociális gazdaságnak, az 1945–1975 közötti időszak nyugat-európai növekedési modelljében elsősorban a hagyományos kapitalista magánszektor és az állami szektor kapott helyet. Ez a modell volt az alapja a jóléti államnak, amely foglalkozott a piac felismert hibáival, és ezek orvoslására igen hatékony intézkedéscsomagot alkalmazott: a jövedelmek újraelosztását, a források felosztását és az anticiklikus politikát. Mindezek alapjául a keynes-i modell szolgált, amely szerint a társadalom és a gazdaság fontos szereplői a munkáltatói szövetségek és a szakszervezetek, valamint a kormány.

A szovjet rendszerhez kötődő, központi tervgazdálkodással működő közép- és kelet-európai országokban az állam volt az egyedüli gazdasági szereplő, így a szociális gazdaság szereplőinek nem hagyott teret. Egyedül a szövetkezetek jelenléte volt számottevő a szovjet blokk egyes országaiban, bár a hagyományos alapelveik némelyikét – például az önkéntes és nyílt tagságot vagy a demokratikus szervezetet – teljességgel megsemmisítették. Az utóbbi két évszázadban a cseh közgazdászok olyan szociális gazdasági megközelítéseket dolgoztak ki, amely nem csak a nyereségességet részesíti előnyben. Az első Csehszlovák Köztársaság idején számos nonprofit szervezet követte ezt a XIX. századra visszanyúló hagyományt.

A vegyes gazdasági rendszerek konszolidációja nem akadályozta meg, hogy vállalatok és szervezetek sokasága alakuljon ki – szövetkezetek, önszervező társaságok és szövetségek –, ami hozzásegített olyan társadalmilag fontos és közérdekű kérdések kezeléséhez, mint a ciklikus munkanélküliség, a vidéki területek közötti földrajzi egyensúly hiánya és a kiskereskedelmi forgalmazó szervezetek és a fogyasztók közötti hatalmi viszonyok egyenlőtlensége. A szociális gazdaság azonban ebben az időszakban megszűnt jelentős erőnek lenni a gazdasági növekedés és a társadalmi jólét összehangolásának folyamatában, és a központi szerepet az állam vette át.

A szociális gazdaság tipikus szervezetei iránti érdeklődés csak a XX. század utolsó negyedében, a jóléti állam és a vegyes gazdasági rendszerek válsága nyomán éledt újra néhány európai országban, akár a kapitalista és az állami szektor modelljeinek üzleti alternatívájaként (például szövetkezetek és önszervező társaságok), akár piacon kívüli

szervezetként (többnyire szövetségek és alapítványok). Az érdeklődés abból fakadt, hogy a piacgazdaságok nem tudtak megfelelő megoldást kínálni az olyan komoly problémákra, mint a nagyarányú, tartós munkanélküliség, a társadalmi kirekesztés, a jólét kérdése a vidéki és a lepusztult városi területeken, az egészségügy, az oktatás, a nyugdíjasok életminősége, a fenntartható növekedés és más kérdések. Ezekkel a társadalmi szükségletekkel sem a kapitalista magánszereplők, sem a közszféra nem foglalkozott megfelelően vagy kielégítően, és a piacok önszabályozása vagy a hagyományos makrogazdasági politika sem kínált rájuk egyszerű megoldást.

Bár az utóbbi évtizedekben néhány európai országban privatizálták és részvénytársasággá alakították a nagyobb szervezeteket és önszegélyező társaságokat, a szociális gazdaság üzleti ágazata (szövetkezetek és önszegélyező társaságok) összességében komoly növekedésen ment keresztül, amint azt az Európai Bizottságnak a már fent említett *szociális gazdaság vállalataira vonatkozó szatellit számlák elkészítéséről szóló kézikönyve* is elismeri. A CIRIEC által készített tanulmány emellett kiemeli, hogy a szövetkezeteknek, önszegélyező társaságoknak és szövetségeknek egyre nagyobb szerepük van a munkahelyteremtésben és -megőrzésben, illetve a súlyos gazdasági és szociális egyenlőtlenségek korrigálásában. A szovjet tömb szétesése után Közép- és Kelet-Európában sok szövetkezet is összeomlott. Ezek ráadásul a lakosság szemében is elvesztették a hitelességüket. Később azonban újra felélénkültek a szociális gazdasági projektekre irányuló polgári kezdeményezések, és ez az ágazathoz tartozó szervezetek fellendítését célzó jogszabályjavaslatokban is tükröződik.

A szociális gazdaság látványos növekedésére került sor az úgynevezett *szociális vagy érdemjóságok* előállításával – elsősorban munkával és társadalmi integrációval, valamint szociális szolgáltatásokkal és közösségi gondozással – foglalkozó szervezetek területén. Úgy tűnik, hogy ezen a téren a szerveződés és a szövetkezeti együttműködés sok projekt és tevékenység esetében visszatalált a közös egyetértéshez és együttműködéshez, mint például a gyakran szövetkezetként működő *szociális vállalkozások* esetében, amelyeket sok európai országban, például Olaszországban, Portugáliában, Franciaországban, Belgiumban, Spanyolországban, Lengyelországban, Finnországban és az Egyesült Királyságban már jogilag is elismernek.

Az EU-27 területén 2009-ben több mint 207 000 szövetkezet volt gazdaságilag aktív. Ezek a gazdasági tevékenység minden területén jelen vannak, de különösen erősek a mezőgazdaság, a pénzügyi közvetítés, a kiskereskedelem és lakhatás terén, valamint munkavállalói szövetkezetek formájában az iparban, az építőiparban és a szolgáltatási ágazatokban. Ezek a szövetkezetek közvetlenül 4,7 millió embert foglalkoztattak, és 108 millió taggal rendelkeztek.

Az egészségügyi és szociális jóléti önszegélyező szervezetek több mint 120 millió embernek nyújtottak segítséget. A biztosítási önszegélyező társaságok piaci részesedése 24%.

A szövetségek az EU-27 országaiban 2010-ben 8,6 millió embert foglalkoztattak; ezzel a GDP több mint 4%-át termelték meg, tagságuk pedig az uniós polgárok 50%-át jelentette.

Összességében megállapítható, hogy *a szociális gazdaság* – mennyiségi jelentőségén túl – az elmúlt évtizedekben nemcsak azt bizonyította, hogy képes *hatékonyan hozzájárulni az új szociális problémák megoldásához, hanem meg is erősítette helyzetét mint olyan, a stabil és fenntartható gazdasági növekedéshez szükséges intézmény, amely gondoskodik a jövedelmek és a vagyon igazságosabb elosztásáról, összehangolja a szolgáltatásokat az igényekkel, növeli a szociális szükségleteket ellátó gazdasági tevékenységek értékét, helyreállítja az egyensúlyt a munkaerőpiacon, elmélyíti és erősíti a gazdasági demokráciát.*

A szociális gazdaság meghatározása, intézményes elismerése

A szociális gazdaság ma ismert meghatározásának gyökerei az 1970-es évekbe, Franciaországba nyúlnak vissza, amikor a szövetkezeteket, önszegélyező társaságokat és szövetségeket képviselő szervezetek megalakították az *önsegélyező, szövetkezeti és szövetségi tevékenységek nemzeti összekötő bizottságát* (CNLAMCA).

A II. világháború végétől kezdve a „szociális gazdaság” kifejezés kikopott a mindennapi használatból, még a gazdasági tevékenység e szektorában működő „családok” körében is. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság égisze alatt 1977-ben és 1979-ben megrendezték a szövetkezetek, önszegélyező társaságok és szövetségek európai konferenciáját.

A CNLAMCA a 10. évfordulójával egy időben, 1980 júniusában kiadott egy dokumentumot, a *Charte de l'économie sociale*-t avagy a szociális gazdaság chartáját, amely olyan szervezetek összességéként határozza meg a szociális gazdaságot, amelyek nem tartoznak az állami szektorhoz, demokratikusan működnek, egyenlő jogokkal és köteleességekkel rendelkező tagokkal, a tulajdonjog és a nyereség felosztása terén sajátos rendszer szerint járnak el, azaz a nyereséget a szervezet bővítésére és a tagoknak, illetve a társadalomnak nyújtott szolgáltatások fejlesztésére fordítják.

Ezek a meghatározó jellemzők széles körben elterjedtek a közgazdasági szakirodalomban, és ezek alapján a szociális gazdaság három fő pilléren alapul – szövetkezetek, önszegélyező társaságok és szövetségek –, amelyekhez alapítványok is csatlakoztak.

Belgiumban a vallon szociális gazdasági tanács (CWES) 1990-es jelentése szerint a szociális gazdaság ágazata olyan része a gazdaságnak, amelyben a magánszervezetek négy közös vonással rendelkeznek:

- nem a nyereségszerzés a cél, hanem a közösség tagjainak szolgálata;
- autonóm irányítás;
- demokratikus döntéshozatali folyamat;
- a jövedelem elosztásában a személyek és a munkaerő fontosabb a tőkénél.”

A szociális gazdaság legújabb – saját szervezetei által elfogadott – fogalmi meghatározása a szociális gazdaság szervezeteinek négy családját az Unió szintjén

képviselő intézmény, a Szövetkezetek, Önszegélyező Társaságok, Szövetségek és Alapítványok Európai Állandó Konferenciája (CEP-CMAF) által támogatott *Szociális Gazdaság Elveinek Chartájában* található.

A szociális gazdaság térhódítását mind nemzeti, mind uniós szintű politikai és jogi körökben is elismerték. A szociális gazdaság modern fogalma elsőként Franciaországban nyert politikai és jogi elismerést az 1981. decemberi rendelettel, amely létrehozta a szociális gazdaságért felelős tárcaközi küldöttséget (*Délégation interministérielle à l'Économie Sociale – DIES*). Más európai országokban, például Spanyolországban a „szociális gazdaság” kifejezés a törvénytárba is bekerült. Az európai országok közül 2011-ben elsőként Spanyolország fogadott el törvényt a szociális gazdaságról. Görögországban, Portugáliában szintén külön törvény vonatkozik a szociális gazdaságra.

A 2012. júniusban hivatalba lépett új francia kormány a gazdasági, külkereskedelmi és pénzügyminisztériumon belül kinevezett egy szociális gazdaságért felelős miniszteri biztost. Ami az európai szintet illeti, az Európai Bizottság 1989-ben közleményt adott ki a következő címmel: „Vállalkozások a szociális gazdaságban: Európa határok nélküli piaca”. Az Európai Bizottság ugyanebben az évben szponzorálta az első európai szociális gazdasági konferenciát (Párizs) és a XXIII. Főigazgatóság (Vállalkozáspolitikai, elosztó kereskedelem, turizmus és szociális gazdaság) keretén belül létrehozta a szociális gazdasági egységet. 1990-ben, 1992-ben, 1993-ban, 1995-ben, 2010-ben két alkalommal az Európai Bizottság támogatta a Rómában, Lisszabonban, Brüsszelben és Sevilleben, Toledóban és Brüsszelben megrendezett európai szociális gazdasági konferenciákat. Azóta még sok európai és nemzeti szintű konferenciára került sor.

1997-ben a luxemburgi csúcstalálkozó elismerte a szociális gazdaság vállalatainak szerepét a helyi fejlődésben és a munkahelyteremtésben, és útjára indította „A harmadik szektor és a foglalkoztatás” nevű kísérleti kezdeményezést, a szociális gazdasággal, mint hivatkozási területtel.

Az Európai Parlamentben hasonlóképpen 1990 óta működik az Európai Parlament szociális gazdasággal foglalkozó közös munkacsoportja. Az Európai Parlament 2006-ban arra kérte a Bizottságot, hogy „tartsa tiszteletben a szociális gazdaságot, és adjon

ki közleményt az európai szociális modell ezen alappilléreiről”. Az Európai Parlament 2009-ben fontos jelentést fogadott el a szociális gazdaságról, és ebben elismerte a szociális gazdaságot, mint szociális partnert és mint fontos szereplőt a lisszaboni stratégia célkitűzéseinek elérésében.

Az Európai Bizottság legújabb két fontos kezdeményezésben foglalkozott a szociális vállalkozásokkal, a szociális gazdaság szerves részét képező vállalatok csoportjával: a *szociális vállalkozási kezdeményezésben (SBI)* és az *európai szociális vállalkozási alapokról szóló rendelet javaslatban*.

Az Európai Szociális és Gazdasági Bizottság (EGSZB) a maga részéről számos jelentést és véleményt tett közzé a szociális gazdasághoz tartozó vállalatok hozzájárulásáról a különböző közpolitikai célok eléréséhez. Az EGSZB legfrissebb saját kezdeményezésű tényfeltáró véleményei közül az egyik a vállalatok formai sokféleségével foglalkozott, elismerve a szociális gazdaság fontosságát Európa építésében; egy másik Latin-Amerikában vizsgálta meg a szociális gazdaságot (a Cabra de Luna-vélemény), hogy felmérje a szociális gazdaság szerepét a helyi fejlődésben és a társadalmi kohézióban; egy pedig a szociális vállalkozó szellemről és a szociális vállalkozásról szólt. Az Európai Bizottsággal folytatott konzultáció nyomán az EGSZB véleményt fogadott el a szociális vállalkozási kezdeményezésről (SBI) (Guerini-vélemény) és az európai szociális vállalkozási alapokról szóló rendeletjavaslatról (Rodert-vélemény).¹¹⁶

¹¹⁶ José Luis Monzón és Rafael Chaves, A szociális gazdaság az Európai Unióban in: CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása 2012.8-13. oldal

A szociális gazdaság egyéb meghatározásai

Az 1980-ban meghatározott, fent említett CNLAMCA meghatározáson kívül számos tanulmányban megtalálható a szociális gazdaság fogalma.

A 2012-es Szociális gazdaság az Európai Unióban című jelentés a szociális gazdaságra az alábbi munkadefiníciót javasolja:

Azon magán jellegű, formális keretek között szervezett vállalkozások csoportja, amelyek döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkeznek, és amelyeket tagjaik szükségleteinek piacon keresztül, áruk előállítása, szolgáltatásnyújtás, illetve biztosítás és finanszírozás révén történő kielégítése érdekében hoztak létre, továbbá amelyek esetében a döntéshozatal, valamint bármilyen nyereség és többlet tagok közötti elosztása nem kapcsolódik közvetlenül a tagok által befektetett tőkéhez, illetve befizetett díjhoz, hanem minden esetben demokratikus, részvételen alapuló döntéshozatali eljárások révén történik, és minden tag egy szavazati joggal rendelkezik. A szociális gazdaság magában foglal olyan magán jellegű, formális keretek között szervezett, döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkező szervezeteket, amelyek nem piaci jellegű szolgáltatásokat nyújtanak háztartások részére, és amelyeknek az esetleges nyereségtöbbletét nem sajátíthatják ki az őket létrehozó, ellenőrző vagy finanszírozó pénzügyi szereplők.

Ez a definíció teljes összhangban áll a szociális gazdaságnak azzal a fogalmi meghatározásával, amelyet a CEP-CMAF által kidolgozott *Szociális Gazdaság Elveinek Chartája* rögzít.

A nemzeti számlák vonatkozásában a szociális gazdaság két fő területét foglalja magában:

- a piaci vagy üzleti szektort
- a nem piaci jellegű termelői szektort.

Ez az osztályozás nagyon hasznos ahhoz, hogy a jelenleg hatályos nemzeti számlarendszerekkel összhangban megbízható statisztikákat lehessen készíteni, és elemezni lehessen a gazdasági tevékenységeket. Szociogazdasági szempontból ugyanakkor vannak átfedések a két szektor között, és a szociális gazdaságon belül szoros kapcsolatok állnak fenn a piaci és nem piaci terület között egy olyan

jellemzőnek köszönhetően, amelyet a szociális gazdaság valamennyi vállalkozása a magáénak mondhat: *hogy olyan személyek vállalkozásairól van szó, akik elsősorban egyének szükségleteinek kielégítésére irányuló tevékenységet folytatnak, nem pedig kapitalista befektetők pénzügyi érdekeit szolgálják.*

A fenti meghatározás értelmében a szociális gazdaság e két területének *közös jellemzői* a következők:

- Magánszektorokról van szó, azaz nem részei a közszférának, és nem tartoznak az ellenőrzése alá.
- Formális szervezeti keretek között működnek, azaz általában jogi személyeknek tekinthetők.
- Döntéshozatali autonómiával rendelkeznek, ami azt jelenti, hogy szabadon választhatják, illetve felmenthetik irányítótestületeiket, valamint ellenőrizhetik, illetve megszervezhetik tevékenységeiket.
- Tagságuk önkéntes, azaz nem kötelező csatlakozni hozzájuk.
- Bármilyen esetleges nyereség vagy nyereségtöbblet elosztása a tagjaik között nem a tagok által befektetett tőkével vagy befizetett díjjal arányos, hanem a szervezet javára kifejtett tevékenységeik vagy a szervezettel történő együttműködésük mértékével.
- Olyan jellegű gazdasági tevékenységet folytatnak, amely egyének, háztartások és családok szükségleteit elégíti ki. A szociális gazdaság szervezeteire ezért úgy tekintenek, mint az emberek javát, nem pedig a tőkét szolgáló szervezetekre. Bár tőkét és egyéb nem pénzügyi jellegű forrásokat vesznek igénybe működésükhöz, nem a tőke érdekeit szolgálják.
- Demokratikus szervezetek. Néhány önkéntes szervezet kivételével, amelyek nem piaci jellegű szolgáltatásokat nyújtanak háztartások részére, a szociális gazdaság elsődleges szervezetei az „egy tag – egy szavazat” elvét alkalmazzák a döntéshozatali folyamataikban, a tagok által befektetett tőkéből, illetve megfizetett díjtól függetlenül. Minden esetben demokratikus, részvételen alapuló döntéshozatali eljárásokat alkalmaznak. Az egyéb szinteken működő szervezetek is demokratikusan szerveződnek. A tagok a szervezeten belüli döntéshozatali hatáskör felett többségi vagy kizárólagos ellenőrzéssel rendelkeznek.

A szociális gazdaság vállalatainak rendkívül fontos, a történelmükben mélyen gyökerező jellemzője a demokratikus jelleg.

A szociális gazdasághoz tartozó, piacra termelő vállalatok esetében a szatellit számlákról szóló, demokratikus kritérium előfeltétele annak, hogy egy vállalatot a szociális gazdaságba lehessen sorolni, mivel e vállalatok társadalmi hasznossága általában nem a gazdasági tevékenységükön alapul – amely egy nonprofit cél eszköze –, hanem a céljukon és a vállalat működtetésében érvényesített demokratikus, részvételi elveken.

Ugyanakkor a szociális gazdaság e jelentésben alkalmazott munkadefiníciója alapján az olyan önkéntes nonprofit szervezetek is ide sorolhatók, amelyek *a háztartásoknak nyújtanak nem piaci jellegű szolgáltatásokat*, még abban az esetben is, ha ezek szerkezete nem demokratikus, mivel ezáltal lehetővé válik, hogy a vitathatatlanul társadalmi közérdeket szolgáló *szociális vagy érdemjóságokat termelő harmadik szektorbeli* fontos jóléti szervezeteket a szociális gazdasághoz számítsák.

A Szociális Gazdaság kézikönyv szerint a *nonprofit szektor* (= szociális gazdaság = harmadik szektor = harmadik rendszer) hatalmas szociális és gazdasági erőt testesít meg világszerte, és *kulcsszereplője a foglalkoztatás- és szociálpolitikának* valamennyi OECD tagállamban. A fenti elnevezések egyetlen fogalmat takarnak: olyan szektort, amely köztes helyet foglal el az állam és a piac között; gazdasági és szociális küldetést egyaránt teljesít; közérdeket szolgál és célja nem a profit elosztása, hanem újrahasznosítása a nonprofit szervezetek tevékenységében. Ezeknek a jellemzőknek mindegyike csak egy-egy aspektusát fejezi ki ennek a szektornak. A *nonprofit*, ami az USA-ból származik, *a profit szétosztásának mellőzésére* utal, a (francia eredetű) *szociális gazdaság a szektor szociális küldetését*, szolidaritás-jellegét fejezi ki, a *harmadik szektor*, ill. harmadik rendszer pedig a nonprofit szervezeteknek *az állam és a piac között elfoglalt helyét* jelöli ki.

A szociális gazdaság egy másik koncepció szerint: *a nonprofit, az önszervező és a szövetkezeti szervezetek gyűjtőfogalma*. Franciaországban használták először, majd Európa un. „latin” államaiban. A kifejezés meghonosodott az EU hivatalos dokumentumaiban is, többek között az Európai Foglalkoztatási Stratégiában. Westlund és Westerdahl (1997a) a szociális gazdaságot úgy határozták meg, mint „demokratikusan irányított gazdasági szervezeteket, amelyek olyan tevékenységeket

folytatnak, amelyeket nem lát el az állami szektor. Ugyanakkor nem generálnak olyan gazdasági hasznot sem, ami működésük fő célja lenne.”

Más szavakkal:

„A szociális gazdaság egy harmadik, az állampolgárok által működtetett szektort jelent, a piacgazdaság profit maximalizáló és az állami szektor adóból finanszírozott szegmense között.”

Másik lehetőség a szociális gazdaság definiálására: a *jóléti fogalomrendszer* használata.

Evers és Wintersberger (1990) három dimenziót alkalmazott, ezek: a formális/informális; a profit/nonprofit és az állami/magán. Ebben a megközelítésben a szociális gazdaságba tartoznak a *nonprofit, formális tevékenységek, elsődleges profitmotívum nélkül*. Így a szociális gazdaság keretei a politikai, szociális és jogi feltételektől függenek, továbbá országonként, régióként, és időben is változhatnak.

Westlund és Westerdahl 1997. évi tanulmányában (Contribution of the Social Economy to Local Employment) az „új” szociális gazdaság fogalmát vezették be. Ez azokra a szervezetekre utal, amelyek *inkább gazdasági, mint idealisztikus célokat követnek, fenntartva a nonprofit szektor hagyományos értékeit*. Az „új” a különbséget hangsúlyozza az intézményesült szövetkezeti mozgalommal, az önsegélyező életbiztosító társaságokkal és a karitatív szervezetekkel szemben. A szerzők az új szociális gazdaságot a következőkkel jellemzik:

- köztes helyet foglal el a piacgazdaság profit-maximalizálásra törekvő, és az állami szektor adóból finanszírozott tevékenysége között;
- szervezetei nem tartoznak sem az intézményesült termelő- vagy fogyasztási szövetkezetek körébe, sem pedig más önsegélyező gazdasági szereplők közé;
- helyi gyökereik vannak, és demokratikus a felépítésük (egy ember – egy szavazat, vagy a tulajdon és a befolyás hasonlósága);
- jogi formája változhat, aminek egyébként alárendelt jelentősége van.

Westlund és Westerdahl szerint az „új szociális gazdaság” projektjeinek három funkciót kell teljesíteniük:

- *Védő funkciót*: tartós, vagy időszakos állások felkínálása olyan embereknek, akiket nem lehet beilleszteni a támogatás nélküli munkák világába. Azok a projektek,

amelyek kizárólag erre a funkcióra koncentrálnak, valójában hagyományos munkaerő-piaci feladatot látnak el azzal a céllal, hogy a legnehezebben elhelyezhető tartós munkanélkülieket a társadalom aktív tagjává tegyék. Ezek a projektek nem válhatnak önfenntartókká.

– *Híd funkciót*: a munkanélküliek (re-)integrálása a normál munkaerő-piacra átmeneti foglalkoztatás felajánlásával, amit képzés, szociális és pszichológiai támogatás, tanácsadás egészít ki, megfejeelve az álláskereséshez nyújtott segítséggel. Ezek olyan szolgáltatások, amelyeket a munkaerő-piaci szervezet is nyújt. A különbség az, hogy hogyan, kiknek és kik által szervezik meg ezeket a tevékenységeket.

– *Üzleti funkciót*: olyan projektek, amelyek termékeket vagy szolgáltatásokat állítanak elő a piac számára. Ezek olyan szükségleteket fedeznek, amelyek egyelőre nem profitábilisak, következésképpen állami támogatást igényelnek, legalább az induló szakaszban. Ezek a projektek vannak a legközelebb a munkaerőpiac fő áramához.

Ezeknek a projekteknek vannak *közös vonásaik*: foglalkoztatást, képzést, tanácsadást, szociális gondoskodást nyújtanak olyan embereknek, akik nehezen találnak munkát a normál munkaerő-piacon. Nem cél ezeket a kezdeményezéseket izolált zárványokként fenntartani „másodrendű” állampolgárok számára. Arra kell törekedni, hogy a munkanélkülieknek utat mutassanak a támogatás nélküli munkák világába, mégpedig a munkaerőpiac új, de az általánossal azonos szabályok szerint működő szegmensébe. Ezek a projektek legalább induláskor állami támogatásra szorúlnak, de saját bevételt is generálnak. E tekintetben olyan gazdasági célokat követnek, mint más piaci szereplők, azzal a különbséggel, hogy a fő céljuk nem a haszonszerzés.

Ha *szervezeti alapon* akarjuk körvonalazni a szociális gazdaságot, alapvetően két megközelítés közül választhatunk. Általánosan elterjedt definíció szerint a szociális gazdaságot a szövetkezetek (Cooperatives), a kölcsönös biztosítópénztárak (Mutuals), az egyesületek (Associations) és alapítványok (Foundations) alkotják. Ezeket az utóbbi időben kiegészítik a *szociális vállalkozásokkal* (Social Enterprises) is. Az utóbbit az Egyesült Királyságban valamennyi, szociális gazdaságba tartozó szervezeti forma megnevezésére használják.

A brit szociális vállalkozás stratégiában a következő definíciót alkalmazzák: „*a szociális vállalkozás elsődlegesen szociális célokkal bíró szervezet, amely nyereségét főként ettől a céltól – s nem a tulajdonosok vagy részvényesek profitmaximalizálási*

szempontjai által – vezérelve fekteti be újra üzleti tevékenységének, vagy a közösség fejlesztése érdekében.”

(in: MTA RKK ÉMO, 2006, 9. old.).

A nemzetközi meghatározások után felmerül a kérdés, hogy *mit is nevezünk szociális gazdaságnak Magyarországon?* Mint ahogy a fejlettebb országokban, úgy nálunk sem lehet egyértelműen kijelölni a szociális gazdaság határait, azt, hogy melyek azok a szervezetek, amelyek többé-kevésbé egyértelműen a szektorba sorolhatók, ill. milyen ismérvek határozzák meg ezt.

Pragmatikus okokból, valamint a tanulmány témája szerint egyszerű, a munkaerőpiacon hátrányban lévő célcsoportot és a foglalkoztatás elősegítő jellegét tartalmazó funkcionális definíciót használunk: *olyan helyi kezdeményezéseket tekintünk a szociális gazdaságba tartozónak, amelyek célja a nehezen elhelyezhető emberek integrálása a munka világába, foglalkoztatást, szakmai tudásuk fejlesztését és tanácsadást kínálva számukra.*

Emellett általános jellemzőjük, hogy:

- lokális szinten működnek, a köz- és a piaci szektor között,
- a magáncégek és állami intézmények által kielégítetlenül hagyott helyi szükségletekre reagálnak,
- új munkahelyeket teremtenek,
- jövedelmet generálnak és az a céljuk, hogy idővel önfinanszírozóvá váljanak,
- a bevételeik között a magánfinanszírozás is bizonyos mértékben megjelenik,
- célcsoportjukba tartoznak a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézséggel küzdő pályakezdő fiatalok, a gondozási kötelezettséggel terhelt nők, az idős és fogyatékossgal élő emberek és a szociális beilleszkedési zavarokkal küzdő személyek.¹¹⁷

A fenti számos definíciók között jelentős átfedések találhatók, mégis a jelen tanulmány célja szerint azokat a meghatározásokkal tudunk azonosítani, melyek leírásában szerepel a szociális gazdaság területén működő szervezetek foglalkoztatást elősegítő szerepe. Akik olyan személyeket foglalkoztatnak, akik valamilyen hátránnyal rendelkeznek a munkaerőpiacon. Fontos kiemelni, hogy a foglalkoztatottak

¹¹⁷Csoba Judit, Frey Mária, G. Fekete Éva, Lévai Márta, Soltész Anikó, Szociális gazdaság kézikönyv in: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány 2007.

számára ezek a szervezetek az új szakmai ismereteket nyújtása mellett, olyan szociális kompetenciafejlesztést, tanácsadást biztosítanak, hogy a munkavállalók tartósan bent tudjanak maradni az elsődleges munkaerőpiacon.

A szociális gazdaság megjelenése, fejlődése az Európai Unióban

Az Európa Tanács szociális és foglalkoztatáspolitikai általános irányelve a foglalkoztatás előmozdítása, jobb élet- és munkafeltételek, megfelelő szociális védelem, párbeszéd a szociális partnerek között, a tartósan magas foglalkoztatás érdekében az emberi erőforrások fejlesztése, továbbá a kirekesztés elleni küzdelem képezi az Európai Unió és a tagállamok közös célkitűzéseit a szociálpolitika és a foglalkoztatás terén az EUMSZ 151. cikkében foglaltak szerint.¹¹⁸

A '90-es évek első felének legnagyobb traumát kiváltó szociális komponense a foglalkoztatás alacsony szintje, és a munkanélküliség egyre növekvő mértéke volt.

Erősödött az a felismerés, hogy a gazdaság további növekedése nem választható el a foglalkoztatási probléma megoldásától. Szükségesnek és hasznosnak ítélték az egyeztetett, közös fellépés kényszerítő és támogató erejét. Kialakult az a megoldás, hogy meg kell fogalmazni közösségi szintű célokat, a foglalkoztatáspolitikát a közösségi politikák előterébe kell helyezni, de ez nem lehet kötelező direktíva, hanem csak egy egyeztető, közös célokat megfogalmazó rendszer. Ugyanakkor azt is elfogadták, hogy a pusztán politikai akarat-közlésnél többre van szükség.

Ebben a fejezetben áttekintjük azokat a munkanélküliség csökkentéséhez, a foglalkoztatottság növeléséhez, közös foglalkoztatáspolitikai megalkotásához kapcsolható lépéseket, mérföldköveket, melyek hozzájárultak, illetve segítettek az aktív foglalkoztatási eszközök mellett a szociális gazdaság kialakulását, elterjedését, intézményesülését is.

Első lépés volt, hogy az Európai Tanács 1993 júniusában, Koppenhágában tartott ülésén felkérte az Európa Bizottságot egy Fehér Könyv elkészítésére.

Fehér Könyv a foglalkoztatáspolitikáról (Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatás – 1993)

Az EU előtt álló nagy kihívás lényege, hogy hogyan egyeztethető össze és formálható egységes stratégiává a címében szereplő három tényező. A gazdasági probléma épp úgy feltételezi a foglalkoztatottság szintjének növelését, mint ahogy a szociális probléma feltételezi a gazdaság részvételét annak megoldásában. A dokumentum kiáll

¹¹⁸Európai Parlament, Szociális és Foglalkoztatáspolitikai: Általános irányelvek in: Az Európai Unió ismertetése – 2019 http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_2.3.1.pdf letöltés ideje: 2019. március 29.

a hagyományos európai értékek mellett, és azzal akarja megteremteni saját versenyképességét.

Az aktív szolidaritás, különböző dimenziókban kell, hogy megjelenjen:

- a foglalkoztatottak és munkanélküliek között,
- a különböző generációk között,
- a prosperáló és a nehézségekkel küzdő, szegény régiók között,
- a társadalmi kirekesztés, a szegénység elleni harcban.

Az elképzelés annyiban hatásosnak bizonyult, hogy sikeresen formálta a közösség és a tagállamok foglalkoztatáspolitikai gondolkodásmódját.

Az Egyesült Államok gyakorlatából vett ötletek közül legfontosabbak, amelyek a közvetett munkaerő-költségek csökkentését, a külső és belső munkaerő-piaci rugalmasság fokozását, az aktív eszközök elterjesztését segítik elő. A japán modell hatását leginkább az oktatás, a képzés, az egész életen át tartó tanulás prioritásai érzékeltetik.

Az Esseni Prioritások (1994)

Az Európai Tanács 1994 decemberében Essenben egy Integrált Foglalkoztatási Stratégiát fogadott el. Továbbfejlesztette a Fehér Könyvben megfogalmazott célokat és törekvéseket.

A Bizottság felhívta a tagállamokat, hogy az esseni irányelveket magukban foglaló, középtávú foglalkoztatási programokat dolgozzanak ki.

Az Amszterdami Szerződés (1997)

Az Amszterdami Szerződés a foglalkoztatáspolitikát már egyes számú prioritásként kezelte, és ennek megfelelően módosította a Római és az Európai Unióról szóló Szerződéseket.

Ezzel:

- az Európai Unió célkitűzéseinek felsorolásába bekerült a magasszintű foglalkoztatás,

- a Közösség új, specifikus feladata lett az összehangolt foglalkoztatási stratégia kidolgozása, és ennek megvalósítása érdekében,
- a tagállamok foglalkozáspolitikái közötti koordináció elősegítése.

Az Amszterdami Szerződés kimondja, hogy összehangolt foglalkoztatási stratégia kifejlesztésére törekszik, a munkaadók és munkavállalók bevonásával támogatják a foglalkoztatást, és ösztönzi és támogatja a tagországok közötti együttműködést, és ha szükséges, kiegészíti azok tevékenységét.

Ezzel a nemzeti foglalkoztatáspolitikák koordinációja, és lényegében a foglalkoztatáspolitikák is a Közösség politikái közé került.

Az Amszterdamban meghatározott önálló foglalkoztatási fejezetből különösen a következőket érdemes kiemelni:

- a tagállamok és a Közösség együttesen összehangolt foglalkoztatási stratégiát alakítanak ki,
- a foglalkoztatáspolitikáért a fő felelősséget a tagállamok viselik,
- a közösségi politikák minden területén figyelembe kell venni a foglalkoztatásra gyakorolt hatásokat,
- a szerződés megteremti a foglalkoztatáspolitikák közösségi kereteit, a koordinációs mechanizmusok kialakítását,
- a szerződés megteremtette a foglalkoztatást ösztönző rendszer jogi alapjait,
- a szerződés létrehozta a Foglalkoztatási Bizottságot – a Tanács az egyes tagállamok és a Bizottság 2-2 képviselőjéből álló testület, és feladata a foglalkoztatáspolitikák koordinálásának elősegítése,
- legfontosabb pénzügyi forrása az Európai Szociális Alap (ESZA), melynek támogatási irányai: aktív munkerő-piaci politika, a társadalmi beilleszkedés elősegítése, az egész életen át tartó tanulás és a szakképzési rendszerek támogatása.

A luxemburgi foglalkoztatási csúcs (1997)

Luxemburgban döntenek az 1998-ra vonatkozó foglalkoztatási irányvonalokról. Ebben egy közösségi foglalkoztatáspolitikát fogalmazódik meg, melynek megvalósítása

ugyanakkor a tagállamok feladata. A tagállamoknak kell olyan nemzeti Foglalkoztatási Akcióterveket kialakítaniuk, amelyek figyelembe veszik és aktualizálják a közösségi irányvonalakat.

A cardiffi csúcs (1998)

Ezen a csúcstalálkozón már sor került a Luxemburgban elfogadott elvek alapján elkészített Nemzeti Foglalkoztatási Akciótervek értékelésére, mely ezt követően rendszeressé vált évről évre. Megállapodás született arról, hogy az Európai Szociális Alap támogatása egyértelműen a Nemzeti Foglalkoztatási Akciótervek végrehajtásához kapcsolódjon.

A bécsi csúcs (1998)

1998 decemberében az állam- és kormányfők bécsi ülésén üdvözölték a gyors előrehaladást. Az irányvonalakat 22-re növelték, és további részeket fűztek – esélyegyenlőség, és új célként fogalmazták meg az életen át tartó tanulást.

A kölni csúcs – az Európai Foglalkoztatási Paktum (1999)

Az Európai Tanács 1999. júniusi ülésén „Növekedés, foglalkoztatás, versenyképesség és fenntartható fejlődés” cím alatt fogadták el az Európai Foglalkoztatási Paktumot (EEP).

Az EEP az alábbi három pillér hosszú távú összekapcsolására épít:

- a gazdaságpolitikai koordináció és a bérfejlesztés, valamint a fiskális és monetáris politikák kölcsönhatásának javítása (ún. kölni folyamat),
- foglalkoztatási stratégia továbbfejlesztése és hatékony végrehajtása (luxemburgi folyamat),
- a versenyképesség növelését célzó strukturális reformok folytatása és megerősítése (cardiffi folyamat).

A da Feira-i csúcs (2000)

Az Európai Tanács 2000. júniusi, Santa Maria da Feira-i ülésén felszólította a szociális partnereket, hogy a foglalkoztatáspolitikai irányvonalak meghatározása, megvalósítása és értékelése során erősebb szerepet vállaljanak a foglalkoztatási ráta növelésére koncentrálnak.

A tagállamoknak a foglalkoztatáspolitikai irányvonalak adaptálásánál figyelembe kellett venniük a regionális adottságokat, minden esetben azt is mérlegelve, hogy érvényesüljenek a nemzeti célok és az egyenlő elbánás elve. Szükséges, hogy mindezt a pénzügyi források is alátámasszák.¹¹⁹

A Lisszaboni Szerződés (2007)

A szerződés további előrelépést tett lehetővé az európai integráció szociális dimenziójának megszilárdításában. Az Európai Unióról szóló szerződés kiemeli az EU szociális céljait, köztük a teljes foglalkoztatottságot és a generációk közötti szolidaritást (3. cikk). A 6. cikk ugyanolyan kötelező jogi erőt ismer el az Alapjogi Charta tekintetében, mint a szerződések esetében. Az Alapjogi Charta elismeri az úgynevezett „szolidaritási jogokat”, mint például a munkavállalók tájékoztatáshoz és konzultációhoz való jogát, a kollektív tárgyaláshoz, valamint a tisztességes és megfelelő munkakörülményekhez, továbbá a szociális biztonsághoz és a szociális segélyhez való jogot. Az Európai Unió működéséről szóló szerződésbe horizontális szociális záradékot illesztettek be, amely szerint: „politikái és tevékenységei meghatározása és végrehajtása során az Unió figyelembe veszi a foglalkoztatás magas szintjének előmozdítására, a megfelelő szociális biztonság biztosítására, a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemre, valamint az oktatás, a képzés és az emberi egészség védelmének magas szintjére vonatkozó követelményeket” (9. cikk).

¹¹⁹László Gyula, Munkaerő-piaci politikák in: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs 2007.

https://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=401&Itemid=179 letöltés ideje: 2018.03.25.

A Lisszaboni Szerződés óta bekövetkezett fejlemények

A pénzügyi és gazdasági válság tükrében 2010-ben elfogadott Európa 2020 stratégia az inkluzív növekedést határozza meg egyik kiemelt területeként, amely előmozdítja a magas foglalkoztatottságú, szociális és területi kohéziót eredményező gazdaságot. A stratégia öt kiemelt célt is meghatároz, beleértve egy mérföldkőnek számító szociális célkitűzést (20 millió ember kiemelése a szegénység kockázatából 2020-ig), valamint a foglalkoztatásra vonatkozó megújított kötelezettségvállalást (75%-os foglalkoztatási cél a 20–64 év közöttiek körében). E célok elérésének elősegítésére hét kiemelt kezdeményezést határoztak meg.

Ezek közé tartozik

- az *Új készségek* és munkahelyek menetrendje, amelynek fő célja a rugalmas biztonsággal foglalkozó politikák átdolgozása,
- a *Mozgásban az ifjúság*, amelyet a mobilitás növelésére és az oktatás és képzés fejlesztésére hoztak létre,
- valamint a *szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelem* európai platformja.

Az e kezdeményezések terén elért előrelépést az uniós gazdasági kormányzás éves ciklusa, az európai szemeszter keretében követik nyomon.

2014-ben a szegények számának emelkedésére adott válaszként létrehozták a leginkább rászoruló személyeket támogató európai segítségnyújtási alapot (FEAD). Élelmiszert és alapvető anyagi támogatást nyújt, valamint a társadalmi befogadást célzó tevékenységeket biztosít.

2017 áprilisában egy méltányosabb és szociálisabb Európa megteremtése érdekében a Bizottság közzétett egy közleményt „a szociális jogok európai pilléréről”, amely 20 kulcsfontosságú elvet és jogot határoz meg az európai élet- és munkakörülmények javítását célzó megújult konvergencia folyamat támogatására. Ezek három kategóriába sorolhatók:

- egyenlő esélyek és hozzáférés a munkaerőpiachoz,
- tisztességes munkakörülmények és
- szociális védelem és befogadás.

Göteborgi szociális csúcstalálkozó

A 2017. novemberi csúcstalálkozón az Európai Parlament, az Európai Tanács és a Bizottság hangsúlyozták közös elkötelezettségüket az iránt, hogy a szociális jogok európai pilléréről szóló közös nyilatkozatot fogadjanak el. A végrehajtást számos jogalkotási és nem jogalkotási kezdeményezés támogatja olyan területeken, mint a munkavállalók tájékoztatáshoz és konzultációhoz való joga, a szociális védelemhez való hozzáférés, valamint a munka és a magánélet közötti egyensúly. Továbbá a Bizottság egy Európai Munkaügyi Hatóság létrehozását tervezi a méltányos munkaerő-mobilitási rendszer ösztönzése érdekében. A szociális pillér részét képezi az előrehaladás ellenőrzésére szolgáló „szociális eredménytábla” is valamint egy új megközelítés a szociális prioritások valamennyi szakpolitikában, például az európai beruházási tervben és az energia unióban való érvényesítése érdekében. A szociális jogok európai pilléréről szóló nyilatkozatot követően a Bizottság javaslatot tett egy, az átlátható és kiszámítható munkafeltételekről szóló irányelvre. Ennek célja az, hogy bizonyos új jogok alapvető körét határozza meg a munkavállalók számára, akik úgy határozhatók meg, mint olyan természetes személyek, akik egy bizonyos időszakban egy másik személy számára és annak irányítása alatt javadalmazás ellenében szolgáltatásokat végeznek. Egyéb intézkedések mellett a javaslat magában foglalja a munka lényeges szempontjait érintő konkrétabb tájékoztatáshoz való jog biztosítását; a foglalkoztatás kezdetén alkalmazott próbaidő időtartamának korlátozását; a további munkahely keresésére való lehetőségek bővítését a kizárólagossági záradékok tiltása révén; a referencia-munkaidőről való előzetes értesítést és ingyenes kötelező képzések biztosítását. A cél az, hogy a jogok egy minimális köre az egész Európai Unióban dolgozó összes munkavállaló számára elérhető legyen. Az irányelvről a továbbiakban megkezdődnek a tárgyalások a Parlament, a Tanács és a Bizottság között az együttdöntési eljárás keretében.

Ezután 2018 márciusában a Bizottság a munkavállalók és az önálló vállalkozók szociális védelemhez való hozzáféréséről szóló tanácsi ajánlásra irányuló javaslatot adott ki. E javaslat a biztosítottság hiányával kapcsolatos problémákat kívánja megszüntetni annak biztosítása révén, hogy az azonos feltételekkel dolgozó munkavállalók és önálló vállalkozók egyenértékű társadalombiztosítási rendszerek

tagjai lehessenek. Ezen belül az egyik ajánlás a társadalombiztosítási jogosultságok egyik munkahelyről a másikkra való átvitelének megkönnyítésére vonatkozik.¹²⁰

¹²⁰Európai Parlament, Szociális és Foglalkoztatáspolitikai Általános irányelvek in: Az Európai Unió ismertetése – 2019 http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_2.3.1.pdf
letöltés ideje: 2019. március 29.

A szociális gazdaság az európai uniós szakpolitikákban

A szociális gazdaság intézményes elismeréséért és a speciális európai politikák kialakításáért vívott hosszú harc az 1980-as években kezdődött.

Csúcspontját 1989-ben érte el az Európai Bizottságnak a Tanácshoz intézett, „A szociális gazdaság vállalkozásai: Európa határok nélküli piaca” című közleményével, amely javasolta, hogy a szövetkezetek, egyesületek és segélyegyletek számára állapítsák meg az európai jogalapot státútumok formájában és az Európai Bizottság XXIII. Főigazgatóságán belül egy szociális gazdasági egység létrehozásával.

Az említett évtizedben két közösségi intézmény, a Parlament és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) jelentések, javaslatok és állásfoglalások sorában hívta fel a figyelmet a szociális gazdaság társadalmi többletértékére, és mindkettő megjelentetett egy-egy meghatározó fontosságú jelentést is. A Parlament olyan témákban adott ki jelentéseket, mint a szövetkezetek hozzájárulása a regionális fejlődéshez (Avgerinos), a szövetkezetek szerepe Európa építésében (Míhr) és a szövetkezetek és a fejlesztési együttműködés (Trivelli). Az Eyraud, Jospin és Vayssade által előterjesztett állásfoglalás (1984) pedig arra hívta fel a Tanácsot és az Európai Bizottságot, hogy vizsgálja meg a szövetkezetekre vonatkozó európai törvény kidolgozásának lehetőségét. Az EGSZB a maga részéről 1986-ban a Közösségi Szövetkezeti Társulások Koordináló Bizottságával (CCACC) együtt támogatott egy európai szociális gazdasági konferenciát, és megjelentette az első európai tanulmányt a szövetkezetekről, önszegélyező társaságokról és szövetségekről.

A szociális gazdaság elismerésében és a rá vonatkozó politikák végrehajtásában 1989-től kezdve több előrelépés és néhány visszaesés is történt. Mint a fentiekben említettük, az első, szociális gazdaságra szakosodott civil társadalmi szerv a XXIII. Főigazgatóság szociális gazdasági egysége volt, amelyet az Európai Bizottság hozott létre 1989-ben, Jacques Delors elnöksége alatt. A rendelkezésre álló pénzügyi és emberi erőforrások csekélységéhez képest nagyon ambiciózus feladatot kapott:

- tegyen kezdeményezéseket a szövetkezetek, önszegélyező társaságok, szövetségek és alapítványok ágazatának megerősítésére;

- dolgozza ki a szövetkezetekre, önszegélyező társaságokra és szövetségekre vonatkozó európai jogszabályt;
- elemezze az ágazatot;
- gondoskodjon az ágazatot érintő uniós politika koherenciájáról;
- tartson kapcsolatot a meglévő képviselői szövetségekkel;
- alakítson ki kapcsolatot a szektor szervezetlen részeivel;
- a döntéshozók körében hívja fel a figyelmet a szövetkezetek, önszegélyező társaságok, szövetségek és alapítványok ágazatára;
- mérje fel az ágazat előtt álló problémákat;
- képviselje az Európai Bizottságot a többi uniós intézményt érintő kérdésekben.

Az egységet 2000-ben átszervezték, és a feladatait két főigazgatóság között osztották szét: az egyik a Vállalkozáspolitikai és Ipari Főigazgatóság, ahol létrehozták a Vállalkozáspolitikai Főigazgatóság B3 egységét („kézművesipar, kisvállalkozások, szövetkezetek és önszegélyező társaságok”), kifejezetten a szövetkezetek, önszegélyező társaságok, szövetségek és alapítványok „üzleti aspektusaihoz”; a másik a Szociális Ügyek Főigazgatósága, amely a szövetségekkel és az alapítványokkal foglalkozik.

A fent említett egységgel együtt két uniós intézmény is élen járt a szociális gazdaság fontosságának kihangsúlyozásában:

- az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB), az Európai Unió tanácsadó szerve. Az EGSZB III. Csoportjában ülnek a szociális gazdaság képviselői, akik létrehoztak egy „szociális gazdaság kategóriát”. Az EGSZB az utóbbi időben különösen aktív, és számos véleményt bocsátott ki.
- az Európai Parlament, amely először létrehozott egy szociális gazdasággal foglalkozó közös munkacsoportot 1990-ben, de ezt utóbb feloszlatta, majd 2005-ben újra életre hívta.

Ugyanitt kell megemlíteni a Szövetkezetek, önszegélyező egyletek, egyesületek és alapítványok konzultatív bizottságát (CMAF). Ezt a testületet 1998-ban hozták létre azzal a céllal, hogy véleményt mondjon a szociális gazdaság európai szintű népszerűsítésével kapcsolatos különféle témákban. Ezt a bizottságot 2000-ben egy európai bizottsági átszervezés során megszüntették, de az ágazat szervezeteinek saját

kezdeményezésére azonnal életre hívták a Szövetkezetek, Önszervező Társaságok, Társulások és Alapítványok Európai Állandó Konferenciáját (CEP-CMAF), az európai intézményekkel való kapcsolattartásra szolgáló platformot.

Az intézkedések végrehajtásakor az uniós intézmények folyamatosan szembesülnek egy kétélű problémával a szociális gazdasággal kapcsolatban: a jogi alap hiányosságával és a fogalmi meghatározás elégtelenségével és általános voltával, amit súlyosbít, hogy az Európai Unió alapító dokumentumaiból (Római Szerződés, Maastrichti Szerződés) hiányoznak az explicit utalások, ahogyan olyan definíció sincs, amely inkább a társasági formán alapulna, nem pedig a tevékenységeken. Tovább nehezíti a helyzetet a terminológiai egyértelműség hiánya („harmadik ágazat”, civil társadalom stb.), ami hátráltatja a használandó megnevezésekről való megállapodást.

A szociális gazdaság jogi elismertségének és láthatóságának szempontjából a legfontosabb előrelépések a következők voltak:

- az Európai Unió Tanácsának elnöksége által vagy egy elnökség keretében szervezett európai konferenciák; a szociális szektor és összetevői láthatóságához hozzájárultak az EGSZB egymást követő véleményei, kezdeményezései és az Európai Parlament szociális gazdasággal foglalkozó közös munkacsoportjának véleményei, valamint esetenként a Régiók Bizottságának vagy magának az Európai Bizottságnak a véleményei is;
- a közép és kis vállalkozások európai megfigyelőközpontja hatodik jelentésében (2000) kifejezetten a szövetségekkel és alapítványokkal foglalkozott;
- az európai szövetkezeti társaság statútuma – amelynek célja a harmonizáció és a nemzetköziség támogatása, valamint egyes európai üzleti kezdeményezések intézményi támogatása – pozitív példának bizonyult az új tagállamokban és a szövetkezetekre vonatkozó speciális jogszabályokkal nem rendelkező országokban, például az Egyesült Királyságban és Dániában is;
- a szociális záradékokról szóló rendelet közelmúltbeli elfogadása;
- a szociális vállalkozásokkal kapcsolatos, egyre kedvezőbb politika.

A szociális gazdaság alapvetően a foglalkoztatással, a szociális szolgáltatásokkal és a társadalmi kohézióval kapcsolatos célkitűzésekhez kapcsolódik, ezért ezek az állami politikában két fő vonalon jelennek meg: a társadalmi és munkahelyi integrációt célzó

politikában, valamint a helyi fejlesztéssel és munkahelyteremtéssel kapcsolatos politikákban. Az uniós intézmények érdeklődése a szociális gazdaság ezen célkitűzésekre történő bevonása iránt érdemi előrelépést jelent, bár arra is rávilágít, hogy csak korlátozott elképzeléseik vannak a szociális gazdaságban rejlő lehetőségekről és arról, hogy milyen előnyökkel járna az európai gazdaság és társadalom szempontjából.

Eddig nem sikerült kifejezetten a szociális gazdaságra vonatkozó európai költségvetési politikát készíteni. Egyelőre mind a két ilyen irányú kísérlet kudarcot vallott. A „Közösségekben működő szövetkezetekre, önszervező társaságokra, szövetségekre és alapítványokra vonatkozó első többéves munkaprogram” (1994-1996) konkrét transznacionális projekteken keresztül kívánta elősegíteni az európai szociális gazdaságot, és azzal támogatta, hogy figyelembe vette az uniós szakpolitikákban (statisztika, képzés, kutatás és fejlesztés). Miután az Európai Parlament 5,6 millió eurós költségvetéssel jóváhagyta, a Tanács elutasította. A szociális gazdaságra vonatkozó második többéves programra ugyanez a sors várt. A Tanács és a Parlament közötti egyet nem értés jól látható a „szociális gazdasági költségvetésből”, amelyet az előbbi 1977-ben elvetett, utóbbi pedig visszaállított.

A szociális gazdaság részvétele az Európai Unió költségvetési politikájában a foglalkoztatási és társadalmi kohéziós politikák keretében zajlott, konkrétan a közép és kis vállalkozások és a foglalkoztatás ösztönzését célzó programokra szánt többéves költségvetések révén, amilyen például az ADAPT kezdeményezés, a társadalmi és munkahelyi beilleszkedést célzó EQUAL kezdeményezés, illetve a helyi foglalkoztatási cselekvési programok és a helyi társadalmi tőke programok.

A részvételre az Európai Szociális Alapon (ESZA) keresztül is lehetőség nyílt a helyi kezdeményezéseket támogató intézkedések formájában (10b. alprogram), amelyek külön hivatkoznak a szociális gazdaság szerepére. Ezek a kifejezett hivatkozások részei annak, ahogyan a foglalkoztatást és a helyi fejlesztést szolgáló lisszaboni stratégia keretében elismerik a szociális gazdaságot.

Ezeknek a végrehajtott programoknak széles körű rendszerező hatásuk volt, mind nemzeti, mind pedig nemzetközi szinten: összekapcsolták és strukturálták az európai szociális gazdaságot a szövetségek, hálózatok, a kutatás, kultúra és a politika szempontjából. Különösen fontos ebből a szempontból az EQUAL program, mivel

olyan projekteket támogatott, amelyekben a szociális gazdaság szervezetei vesznek részt, például a nemzeti szociális gazdaság (harmadik szektor), különösen a helyi közösségeknek szóló szolgáltatások erősítését és a munkahelyek minőségének javítását. A projektek között szerepeltek előadások és viták is, és ezek kulcsfontosságúak voltak a szociális gazdaság fogalmának a terjesztésében. A programoknak egyértelmű hatása lett például Lengyelországban, Írországban és Ausztriában.

Az Európai Bizottság 1997-ben az Európai Parlament kezdeményezésére „A harmadik szektor és a foglalkoztatás” címmel elindított egy fontos kísérleti rendszert – az egyetlen olyan érdemi programot, amely kifejezetten a szociális gazdasággal foglalkozott –, hogy felderítse és támogassa a harmadik szektorban rejlő foglalkoztatási potenciált. A rendszert a Foglalkoztatás és Szociális Ügyek Főigazgatósága működtette egészen 2001-ig, és ezalatt 81 projektet indítottak el, közel 20 millió EUR értékben. A programnak nem lett folytatása.

Ezek a pozitív hatások remélhetőleg az új uniós tagállamokban is meg fognak mutatkozni. A szociális gazdaság ezáltal hozzá fog járulni Európa és az európai projekt építéséhez.

Az európai politikák felépítésén belül fontos hangsúlyozni, hogy a nemzeti kormányok központi szerepet játszanak az uniós politikák tagállamokon belüli átültetésében.

Néhány kezdeményezést a Vállalkozáspolitikai Főigazgatóság is indított (in: Hysman, 2003): az Európai Bizottság 2000-ben a Vállalkozáspolitikai Főigazgatóság keretében létrehozott egy vállalkozáspolitikai csoportot, hogy tanácsadóként segítse a Bizottságot az e területtel kapcsolatos kérdésekben. Ez az intézmény – az üzleti szféra magas szintű szakértőiből és a tagállamok képviselőiből álló agytröszt, konzultációs és vitafórum – felel az általános vállalkozáspolitikai kérdések megvizsgálásáért és az Európai Bizottság támogatásáért a bevált gyakorlatok megismertetésében. A csoportban a szociális gazdaság képviselői is helyet kaptak. A programjában szerepeltek a vállalkozásról és a vállalkozások társadalmi felelősségéről szóló zöld könyvek, valamint egy jelentés az üzleti versenyképességet meghatározó tényezőkről.

Az elismerésben és a politika uniós szintű végrehajtásában történt félénk előrelépésekkel szemben két kérdésnek központi helye van az uniós napirenden és a politikák között. Az első ilyen a trösztellenes politikák által előidézett akadályok

kérdése, mivel e politika értelmében a szövetkezeti tevékenységet „megállapodásnak” vagy a versenyt korlátozó, ezáltal tiltandó gyakorlatnak lehet tekinteni; a második pedig az állami támogatásokra vonatkozó politika és az általános érdekű szolgáltatások finanszírozásának jelenlegi felülvizsgálata: a kedvezményezettek közül kizárólag a szociális záradékokat és a nonprofit szövetségeket nem kérdőjelezték meg.

A szociális gazdaság az Európa 2020 stratégiában

2010 első felében, amikor úgy tűnt, hogy a jelenlegi gazdasági válság legrosszabb részén már túl vagyunk, az Európai Bizottság elindította az Európa 2020 stratégiát, hogy a társadalom összes erősségének és potenciáljának lendületes, határozott felmérésével fenntartható fellendülést érjen el.

A 2020-as stratégia három alapvető prioritást tűzött ki: az intelligens növekedést (a tudáson és innováción alapuló gazdaság kialakítását), a fenntartható növekedést (erőforrás-hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaságot) és az inkluzív növekedést (magas foglalkoztatást, valamint a gazdasági, társadalmi és területi kohézió jellemezte gazdaságot).

Ezekhez a prioritásokhoz öt konkrét célt rendeltek mutatóként: a foglalkoztatási ráta felemelése 69%-ról 75%-ra; a GDP 3%-ának befektetése a K+F-be; az üvegházhatás csökkentése, a megújuló energiaforrások fejlesztése és az energiahatékonyság növelése; az iskolai lemorzsolódási ráta csökkentése; a szegénységben élők számának 25%-os csökkentése.

Két év elteltével, 2012 közepén a mutatók rosszabbak voltak, mint a 2010-es értékek. Az Európai Unióban emelkedett a szegénység és a munkanélküliség (25 millió munkanélküli), de a társadalmi és területi kohézió terén sem történt előrehaladás.

Ráadásul a kormányzati politikák mindenáron a költségvetést próbálják egyensúlyban tartani, ehhez viszont csökkentik a szociális transzfereket és a jövedelem elosztását, amivel komoly veszélybe sodorják a jóléti államot. Ezzel természetesen azt is megnehezítik, hogy visszatérjünk az intelligens, fenntartható növekedés útjára.

Milyen szerepe lehet a szociális gazdaságnak az Európa 2020 stratégia céljainak elérésében? A legfrissebb tanulmányok és kutatások a tapasztalati bizonyítékokkal együtt azt mutatják, hogy *a szociális gazdaság képes lehet e célok megvalósítására*. A szociális gazdaság vállalatainak szervezeti felépítéséből és értékrendszeréből következően a tárgyi funkcióik egy plurális mátrixot alkotnak, amely integrálja és összeegyeztethetővé teszi a gazdasági és társadalmi célkitűzéseket, hogy a szociális gazdasági vállalkozások mindegyike fontos makrogazdasági és szociális hasznot állíthasson elő a társadalom javára.

Ami az *intelligens növekedést* illeti, bebizonyosodott, hogy *a szociális gazdaság hozzájárul a tudáson és innováción alapuló gazdaság fejlődéséhez*. A szociális

gazdaságban rejlő potenciál minden szervezeti formája és gazdasági tevékenysége esetében nyilvánvaló. A szövetkezetek és más hasonló szervezetek szociális vagy szervezeti innovációira sok példát láthattunk az ipar, a mezőgazdaság, a szolgáltatások területén és a pénzügyi szektorban. Utóbbi területre tartozik az etikus bank és a mikrohitelk újítása, amelyek elterjedésük után rendkívül pozitív társadalmi hatással jártak.

Ezek a figyelemre méltó innovációs rendszerek konkrét földrajzi területekhez kötődtek, amelyek saját innovációs láncot táplálnak, mint az olasz szövetkezeti konzorciumokban, a több európai országban működő agrár-élelmiszeripari szövetkezeti láncokban vagy a spanyolországi Mondragón szövetkezeti csoport közismert példájában. Ez utóbbinál az innovatív irányítási modellről – nagyobb fokú részvétel és demokrácia – és a közös tulajdonból eredően a munkavállalók vállalat iránti erősebb elkötelezettségéről kiderült, hogy versenyelőnyt teremt a piacon, aminek köszönhetően a szövetkezet jobban ellen tudott állnia gazdasági válságnak.

Ami a fenntartható fejlődést illeti, a szociális gazdasági vállalkozások értékrendjéből következik a környezettel való szolidaritás, a társadalmi költségek beépítése és a pozitív külsőségek megteremtése. Az oszthatatlan vagyont felhalmozó és a nyitott kapuk elvét alkalmazó szövetkezetek esetében a szolidaritást időben, az évek folyamán is gyakorolják, mivel ezek az alapok termelő javakat biztosítanak a következő generációk számára, aminek segítségével a fenntartható növekedés útjára léphetnek.

A Mondragón-csoport jó példa. A tőkén alapuló vállalatoktól eltérően, amelyek gyakran áthelyezik a termelésüket, és ezzel elszegényítik a hátrahagyott területeket, a nemzetközi, többhelyszínű termelési stratégiát alkalmazó Mondragón-szövetkezetek az elmúlt 4 évben magában a Mondragón-térségben is nettó 10%-kal tudták növelni a gyáraik munkaerejét.

Ami a foglalkoztatási célokat illeti, a tapasztalati bizonyítékok azt mutatják, hogy a szociális gazdaság hatékonyan járul hozzá a munkanélküliség, a munkahelyek instabilitása, a társadalmi és munkahelyi kirekesztés elleni harchoz a veszélyeztetett csoportok körében. Spanyolországban, a legmagasabb munkanélküliségi rátával rendelkező európai országban például 2008 és 2012 között 9%-kal esett vissza a szövetkezeti foglalkoztatás, miközben a magánszektor egészében 19%-kal, tehát közel duplájával csökkent a fizetett munkaerő.

Más országokban, köztük Olaszországban a válság utóbbi éveiben a munkavállalói szövetkezeteknek sikerült megőrizniük a magas foglalkoztatási arányt, a hagyományos magánvállalatoknál sokkal magasabb szinten.

A szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem konkrét területén szembetűnő volt a szociális vállalkozások felemelkedése, nemcsak Észak- és Dél-Európában, hanem a közép- és kelet-európai új uniós tagállamokban is. Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy nemcsak a szociális vállalkozások járulnak hozzá hatékonyan az inkluzív növekedéshez, hanem a szociális gazdaságban működő összes vállalkozás, tevékenységi területtől függetlenül.

A szociális gazdasági vállalkozások társadalmi hasznossága nem a konkrét termelési tevékenységükből, hanem a szervezeti rendszerükből és értékeikből ered, mivel a személyek jogait előbbre helyezik a tőkénél, és megvannak a módszereik a keletkező jövedelem és vagyon igazságos elosztásának biztosítására.¹²¹

A szociális gazdaság szervezeti viszonyulása a hagyományos nonprofit szektorhoz

Az új „vállalkozó” nonprofit szervezetek számos más ponton különböznek a hagyományos szervezetektől.

– Magatartásukat a termelési és vállalkozói jelleg dominálja. Mivel céljuk olyan termékek előállítására és szolgáltatások nyújtására, amelyeket az állami szektor nem elégít ki, meg kell szervezniük a termelő tevékenységet és gazdasági forrásokat kell hozzá találniuk.

– Nagy hajlandóság van bennük a szociális szolgáltatások megújítására, a szolgáltatások fajtáit, a célcsoportokat (gyakran a marginalizálódottakat) és a szolgáltatás nyújtásának megszervezését illetően egyaránt. (A hangsúly az aktivizáláson és a felhasználók előtérbe állításán van.)

– Különösen nagy figyelmet fordítanak az új munkahelyek létrehozására, főleg a nehezen elhelyezhetőké számára.

¹²¹José Luis Monzón és Rafael Chaves, A szociális gazdaság az Európai Unióban in: CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása 2012.

- Tevékenységük helyi dimenziójára fókuszálnak; szorosan együttműködnek a helyi közösségekkel, számításba véve szükségleteiket.
- Bár nem osztják szét a profitjukat, nem feltételezik, hogy örökké a profitkorlát lesz a leg főbb megkülönböztető jellemzőjük. Ennél fontosabbnak tartják a szociális cél világos meghatározását, a különböző alapítók megfelelő képviselőjét, továbbá a demokratikus kontrollt és ellenőrzést.

A hagyományos európai nonprofit szervezetekkel összevetve az újak:

- kevésbé érdekeltek az adományozásban, mások pártfogásában, vagy ha igen, másodlagos célként;
- autonómabbak; a fogyasztók sokszínűségére alapozva jutnak forrásokhoz, független partnerként lépnek kapcsolatba a közhivatalokkal, gyakran szerződés alapján;
- jobban ambicionálják a munkahelyteremtést, különösen a hátrányos helyzetűek esetében, amiért hajlandók együttműködni a profitorientált szervezetekkel;
- érdekeltek olyan tulajdonosi struktúra létrejöttében, amely képes garantálni az összes érdekelt részvételét és az öngazgatást;
- a településekre fókuszálnak és kisebb méretűek, szemben a hagyományos nonprofit szervezetekkel, amelyek nagyok és országos hatókörűek;
- új szolgáltatások és innovatív termékek létrehozására koncentrálnak, olyanokra, amelyeket mások nem nyújtanak; új utakat keresnek a szociális szükségletek kielégítésében.

A *vállalkozói jelleget* illetően négy elem tűnik meghatározónak:

- a folyamatos termék-előállítás és szolgáltatásnyújtás
- az autonómia magas foka
- a gazdasági kockázat jelenléte
- fizetett munkaerő alkalmazása.

Ehhez hozzá lehet tenni egy ötödiket is: a piaci orientációt, ami azt jelenti, hogy a szervezet jövedelmének jelentős részéhez a piacon jut hozzá (szolgáltatások eladásával közvetlenül a felhasználókhöz), vagy a közhivatalokkal való szerződéses tranzakciók útján.

Az alábbi mutatók fejezik ki ezeknek a szervezeteknek a *szociális dimenzióját*:

- a polgárok egy csoportja által vállalt kezdeményezésről van szó,

- a tevékenység által érintett emberek közvetlen részvétele jellemző,
- olyan hatalom birtokában vannak, ami nem a tőketulajdonláson nyugszik,
- korlátozott profit-felosztás,
- nyíltan vállalt cél: a közösség hasznára cselekedni,
- küldetésük: az aktivizálásra felkészítés és az aktív tevékenység révén szerzett jövedelem, a passzív ellátással szemben.

A szociális gazdaság jellemző tevékenységei

Mint már említésre került a szociális gazdaság koncepcióját az Európai Unió Fehér Könyve - Növekedés, Versenyképesség, Foglalkoztatás - vázolta fel nagy vonalakban, mint egyikét a XXI. századba vezető fejlődési utaknak. Ennek lényege: *a háztartások és egyének által igénybe vehető helyi szolgáltatásoknak a piaccá szervezése, amitől több millió új munkahelyet reméltek.* (European Commission, 1994)

A foglalkoztatáspolitikában is ennek megvalósulását segítő, új megoldások keresése van jelenleg is napirenden. Olyanoké, amelyek munkahelyteremtésre ösztönöznek, a munkaintenzív és nemzetközi versenytől védett szolgáltató szektorban. Ezek sok vonatkozásban szakítanak azzal a hagyományos megközelítéssel, amelynek középpontjában az emberek célcsoportjai állnak (pl. az ifjúsági vagy tartós munkanélküliek). Ehelyett azokat a tevékenységeket célozzák meg, amelyekből munkahelyek születhetnek, mégpedig jóval kevesebb helyettesítő hatással, mint amit a munkanélküliek probléma-csoportjainak a preferálásánál tapasztalni lehet. Emellett az is előnye ennek a megoldásnak, hogy ezek a tevékenységek tömeges igényt támasztanak az alacsonyan, vagy közepesen képzett munkaerőre. Következésképpen fejlesztésük egyben olyan munkahely struktúrát hoz létre, ami összhangban van a munkanélküliek összetételével.

A fentebb leírt új nonprofit szervezetek különböző tevékenységet látnak el. Ezek két nagy csoportba sorolhatók: *a munkaerő-piaci integrációra és a szociális, ill. kommunális szolgáltatásokra.*

E tevékenységek együtt is gyakorolhatók, mégpedig úgy, hogy a szociális és kommunális szolgáltatások nyújtása együtt képezi a munkaerő-piaci reintegráció terepét.

A munkahelyi integrációt megvalósító nonprofit vagy szociális vállalkozások majdnem minden európai országban jelen vannak. Ezek részben a védett foglalkoztatók múltbeli tapasztalatain nyugszanak, két fontos különbséggel:

- a) kevésbé függenek a közpénzektől és nagyobb figyelmet fordítanak a piaci dinamikára;
- b) arra törekszenek, hogy a hátrányos helyzetű embereknek a foglalkoztatás révén más munkavállalókhöz hasonló keretet nyújtsanak. Mi több, e szervezetek közül sokan kifejezetten arra alakultak, hogy a hátrányos helyzetű embereknek munkahelyi képzést

és olyan munkaerő-piaci szolgáltatást nyújtsanak, amelyek segítik őket beilleszkedni a támogatás nélküli munkák világába. E szervezetek nagy része független az állami sektortól, és a piaci viszonyok felé nyitott. Páran egészen új tevékenységet vállalnak közülük: általában munkaintenzíveket, és olyanokat, amelyektől – legalább is korábban – elhatárolódott a forprofit szektor (pl. hulladék-újrahasznosítás). Vannak, amelyek maguk fedezik a hátrányos helyzetű dolgozók képzésének kiadásait, miközben javakat és szolgáltatásokat állítanak elő magánfogyasztóknak és profitorientált vállalkozásoknak. Gyakori, hogy egyedüli állami támogatásuk a foglalkoztatási szubvenció, amit más vállalatok is megkaphatnak, ha ugyanolyan típusú munkaerőt alkalmaznak.

A nonprofit szervezetek vagy szociális vállalkozások másik tevékenység-típusa a *szolgáltatásnyújtás*. Ezek is megtalálhatók Európa szinte valamennyi országában, de abban már nagy a különbség, hogy vállalnak-e munkaerő-piaci reintegrációs feladatokat, és milyen szolgáltatásokat nyújtanak.

A különbözőségek a nemzetállamok jóléti rendszerének szervezettségétől függenek. A jól fejlett jóléti államokban (pl. a skandináv országok) az új nonprofit szervezetek csak specifikus szektorokban vannak jelen: ott, ahol a kormány vagy a helyi önkormányzatok csökkentik jelenlétüket, de fenntartják finanszírozói szerepüket. Továbbá ott, ahonnan hiányoznak a szervezett állami szolgáltatások.

A másik nagy országcsoportban (kontinentális Európa) a nonprofit szektor jelenléte egyenetlen.

Egyes országokban fejlettebbek (pl. Franciaország, Belgium), és főleg új szolgáltatások nyújtására szakosodtak. Olyan állami forrásokat használnak fel, amelyek nem feltétlenül a szociális szolgáltatások eladásához kapcsolódnak (pl. foglalkoztatási támogatások). A hagyományos nonprofit szervezetek széles körű részvétele a szociális szolgáltatások nyújtásában, továbbá a jól működő pénzügyi szabályrendszer magyarázza az új nonprofit szektor eltérő jelenlétét és azt a tényt, hogy az utóbbiak a hagyományos nonprofit szektor fejlődésének eredményei. Egyes országokban (pl. Németország) a hagyományos nonprofit szervezetek bírják a versenyt az újakkal.

A harmadik országcsoportban, ahol az állami szolgáltatásnyújtás korlátozott, az új nonprofit szervezetek többfajta tevékenységet tudnak vállalni, mivel azért hozták létre

őket, hogy hidat képezzenek a szükségletek és a kínálat között növekvő szakadék fölött. Fejlődési potenciáljuknak azonban gátat szab, hogy szociális szolgáltatásokra csak korlátozott források állnak rendelkezésre, különösen az alacsony GDP/főre jutó országokban (Görögország, Portugália).

Mint említettük, a *kétfajta tevékenység gyakran összekapcsolódik. Sok nonprofit szervezet egyesíti a szociális szolgáltatások nyújtását a munkaerő-piaci reintegrációval.* Ennek az átfedésnek van magyarázata. Abból következhet, hogy egyes szociális szolgáltatások alkalmasak a hátrányos helyzetű emberek munkaerő-piaci integrációjára, miután munkaintenzívek és nem túlzottan képzettség igényesek. Ennek révén bizonyos társadalmi csoportok számára teljes társadalmi és gazdasági integráció biztosítható, pl. a szenvedélybetegek esetében, akiknél a szolgáltatásnyújtás és a munkaerő-piaci integráció nem választható külön egymástól.

Néhány esetben ezt az átfedést az új szociális és közösségi gondozói szolgáltatások világos közfinanszírozási politikájának a hiánya okozza, ami arra kényszeríti az új nonprofit szervezeteket, hogy munkanélküli embereket vegyenek fel foglalkoztatási szubvencióval, e szolgáltatások fejlesztése érdekében. Ezek ennek megfelelően képesek voltak arra, hogy valós és innovatív szociális és gondozói szolgáltatásokat hozzanak létre, az állami szociális és munkaügyi politikák integrálásával, anélkül, hogy megfelelő garanciát kapnának a közép távú túlélésre, a foglalkoztatási szubvenciók korlátozott időtartama miatt.

Az, hogy az új nonprofit szervezetek a munkaerő-piaci integráció, valamint a szociális és közösségi gondozói tevékenységek felé mozdultak el, egyben a helyi gazdasági rendszerek fejlesztését is szolgálja. Egyes esetekben – ld. az ír hitelszövetkezeteket, a finn falusi szövetkezeteket, vagy a brit közösségi vállalkozásokat - a helyi gazdaságfejlesztéshez való hozzájárulás a nonprofit szervezetek nyílt célja.

Végül, a különböző nemzeti tapasztalatok elemzése arra utal, hogy a nonprofit szervezetek nem elégszenek meg az eddig nyújtott szolgáltatásokkal. A legtöbb országban kiterjesztették tevékenységüket más szolgáltatásokra is, pl. a környezetvédelemre, kulturális szolgáltatásokra, és más, a helyi közösség szükségletének kielégítésére.

Hogy konkrétan milyen tevékenységekről van szó, az mindenkor attól függ, miből tevődik össze egy adott ország szolgáltatási struktúrája, mi jellemzi a lakosság életmódját és az adórendszert.

Az Európai Unió Fehér Könyve példászerűen a következőket említi:

Személyi szolgáltatások

- otthoni segítség idős és testileg vagy szellemileg fogyatékos embereknek
- háztartási alkalmazotti munkák: főzés, mosás, vasalás, takarítás
- gyermekfelügyelet
- tanulási nehézségekkel küszködő fiatalok korrepetálása, a problémás fiatalok szabadidő és sportprogramjainak szervezése
- lakóházak őrzése, portaszolgálat
- vidéki, vagy a városközpontoktól távol eső körzetekben boltok üzemeltetése
- főzött étel, vásárolt áruk házhoz szállítása

Audiovizuális szolgáltatások, új információs és kommunikációs technikák bevezetése

Szabadidős és kulturális programok szervezése, hagyományőrzés

A környezet gondozása

- elöregedett épületek felújítása, komfortosítása, őrzése
- helyi közlekedés megszervezése, kényelmesebbé, gyakoribbá, elérhetőbbé tétele (pl. mozgáskorlátozottak számára is)
- céltaxi járatok üzemeltetése vidéki településeken belül és között
- szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás

Környezetvédelem

- természetvédelmi területek gondozása
- csatornázás, csatornatisztítás
- minőségi standardok betartásának monitorozása
- energia-megtakarító eljárások elterjesztése, különösen a háztartások körében.

Ezeknek a szolgáltatásoknak a fejlesztése mindenesetre két szempontból ígéretes:

- egyfelől *jobb életfeltételeket kínál a háztartásoknak,*
- másfelől *ösztönzi és bővíti a foglalkoztatási lehetőségeket, mert olyan fogyasztóközeli, helyhez és időhöz kötött tevékenységekről van itt szó, amelyek a nemzetközi piacba nem integrálhatók, s így védettek a - nemzeti munkahelyeket veszélyeztető nemzetközi konkurenciától.*¹²²

¹²²Csoba Judit, Frey Mária, G. Fekete Éva, Lévai Márta, Soltész Anikó, Szociális gazdaság kézikönyv in: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány 2007.

A szociális gazdaságban rejlő lehetőségek

A nemzetközi tapasztalatok közül a franciaországi megítélés alapján a szociális gazdaságban rejlő lehetőségek kihasználása az alábbi tényezőtől függ:

- *Valós kereslet megteremtése* – a szolgáltatások árának csökkentésével, az igénybevevőknek nyújtott kedvezményekkel, a szolgáltatóknak nyújtott támogatásokkal, illetve az alkalmi munkák legális keretek közé terelésével.
- *A kínálat megszervezése* – a kínált szolgáltatások összetételének javítása, főként a jogi háttér nyújtotta lehetőségek szélesítésével, támogató jogi formák kialakításával.
- *A szükséges szakmák professzionalizálása* – képzés és akkreditáció formájában, amely hozzájárul a feketegazdaságban folyó tevékenységek legálissá tételéhez is.

A forprofit szféra csak abban az esetben válik érdekeltté abban, hogy betörjön ezekre a piacokra, ha abból megfelelő szintű bevétele származik. Az így keletkező űrt a munkaerő-piaci szolgáltatásokat nyújtó és foglalkoztató nonprofit szervezetek töltik ki, melyek működése a közösségalapú gazdaság új formáit teremti meg.

A nonprofit szektor bővülésében két további tényező is szerepet játszott:

- Egyrészt Nyugat-Európában a 90-es években jelentkező *munkaerő-felesleg felszívására a formális gazdaság által teremtett munkahelyek nem bizonyultak elegendőnek*. Különösen igaz ez a hátrányos helyzetű csoportok esetében, amelyek sok esetben végleg kiszorultak a munka világából. A tartósan magas munkanélküliség az Európai Unió népességének mintegy egytizedét sújtja, kirekesztve őket a munkaerőpiacról és szélsőséges esetben magából a társadalomból is.
- Másrészt az Európai Uniónak az USA-hoz képest a *foglalkoztatottsági szint* tekintetében való lemaradása elsősorban a kommunális szolgáltatások területén mutatkozik meg, amit (az EU-ban és az USA-ban is) főleg nonprofit szervezetek nyújtanak.

A szociális gazdaság az alábbi mechanizmusokon keresztül képes hozzájárulni a foglalkoztatás bővítéséhez és a helyi szintű fejlődéshez:

- *Termékek és szolgáltatások nyújtásával* a szociális gazdaságban dolgozó nonprofit szervezetek létrehoznak, illetve továbbfejlesztnek vállalkozásokat, melyek munkaerő-felvétele közvetlenül *bővíti a foglalkoztatást*, akár csak a forprofit szféra esetében.
- A létrejött vállalkozások és az általuk alkalmazott (általában korábban munkanélküli és ilyenformán minimális vásárlóerővel rendelkező) emberek *maguk is áruk és szolgáltatások vásárlóiként jelennek meg a piacon*, ami indirekt foglalkoztatásbővítő hatást generál.

- Az így megvalósuló munkahely-teremtés jellemzői:

A keletkező munkahelyek döntő többsége *munkaintenzív*, így ez a bővülés alternatívát jelenthet a növekedés és/vagy munkaintenzivitás problémájának kezelésében. E probléma lényege, hogy a *tőkeintenzív*, fejlett technológiát alkalmazó befektetésekkel történő fejlesztés általában csak kevés dolgozót állít munkába.

A helyileg felmerülő igényekre helyi szolgáltatások reagálnak, a szociális gazdaság segít betömni a helyi szintű gazdasági térben lévő „lyukakat”, lefedetlen területeket.

Ezáltal a helyi gazdaság kevésbé lesz a saját területén kívülről beáramló inputokra utalva. A helyi szintű fejlesztés nagy projektjeinél ez a jelenség nem figyelhető meg, mivel azok a lokális ellátási láncokhoz csak gyengén kötődnek.

- A szociális gazdaság szolgáltatásai *elősegítik az azokat igénybevevők munkába állását, illetve a munkában eltölthető órák számának növekedését*. Példa erre a gyermekfelügyeleti szolgáltatások által felszabaduló szülő vagy a helyi közlekedési lehetőségek fejlesztésével a távoli munkahelyekre könnyebben eljutó munkavállaló.
- A korábban munkanélküli foglalkoztatottak munkába állásával így a szociális gazdaság vállalkozásai részt vállalnak a *munkaerőpiacról való kiszorulás elleni küzdelemben*.
- Ez az „inklúziós” elem, kiegészülve a munkához jutottak munkára való alkalmasságának javulásával és munkaerő-piaci kilátásaik szélesedésével

hozzájárulnak egy magasabb szintű *szociális kohézió megvalósulásához*. A feketemunka csökkenése mellett a regisztrált munka világába (vissza)térők *munkajogi védelemben és társadalombiztosítási szolgáltatásokban* részesülnek, ami szintén elősegíti társadalmi és gazdasági helyzetük stabilizálódását.

A fent vázolt hatlépcsős mechanizmus összehatásaként komplex helyi szintű fejlődés valósul meg. A nyújtott szolgáltatások színvonalának kiegyenlítődéssel, illetőleg azáltal, hogy ezekhez a szolgáltatásokhoz a szegényebb rétegek is hozzáférhetnek, a fejlődés a helyi közösségekben megfigyelhető egyenlőtlenségek csökkenéséhez vezet.

1997-ben az Európai Unió nagyszabású Pilot Action-t indított a nonprofit szektor foglalkoztatás-bővítő szerepének és lehetőségeinek vizsgálatára „A harmadik szektor és a foglalkoztatás címmel” (Third system and employment – TSEP). A projektek eredményeit vizsgáló kutatás egyértelműen megállapította, hogy *a szociális gazdaság keretein belül, akár támogatással létrehozott munkahelyek az államkassza számára megtakarítást jelentenek a munkanélküliek egyszerű segélyezéséhez viszonyítva*.

Ugyanez a helyzet természetesen a piacon vagy a közigazgatásban létrejövő munkahelyekkel, de azokhoz képest a szociális gazdaság által generáltak további előnyökkel rendelkeznek:

- A létrehozott munkahelyeket olyan személyek töltik be, akik *nem tudnának elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon*, sőt jellemzően a legelesettebb, halmozottan hátrányos helyzetű csoportokon segítenek.
- Olyan helyi piacokon tudnak szolgáltatásokat nyújtani, ahol a *piaci szereplők nem jelennek meg* az alacsony profitkilátások miatt. Az itt létrehozott munkahelyek mindenképpen az állami és a forprofit szféra által betöltésre kerülő munkahelyeken felül jönnek létre.
- A szociális gazdaság szervezetei képesek *önkéntes, illetve egyéb, nem anyagi természetű erőforrások mozgósítására*, valamint *árúk és szolgáltatások értékesítésével* bevételre tehetnek szert, ezáltal költségeket takaríthatnak meg ahhoz képest, mintha a munkahelyeket a közszféra hozná létre.

A szociális gazdaság keretein belül létrehozott munkahelyek esetében megfigyelhető alacsony *helyettesítési hatás* a következő tényezőkre vezethető vissza:

- a hagyományos piacokon *személyre szabott termékekkel és szolgáltatásokkal* jelentkeznek, amit nagyfokú szociális érzékenységük tesz lehetővé;
- olyan területeken működnek, ahol *a közszféra által nyújtott szolgáltatások elégtelenek, vagy ahonnan a közszolgáltatás teljesen kivonult;*
- távoli, helyi piacokra dolgoznak, ahová a *for-profit szféra nem szándékozik betörni.*

E téren külön kiemelést érdemel, hogy a szociális gazdaság keretein belül létrehozott munkahelyekkel sokszor a *feketegazdaságban létrejött munkahelyeket váltanak ki*, ami az államháztartás számára rendkívül kedvező.

A fentiek felül a szociális gazdaság működése további *pozitív hatásokat* generálnak:

Innováció

A szociális gazdaság szervezetei hozzájárulnak a *szociális partnerek közötti párbeszéd* elmélyüléséhez, a szociális kérdésekben a *hosszú távú szemlélet* meggyökerezéséhez, és új lehetőségeket tárnak fel a *szociális fejlődés* előmozdítására.

Tevékenységükben elkötelezettek az *innováció* és a *kísérletezés* mellett, mind a szolgáltatások választékát, mind pedig azok nyújtásának módját illetően.

Helyi fejlődés

Még abban az esetben is, amikor a vizsgált szervezetek tevékenysége kifejezetten a foglalkoztatás elősegítésére irányul, közvetett hatásként megfigyelhető, hogy a végzett tevékenység hozzájárul a *lokális térség általános fejlődéséhez*. A munkahelyteremtés és a nyújtott szolgáltatások *csökkentik arégiók közötti egyenlőtlenségeket*, a társadalmi feszültségeket és *erősítik a szociális kohéziót*.

Szociális elkötelezettség

A szociális gazdaság szervezetei olyan embereknek kínálnak munkát, akiknek sokszor ez az egyetlen lehetőségük elhelyezkedési kilátásaik javítására. Emellett a foglalkoztatottak által végzett munka célcsoportjai szintén a szegényebb rétegek közül kerülnek ki, melyek az így kapott *szolgáltatásokat piaci áron nem tudnák megvásárolni*.

Externális hatások

- a passzív segélyezés, a szociális és egészségügyi kiadások csökkenthetők,
- csökken továbbá a be nem jelentett munka mennyisége,
- az elhelyezkedési és tréninglehetőségek javulnak, különösen a nők számára,
- a törvénykezés olyan irányba terelődik, mely lehetővé teszi, hogy a szociális gazdaság által generált, szociális értelemben vett hozzáadott érték növekedjen.

A szociális gazdaság működési feltételeinek megteremtése

A szociális gazdaság szervezetei egyszerre kell, hogy megfeleljenek egyrészt az alapvető – a piac által is tesztelt – szervezeti követelményeknek, másrészt a közösségfejlesztő, a közösséget szolgáló céljaiknak.

Tevékenységük SWOT elemzése az alábbi összefüggésekre mutatott rá:

Erősségek	Gyengeségek
Specializált, személyre szabott szolgáltatásokat nyújtanak	A szolgáltatások erősen személyfüggők lehetnek, a kulcsembereket (és képességeiket, szaktudásukat) nehéz pótolni, helyettesíteni
Szoros kapcsolatban állnak megrendelőikkel, ami segít a bizalomépítésben	Kis méretük megnehezíti a szakmai, kutatási és menedzsment készségek fejlesztését
Kis méretük folytán gyors adaptációra képesek	A munkaerő alulfizetettsége, a munkahelyek alacsony biztonsága
A munkaerő elkötelezettsége magas	A harmadik szektorhoz kötődő „amatőr” és „paternalista” image

A szociális gazdaság szervezeteinek SWOT elemzése: Erősségek és gyengeségek

A hátrányok leküzdésében kiemelkedően fontos a *munkaerő motiválása*, ami a szektor jellegének megfelelően elsősorban nem anyagi jellegű. A motiváció eszközei között nagy fontosságra tett szert

- a képzés biztosítása,
- és a munkatársak bevonása a menedzsment döntéseibe.

A szolgáltatások minőségének biztosítását a kormányzati oldal elősegítheti *minőségi standardok* meghatározásával, és ezek betartásának honorálásával, a *szervezetek akkreditációjával*.

A tanulmány ezen fejezetének utolsó részében vizsgáljuk meg, hogy a Policy Research Institute milyen tényezőket azonosított a szociális gazdaság *fejlődésének lehetséges akadályaként*:

	Külső tényezők	Szervezeten belüli tényezők
Általános tényezők	<p>Politikai:</p> <ul style="list-style-type: none"> a piac és az állam szerepének túlértékelése a gazdasági és társadalmi igények kielégítésében <p>Környezeti:</p> <ul style="list-style-type: none"> a szolgáltatások iránti növekvő igény és a meglévő szociálpolitikák összehangolatlansága túl szigorú adópolitika, mely gátat képez a személyi szolgáltatások iránti kereslet növekedésének <p>Intézményi:</p> <ul style="list-style-type: none"> a kiszereződés jogi kereteinek hiányosságai a munkaerő- és szociálpolitikák átfedései a harmadik szektor fejlesztésében 	<p>Menedzsment:</p> <ul style="list-style-type: none"> a munkaerő-piaci kínálat elégtelensége, hogy biztosítsa a megfelelő menedzsment és szakmai képességeket, melyek a szolgáltatások biztosításához szükségesek a nyújtott szolgáltatások minőségbiztosításának elégtelensége <p>Koordináció és verseny:</p> <ul style="list-style-type: none"> az azonos célcsoportért dolgozó és/vagy azonos szolgáltatásokat nyújtó szervezetek közötti koordináció és (ár)verseny hiánya <p>Kulturális:</p> <ul style="list-style-type: none"> a hagyományos állami megoldások preferálása a szociális szolgáltatások nyújtása során
Specifikus tényezők	<p>Kulturális:</p> <ul style="list-style-type: none"> a harmadik szektor társadalmi ismeretlensége, szerepének tisztázatlansága <p>Intézményi:</p> <ul style="list-style-type: none"> definíciós problémák, a harmadik szektor átlátható, főként jogi keretfeltételeinek hiányosságai az állami bürokrácia által emelt korlátok <p>Verseny:</p> <ul style="list-style-type: none"> a fekete gazdaság által generált unfair verseny a piacra való belépés akadályai 	<p>Kulturális:</p> <ul style="list-style-type: none"> a harmadik szektor társadalmi ismeretlensége, szerepének tisztázatlansága <p>Menedzsment:</p> <ul style="list-style-type: none"> munkahelyteremtés vagy foglalkoztathatóság dilemma megfelelő vezetők hiánya pénzügyi források megszerzésének nehézsége <p>Koordináció és verseny:</p> <ul style="list-style-type: none"> megfelelő szervezeti, technikai és pénzügyi segítséget nyújtani képes ernyőszervezetek hiánya verseny a már meglévő és az új HSZ szereplők között

A szociális gazdaság SWOT elemzése: a hatékony működés akadályai

Mindebből következően a szociális gazdaság *hatékony működését az alábbi területeken szükséges támogatni, segíteni*:

Jogi környezet és adópolitika

- a szociális gazdaság számára alkalmas szervezeti formák kialakítása,
- az általa megvalósított foglalkoztatás sok esetben atipikus munkavállalási formáinak legalizálása, szociális védelmének kialakítása,
- a kínálati és a keresleti oldalt egyaránt támogató adópolitika megfogalmazása,
- a hasonló területen működő for-profit vállalkozásokat megillető kedvezmények kiterjesztése a nonprofit szféra szervezeteire.

Technikai segítség

- marketing és beszerzés – közös marketing és közös beszerzési ügyleteknél,
- tanácsadás és kutatás – szakmai háttér biztosítása, segítségnyújtás,
- kapcsolatháló-fejlesztés – kapcsolatteremtés a potenciális foglalkoztatottakkal, a nyújtott szolgáltatások lehetséges megrendelőivel, önkéntesekkel stb.,
- finanszírozás – tanácsadás hitelfelvétel és támogatások ügyében,
- image-fejlesztés – kapcsolattartás a különböző szintű kormányzati szervekkel, a nonprofit szféra és a szociális gazdaság értékeinek propagálása.

Finanszírozás

A szociális gazdaság finanszírozása összetett feladat, lévén, hogy a szektorban dolgozók komplex (gazdasági és szociális) célokért dolgoznak. A szektor szervezeteit pénzügyi szempontból különösen törekennyé teszi, hogy a teljes költség döntő hányadát a munkabérek, a működési költségek teszik ki.

Különösen nagy szükség van az egyes projektek elindításához – a piac felméréséhez és a megvalósíthatósági tanulmány elkészítéséhez – szükséges költségek támogatására. Kutatások szerint az erre irányuló kormányzati támogatások megtérülnek.

A pénzügyi problémák orvoslásában komoly segítséget jelentene a foglalkoztatási célú nonprofit szervezetek által „termelt” magasabb foglalkoztathatóság pénzügyi elismerése.

A Policy Research Institute vizsgálatai alapján úgy érvel, hogy ez a fajta elismerés nem a piaci verseny torzulását eredményezné, hanem elősegítené a nonprofit szféra foglalkoztatási szerepének és céljainak tisztázását.

A bankszektor döntő többsége egyenlőre alapvetően elzárkózik a nonprofit szervezetek foglalkoztatási projektjeinek finanszírozásától. Ez a következő tényezőkre vezethető vissza:

- a nonprofit szféra vállalkozói nem felelnek meg a „hagyományos” vállalkozói ideálnak,
- bankszektor nehezen tud azonosulni a nonprofit szektorral, illetve felfogással,
- az érintett szervezetek általában kicsik, bevételeik rendszertelenek, a munkatársak jogi és pénzügyi ismeretei hiányosak,

- a projektek sokszor innovatívak, nehezen fordíthatók le a bankok nyelvezetére,
- a projekteket sokszor kevésbé preferált régiókban akarják megvalósítani,
- az igényelt mikrohitel elbírálásának magas a fajlagos tranzakciós költsége.

A kutatásokban résztvevő szociális gazdaságban működő szervezetek úgy vélték, hogy a bankszektornak nyitnia kell a nonprofit szektor felé, mivel rajtuk keresztül megtakarítások folynak be a pénzügyintézetekhez, és szervezeteik élvezik a megtakarítók bizalmát. A bankszektor nagyobb elkötelezettsége a szektor mellett lehetővé tenné, hogy a foglalkoztató szervezetek a „projekt státusból” a stabilabb működés, a fenntarthatóság felé mozduljanak.

E szervezetek számára a következő pénzügyi megoldásokat tesztelték, illetve találták megfelelőnek:

- alacsony hozamú kockázati tőke beruházások,
- mikrohitel,
- barter rendszerek és szervizutalványok.

A for- és nonprofit szféra elkülönülését csökkentendő és a harmadik szektor vállalatainak pénzügyi segítése érdekében szükséges, hogy a forprofit kisvállalkozások számára adott finanszírozási és pályázati lehetőségek a gazdálkodási célú nonprofit szervezetek – és így a szociális gazdaságban dolgozók – előtt is megnyíljanak.

Ezek a szervezetek sokféle forrásból gazdálkodnak, mint pl. állami támogatások (melyeket különböző kedvezmények egészítenek ki), gazdálkodási tevékenységből származó bevételek, adományok, hitelek. A különböző források között nehéz egyensúlyt tartani. Ha a szervezet túlzottan támaszkodik a központi támogatásokra és kedvezményekre, a bürokratikus szabályok gátat szabhatnak a számukra nélkülözhetetlen kreativitásnak és dinamizmusnak. Ha azonban túlságosan a piac felé orientálódnak, ez elterelheti őket szociális céljaiktól. A függetlenség érdekében többféle forrásra kell támaszkodniuk, ez azonban fokozottan igényli a megfelelő pénzügyi menedzsment képességeket, melyekben a szociális gazdaság szervezetei gyakran hiányt szenvednek.

Menedzsment

A fentiekből kiviláglik, hogy a nélkülözhetetlen szociális érzékenységen túlmenően a szektor munkatársai összetett menedzsment, jogi és pénzügyi ismeretekkel kell, hogy rendelkezzenek. Szükséges a megfelelő oktatási és tréningprogramok kialakítása ebben a témában.

Hálózatosodás és együttműködés

A szervezetek támogatásának újabb potenciális területe a hálózatosodás irányába történő fejlesztés. E szervezetek együttműködéséből sokféle előny származhat:

- információcsere,
- forrásokhoz való közös hozzáférés,
- a különböző kezdeményezések közötti szinergikus hatások,
- a tapasztaltabb szervezetek bevonása előmozdíthatja a fiatalabbak működését,
- segítséget nyújthat az elszigetelt, távoli helyeken működő szervezeteknek,
- a helyi tapasztalatok, képességek összegezése nagyobb távlatokat nyit meg, az összefogás segíti a regionális vagy akár országhatárokat átlépő tevékenységek beindítását.

A nonprofit szervezetek közötti együttműködés gyakran vezet ún. második szintű kooperációk, ernyőszervezetek létrehozásához, melyek ellensúlyozhatják a kis méretstruktúrából adódó hátrányokat. Ilyen szervezetek hiányában „hagyományos” közép és kisvállalkozásokat fejlesztő szervezeteket is meg lehet bízni a nonprofit szektor vállalkozásainak támogatásával.

A kormányzati szektorral való együttműködés elengedhetetlen, az Unióban a foglalkoztatási célú nonprofit szervezetek anyagi és egyéb támogatásban részesülnek a központi, illetve önkormányzati forrásokból. Sajnálatos módon a forprofit szektorral való kapcsolódás minimális, pedig a két szektor között lehetséges az együttműködés. A forprofit szektor cégei jogi, pénzügyi, marketing, menedzsment stb. képzésben részesíthetik a nonprofit szervezetek munkatársait, cserébe azok részt vállalnak a piac

számára megfelelő lokális környezet kialakításában, a lehetséges munkavállalók szocializálásában, felkészítésében.¹²³

¹²³Dr. Futó Péter, Hanthy Kinga, Lányi Pál, Mihály András, Dr. Soltész Anikó, A szociális gazdaság jelene és jövője Magyarországon in: Nemzeti Felnőttképzési Intézet Budapest, 2005.

III. Fejezet - Támogatott foglalkoztatási kezdeményezések,
munkaerő-piaci reintegrációt elősegítő megoldások az Európai
Unióban

Bevezetés

A következő oldalakon olyan, az Európai Unióban fellelhető jó példákat gyűjtöttünk össze, amelyeknek része a támogatott, védett foglalkoztatás valamilyen formája, mivel a közfoglalkoztatás abban a formában, ahogyan Magyarországon találkozhatunk vele, nem jelenik meg az Európai Unióban.

A felsorolt példák ismertetéséhez felhasználtuk a magyar nyelven megjelent, különböző szempontok alapján összegyűjtött, támogatott foglalkoztatási elemet is magába foglaló kezdeményezések gyűjteményeit is. A példák leírásának terjedelme, szerkezete eltérő lehet a források különbözősége miatt, de meghagytuk az eredeti szerkezetet, hogy ne vesszenek el információk.

A példák felsorolását országonként csoportosítottuk.

Csehország

Közösségi kert terápiás célokra és foglalkoztatási készségek növelésére - A csehországi Sdruzeni SPLAV esettanulmánya¹²⁴

A projekt rövid összefoglalása

Az "U SPLAVu" közösségi kertet az Európai Szociális Alap (ESZA) projekt keretében hozták létre 2013-14- ben. A fő gondolat az volt, hogy a kertészeti terápiát olyan módszerként vezesse be a munkanélküliek számára, hogy társadalmi kapcsolatokat és munkalehetőségeket biztosítanak a közösségi piacok kertjében. A projektnek négy fázisa volt:

1. A résztvevők motiválása;
2. A közösségi kert létrehozása, majd hozzáadni a kertészeti terápiát, az oktatást és a külföldi gyakorlatot;
3. Továbbképzések szervezése;
4. Foglalkoztatás kialakítása a kertben, beleértve a karbantartás, rendezvényszervezés, feldolgozási termékek és záró konferencia feladatait.

¹²⁴ http://life-from-soil.sosna.sk/wp-content/uploads/2016/02/guidebook_hu.pdf, 2019.03.06.

Földrajzi elhelyezkedés:DoudlebynadOrlici, Kelet-Csehország; vidéki térség a kisvárosának reneszánsz kastélyában.

Finanszírozás

A kezdeti beruházások az Európai Szociális Alap finanszírozásával történtek. Magában foglalta magának a kertnek a kialakítását, szerszámok és gépek beszerzését, nemzetközi gyakorlatot, a célcsoportok képzését és a fenntartást két évig (2013-2014). A teljes költségvetés 240.000 euró volt. Jelenleg a Sdruzeni SPLAV fedezi az alapköltségeket (magvak, benzin stb). A kert fenntartását a Foglalkoztatási Hivatal segítségével érik el, amely néhány teljes munkaidős alkalmazottat biztosít.

A Sdruzeni SPLAV egy nem kormányzati szervezet, amelyet 2004-ben alapítottak. A cél a vidékfejlesztés (a projekt által kiválasztott terület pénzügyi támogatása, a helyi közösségek összegyűjtése) támogatása és a hátrányos helyzetű csoportok - különösen a munkanélküliek- támogatása (képzés és továbbképzés, pszichológiai és szociális segítségnyújtás). Az Sdruzeni SPLAV-ot különböző nemzeti és uniós alapokból, valamint tagsági díjakból finanszírozzák.

A projekt eredetileg az 50 évnél idősebb munkanélküliek és a szülői szabadságról visszatérők és/vagy a kisgyermeket nevelő munkanélküliek számára készült. Ezek a célcsoportok küzdenek azzal, hogy visszatérjenek a foglalkoztatásba és gyakran sokáig munkanélküliek. Pillanatnyi helyzetük pszichológiai szempontjaival is foglalkozni kell -a munkájukat elvesztik, a gyermekek elhagyják az otthont, a szülési szabadság után visszatérnek a munkahelyre, kisgyermeküket gondoznak, stb. Ezek a célcsoportok részt vettek a projektben. A közösségi kert azonban mindig nyitott volt mindazok számára, akik hozzá akartak járulni és akik szívesenbekapcsolódtak - a helyi közösségtől az iskolákig és a magasabb szintű klubokig. A közösség kertjét széles körben, a helyi iskolák és óvodák, a további tanulási szükségletekkel rendelkezők, a menekülttáborok külföldi lakói és a helyi lakosság is hasznosítja. Általánosságban nagyon nehéz befogadni az embereket a közösségi kertekbe Csehországban, különösen a vidéki környezetben. Az emberek saját kerttel rendelkeznek és még mindig meglehetősen szkeptikusak a „csináljuk együtt” témával. A Sdruzeni SPLAV az embereket a munkaügyi hivatalok, a továbbképzési központok, a hobby klubok és a közösségi média segítségével próbálja meg elérni. Havi rendszerességgel egy termelői piacot is használnak, hogy elősegítsék a munkájukat.

A projekt terápiás és társadalmi hasznot is jelent, nagyon fontos előnyökkel jár a résztvevők számára, mind terápiás, mind szociális szempontból. Elsősorban rendszeres üléseket tartottak pszichológusokkal és más szakemberekkel, akik segítettek abban, hogy újból pozitívak és aktívak legyenek a résztvevők. Másodsorban, a kert előtérbe helyezi a közös munkát a tervezéstől a telepítésig és a fenntartásig. Ez volt az igazi kertészeti terápia -az emberek pozitívak voltak munkájukkal kapcsolatban, egymás között erős köteléket alakítottak ki, mivel mindannyian hasonló problémákkal küzdenek, közös céljuk és jövőjük volt, munkájuk eredményét napi szinten követhették. Harmadrészt, két nagyon inspiráló nemzetközi partner bevonása, egy terápiás közösségi kertet működtető Juankoski Örökség Egyesület (Finnország) és a Riverside Market Garden Egyesület(Wales), akik közösségi támogatott mezőgazdasággal és közösségi kertekkel rendelkeznek. A partnerek felkeresték és segítséget nyújtottak a projekt valamennyi szakaszában, és 12 résztvevőnek volt lehetősége arra, hogy Finnországban és Walesben megismerkedjen a kertekkel. A résztvevők számára, már annak a meglátása, hogy a távoli emberek ugyanazokkal a gondokkal, s bajokkal küzdenek, rendkívül jótékony hatású volt. A résztvevők rendelkezésére álló következő lépés a továbbképző tanfolyamokon (kertész, általános mezőgazdasági, dietetikus) való részvétel volt, mely visszaadta az önbizalmukat, és versenyképesebbé tette őket a munkaerőpiacon. Ezenkívül a terápiás és szociális előnyök más célcsoportok számára is jelen vannak – rendszeresen vannak napok a további tanulási szükségletekkel rendelkezők, az iskolák és az óvodák, valamint társadalmi és oktatási rendezvények, a nagyközönség számára. A kertet fokozatosan olyan nyitott térré fejlesztették ki, ahol az emberek rendszeres rendezvényeken találkoznak, amelyek vagy csak számukra elérhetők, vagy nyitottak a nyilvánosság számára. A legfontosabb, hogy közelebb kerülnek a természethez és egymáshoz.

A projektben és a kertben részt vevők nagyrészt olyan emberek, akik érdeklődnek az egészséges és fenntartható életmód iránt. Közeli helyek lakosairól van szó, de sokan vannak nagyobb távolabbi településekről, akiknek a környéken hétvégi házaik vannak. Nagyon nehéz rendszeresen bevonni a helyi embereket.

Elért eredmények. A projekt a legtöbb résztvevőnek segített megtalálni az életcélját, megtanította, hogy miben jók és milyen értéket tudnak teremteni. Az értéktelenségtől való félelem gyakran oka annak, hogy a munkanélküliek nem találnak munkát. A

projekt segítette az embereket abban, hogy megszabaduljanak a félelmeiktől, és újra a saját lábukra álljanak. Néhányuknak állást ajánlottak egy évre néhányuknak ez egy új hobbi volt. Mindenki rengeteget tanult és tapasztalt, a résztvevők 80% -a jelenleg dolgozik.

Ez a projekt az első ilyen volt Csehországban. Nagyon pozitív visszajelzéseket kapott a nyilvánosságtól és a záró nemzetközi konferencia nagyon sikeres lett. A projekt olyan tevékenységek skáláját mutatta be a régióban mint a kertkultúra-terápia, közösségi kertészkedés, társadalmi kertészet. Az egyik résztvevő megosztott egy személyes történetet: "A kertészeti terápia és a közösségi kertészkedés nemrég sokunknak csupán furcsa szavakat jelentettek. Most már tudjuk, mire gondoljunk ezek hallatán. Személyes tapasztalatunk van a kertészeti terápiával; a kertművelésen végzett munka segít abban, hogy elfelejtsük, hogy munkanélküliek vagyunk, hogy problémáink vannak. Egy közösség részei vagyunk. mely segít nekünk megoldani az álláskeresési problémákat, de a családi helyzeteket is. Milyen elvárásaink voltak? Tanuljunk valami újat, de találkozzunk új barátokkal is, akik ugyanazt a sorsot kapták. Legyenek optimista gondolataink és képesek legyünk felismerni, hogy még egy munkanélküli is létrehozhat valamiszép és érdekes dolgot és hasznos lehet a társadalom számára. Az előadások, a szemináriumok és a kirándulások sokat gazdagítottak rajtunk - sok új információval rendelkezünk a kertészkedésről, de ismerjük a lelkünk titkait is. Ez vezetett a viselkedésünk megváltozásához -egyre több a hitünk, élvezzük a sikert és az erőfeszítéseinkre érkező pozitív társadalmi visszajelzéseket és sok tervünk van a jövőre nézve." -mondta BozenaKovarickova, a projekt egyik résztvevője.

Milyen nehézségekkel kellett megküzdeniük a megvalósítóknak? A legnagyobb kihívás az volt, hogy együtt dolgozzunk az emberekkel - olyan emberekkel, akik hosszú távon munkanélküliek. Az, hogy meghúzzuk a határokat, egy személyben barát és főnök legyen valaki, akinek időnként heves vitákat kellett kezelnie. Nagy kihívás volt, hogy az elvárásokat csökkentsék és ennek ellenére továbbra is pozitívnak tudjanak maradni. További kihívás volta vidéki emberek vonzása a kertészkedéshez. Az embereket bevonni valamibe, amikor csupán a (remélhetőleg) jó érzést vagy egy csokor sárgarépat kapnak cserébe. A gazdasági oldalon a kihívást a bioöldség magasabb áron való értékesítése jelentette. A nehézségek mellett melyek a legnagyobb sikerek? A gyönyörű kert létrehozása barnamezős területeken, a közeli kastély

történelmi épületei közelében. A fizikai eredmények - csodálatos zöldségek, gyógynövények és virágok, valamint áruk, mint a gyógynövényes só, gyógyteák, szappanok, fűszerkrémek, mustárok és még sok más. A segítségnyújtás valamilyen módon a projektben résztvevő összes ember számára. A barátságok és a kapcsolatok, bár néhányan csak egy rövid pillanatra az életben. A nemzetközi konferencia, mert igen - a kertészeti terápia és a közösségi kertek aktuális témák.

„Ein-oder-Zwei EuroJob” - program¹²⁵

A munkanélküliek munkához juttatása terén a Hartz-IV-törvény által bevezetett újítások közül az első az ún. „mini - job”, azaz az alkalmi munkavállalás, aminek a keretében a Hartz-IV-törvény az ún. „Egyéni Részvénytársaság”, az „Ich - AG” intézményét alakította ki. Ez hasonlít a magyar alkalmi munkavállalás intézményéhez, amelyet ugyancsak a tartósan munka nélkül lévők érdekében alakítottak ki nálunk. Az ilyen személyek bárhol és bárkinek alkalmi munkát végezhetnek. Az ilyen munkavállalók alkalmi munkakönyvvel rendelkeznek, amibe a munkát adók beírják, hogy az alkalmi munkavállaló milyen munkát és mennyi idő alatt végzett és mennyi volt a keresménye. A keresmény társadalombiztosítási járulék és jövedelemadó köteles. A Hartz - reform keretében kialakított „Ich - AG” is hasonlóképpen működik azzal a különbséggel, hogy ott a „saját részvényvállalkozónak” csak a TB járulékok és a jövedelemadó törvényileg megállapított összegének a felét kell kifizetnie. A másik eltérés, hogy a munkanélküliek „Ich AG” alkalmi munkavállalást ugyancsak a munkaügyi hivatalok munkatársaiból mellékfoglalkozásként gyakorolva szervezett ún. „személyzetkiszolgáló ügynökségek” (PSA) látják el, amelyek segítik az ilyen „én részvény vállalkozásban” állókat abban, hogy munkamegbízáshoz jussanak. Az „Ich - AG” program keretében dolgozó tartós munkanélküliek azon felül, hogy a helyi önkormányzattól a szociális törvény alapján rendszeres havi szociális segélyben részesülnek, amit a PSA-on keresztül a területileg (lakóhely szerint) illetékes munkaügyi hivatal által három éven át folyósított munkanélküli pótlék (Zuschuss) egészít ki. A pótlék havi összege 29 euróra rúghat, ha az illető egy meghatározott összegű keresményt, ill. igazolt munkavégzést mutat fel. Ha a keresmény, ill. a munkavállalás ennél kevesebb, akkor a pótlék összege arányosan csökken. Azoknál a tartós munkanélkülieknél, akik ebben a „mini - Job”, ill. „Ich AG” alkalmi

¹²⁵ BÍRÓ Noémi – NÁDAS György – PRUGBERGER Tamás – RAB Henriett – SIPKA Péter: Az aktív és passzív foglalkoztatáspolitikai eszközök alakulása, hatásuk a munkaerő - piaci mutatókra

munkavállalási programban tartósan részt vesznek, az előnyügdíjkorhatárt a reformmódosítás a főszabálykéntérvényesülő 58 évről 52 évre szállította le.

A korábban már bemutatott „ich AG” program kiegészítését jelenti az „Ein-oder-Zwei EuroJob” - program, amely két évi munkavégzésre szól és szorosan összekapcsolódik a már bemutatott kétéves képzési, továbbképzési és átképzési programmal. E program célja kettős: egyfelől arra irányul, hogy a munkanélküli két éven keresztül rendszeres foglalkoztatáshoz és jövedelemhez jusson, másfelől pedig ez alatt az idő alatt kitanuljon egy szakmát vagy a már meglévő szakmájában továbbfejlődjön, tökéletesedjen. Az „egy vagy két eurós munka” ilyen formán a szakmai képzettség nélküli, valamint az alulképzett munkanélküliek esetében összekapcsolódik az iskolaszerű képzéssel, amelyet akkreditált szakiskolák végeznek. Az egy-két euro közmunkavégzés keretében folyó képzés ennél fogva államilag elismert szakdiploma megszerzésével jár. Ily módon ez a felnőttképzés a már bemutatott tanulóképzéshez hasonlít. A képzésbe a munkanélkülit a megfelelő és az 1-2 eurós foglalkoztatásba a megújított munkaügyi hivatalokon belül megszervezett személyzet-kiszolgáló ügynökség (PSA) helyezi el.

Az egy vagy két eurós foglalkoztatási program jogi szabályozása a Hartz-IV. törvényben található meg. Speciális munkaszerződéssel kerül megkötésre, ahol a szakképzettség nélküliek, bárki más is, akinek nincs munkája, szabadon választhat a felajánlott szakmákra történő képzésben való részvételre. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az egy-két eurós munkaprogramból általában azok maradnak ki és azok nem fejezik be a képzést, akik időközben állandó jellegű munkát találtak. A fiatal állástalanokra ez kevésbé jellemző. Az idősebbek válnak ilyen ok miatt ki a programból. Minél idősebbekről van szó, annál többen hagyják abba a képzéssel összefüggő tanulást a számukra már terhes szellemi megerőltetés miatt. A baden - württembergi statisztikák azt mutatják, hogy az ilyen módon szakmát szerzettek 50%-a a két év lejárta követően el tudott helyezkedni. Az e programban részt vettek kétharmada hasznosnak, de túlzottan elméletinek tartotta a képzést, a másik része viszont azt rója fel, hogy a képzés nem sokat nyújtott. Ez főleg az át- és a továbbképzésekre vonatkozik.

New Deal for Young People¹²⁶

Az Egyesült Királyságban az 1980-es évek elejétől kezdve szerveztek aktív foglalkoztatáspolitikai programokat a fiatalok munkanélküliségének a csökkentésére. Részben e programok, részben a Job Corps program tapasztalatai alapján, hosszas előkészítés után, 1998-ban indult el az Egyesült Királyság saját hátrányos helyzetű fiataloknak szánt összetett programja, a New Deal for Young People. A részvétel kötelező minden 18–24 éves, fél éve munkanélküli-segélyben részesülő fiatal számára (a részvétel visszautasítása a segély megvonásával jár), de speciális csoportok esetén lehetőség van arra is, hogy a segélyezési periódus lejárta előtt csatlakozzanak a programhoz. Ez a helyzet a fogyatékkal élők, büntetett előéletűek, volt katonák esetén stb. A program három periódusból áll, de mindegyik periódus célja az, hogy a résztvevő a lehető leghamarabb találjon magának munkát, és hagyja el a programot. A program első négy hónapos része a Gateway periódus, amelyben minden résztvevőhöz rendelnek egy személyes tanácsadót, aki a rendelkezésre álló eszközökkel segít és ösztönöz a munkakeresésben, illetve kisebb tréningeket is tartanak számukra (például számítógépes alapismeretet oktatnak). Azok, akik ezen idő alatt nem találtak maguknak munkát, bekerülnek a program második fázisába, ahol négy lehetőség közül választhatnak: foglalkoztatás a magánszférában bértámogatás segítségével, teljes munkaidős képzés, foglalkoztatás a civil szférában vagy közfoglalkoztatás környezetvédelmi jellegű munkákban. Bizonyos esetekben a résztvevőknek lehetőségük van arra is, hogy a második fázis helyett maradhassanak az elsőben, és tovább próbáljanak munkát keresni maguknak. A program második része tipikusan hat hónapig tart, és azok, akik ezután sem tudnak elhelyezkedni támogatás nélkül, belépnek a harmadik fázisba, amely újra közvetlenül a munkakeresésben próbálja segíteni őket. A program kötelező, s így nehéz olyan kontrollcsoportot találni, amely bár ugyanolyan jellemzőkkel rendelkezik, mint a résztvevők csoportja, mégsem kapott kezelést. A programban azonban volt és van néhány olyan szabályozási pont, amely

¹²⁶ A képzetlenek foglalkoztatásának joggyakorlatai, „V2” Excelsior Bt., 2011

mégis segít megmérni a hatásokat. Az egyik az, hogy a program célcsoportja a 18–24 éves korosztály, tehát míg a 24 évesek igen, addig a 25 évesek már nem vehetnek részt benne. A 24 és 25 évesek átlagosan valószínűleg nem különbözhetnek egymástól lényegesen. Ez lehetőséget nyújt az úgynevezett diszkontinuitás módszerének alkalmazására. A másik ilyen szabályozási pont az, hogy a program bár országosan 1998 áprilisában indult el, 12 központban próbajelleggel három hónappal korábban, már januárban elkezdődött. Ez a három hónap tehát olyan speciális időszak volt, amikor néhány helyen már létezett a program, míg máshol még nem, s így megfelelő stratégiával ez utóbbiakból kontrollcsoportt alkotható a korábban kezdő programok hatásának becsléséhez. De Giorgi (2005) a diszkontinuitást használta ki, ami ráadásul „éles” típusú (sharp design). Míg a 25. életévüket még nem betöltő, és a program egyéb feltételeinek is megfelelő emberek számára a részvétel kötelező, addig a kicsit idősebbek számára lehetetlen. Így viszonylag egyszerű módszerrel megbízhatóan becsülhető a program 24 évesekre gyakorolt hatása. Az eredmények alapján a 24 éves résztvevők foglalkoztatási esélye a program hatására 6–7 százalékponttal nőtt meg, ami nem csekély eredmény. Ez a módszer csak a 24 évesekre gyakorolt közvetlen hatást tudja megbecsülni. Ha a fiatalabb résztvevők számára más (például kisebb) a hatás, azt ez a módszer nem képes kimutatni. Ha pedig a programnak van kizorítási hatása, vagyis a munkaadók a 24 évnél idősebbek rovására adnak munkát a fiataloknak, akkor az említett módszer felülbecsüli a program közvetlen hatását (hiszen a 24 éves foglalkoztatását nem ahhoz viszonyítja, ami a program nélkül történt volna, hanem a 25 évesek lecsökkent foglalkoztatásához), és a teljes hatás is jóval alacsonyabb lehet. Mint látni fogjuk azonban, ilyen kizorítási hatások nem mutathatók ki a programmal kapcsolatban. Blundell és szerzőtársai (2004) és Van Reenen (2001) a program első, Gateway fázisának mind a közvetlen, mind a közvetett hatását megbecsülte. Mindehhez a program bevezetésének sajátosságát használták ki, vagyis azt, hogy 12 körzetben a program három hónappal hamarabb indult el, mint máshol. Így az különböző területeken bekövetkező átrendeződésekből következtetni lehet a program közvetlen és közvetett hatásaira is. A szerzők szerint a Gateway-periódus a résztvevők foglalkoztatási esélyeinek 4–5 százalékponttal való növekedéséhez vezetett „rendes”, nem támogatott munkahelyeken. Becsléseik szerint, legalábbis 1998-ban, a program közvetett hatása jelentéktelen volt, s így De Giorgi

(2005) eredményeit is hitelesnek tekinthetjük. A New Deal for Young People program második fázisában a résztvevők négy lehetőség közül választhatnak. Dorsett (2004) ezek hatásosságát próbálta összehasonlítani párosításon alapuló módszerek segítségével. A tanulmány alapkérdése az, hogy hogyan jártak egy bizonyos lehetőséget választók ahhoz képest, ha valamelyik másikat választották volna. Eredményei azt mutatják, hogy a bértámogatási program sokkal jobban csökkentette a munkanélküliség valószínűségét, mint a másik három lehetőség, amelyek hatása között nem volt nagy különbség. A New Deal for Young People program számszerűen megjelenő hatásossága mellett a tanulmányok beszámolnak arról is, hogy a résztvevők is nagyon sikeresnek tartják, és szívesen vesznek részt benne. A program legsikeresebb részének az első Gateway-periódus tűnik, amely ráadásul jóval olcsóbb is, mint a második fázis. A második fázisban pedig, úgy tűnik, a magáncégeknél történő támogatott foglalkoztatás a legjobb, bár a limitált létszám miatt ide a résztvevők kisebb hányada kerülhetett csak be.

„Helyi közösségfejlesztés – a szebb jövőért,,

Alap információk

Régió: London Projekt neve: Building London Creating Futures Időtartam: 2001-2005
Finanszírozás: ESZA és saját forrás, kb. 5 000 000 millió euró Partnerek: 21 partner
Elérhetőség: London Borough of Southwark, Regeneration Department E-mail: Lisa-Marie.Bowles@southwark.gov.uk honlap: www.buildinglondon.co.uk. A 2000-es évek elején London nagyléptékű fejlesztése kihívások elé állította az építőipart: hirtelen hiány mutatkozott a szakképzett munkaerőben. E jelenséggel párhuzamosan London fejletlenebb, hátrányosabb helyzetű területein, különösen a hátrányos helyzetű csoportok tagjai között, igen magas volt a munkanélküliség. A kisebbség – jellemzően a bevándorló népcsoportok tagjai alkalmi munkákból igyekeztek a megélhetésüket biztosítani, tartós elhelyezkedésre nem volt lehetőségük. A projektet, melyet az EQUAL program keretében valósítottak meg, e kettős szükséglet - egyik oldalról munkaerőhiány másik oldalról munkanélküliség – hívta életre. A projekt célja, hogy hátrányos helyzetű, az iparban jellemzően alulreprezentált csoportokat – nők, etnikai

kisebbséghez tartozók - juttassanak élet- és munkalehetőségekhez. Mindezt úgy, hogy az érintett csoportok a megfelelő képzést és támogatást is megkapják, így biztosítva a munkaadónak a megbízható, és megfelelően képzett munkaerőt. A projekt keretein belül létrehoztak egy helyi munkaerő-piaci koordinátor hálózatot, mely egyszerre szolgálta a munkaadók és a munkát keresők érdekeit. A munkaadók szükségleteinek felmérését követően, a munkát keresőket hozták versenyképes piaci helyzetbe: szakmai és egy egyéb képzésekkel, illetve folyamatosan testre szabott pszichoszociális támogatás nyújtásával. Mindezt úgy, hogy a koordinátorok a megfelelő kiválasztási, majd képzési folyamatokon mentek keresztül. A projekt keretében 6 koordinátort alkalmaztak, 250 fő jutott munkához, 850 fő végzett el építőipari szakképzést, mellyel nagyobb eséllyel pályázhat építőipari munkákra. „Building London Creating Futures” névre hallgató partnerségben az alábbi szereplők, összesen 21 szervezet vettek részt: - Építőipari Cégek - Helyi Önkormányzat - Képző cégek - Közösségfejlesztő Civil szervezetek A partnerség összetétele jól mutatja, hogy a célok érdekében erős összefogás alakult ki az állami, a magán és a civil szféra között, melyben minden szereplő igényeinek és profiljának megfelelő feladatot látott el.

Miért jó gyakorlat – sikertényezőik.

A projekt egyik sikertényezője a helyi összefogás, mely mozgósította az állami, civil és a magánszektor egyaránt. Létrehoztak egy fenntartható, működő együttműködési modellt, melyben minden szereplő megtalálta a saját kapcsolódási pontját és érdekeit. Mindezt úgy, hogy a beruházások valóban a helyi lakosok igényeit szolgálták. A projekt másik sikertényezője, hogy a magánszféra, az építőipar vállalkozásait jól szolgálták a helyi koordinátorok, így őket a projekt befejezését követően is finanszírozták e cégek. A magánszféra mellett a közsféra is felfedezte az együttműködésben rejlő lehetőségeket: London egyik kerülete a helyi adók egy részét a projekt folytatására szánta, illetve további ESZA forrásokat is sikerült mozgósítani a hálózat és a projekt fenntartására, így a gyakorlat fenntarthatósága biztosítottá vált. A jó gyakorlat kulcseleme a helyi munkaerő-piaci koordinátor hálózat létrehozása volt, az ún. „közvetítők” hálózata. Első lépésként a London Development Agency megfinanszírozott egy pilot mini projektet, majd ennek sikerességét követően jött létre az EQUAL projektben egy komplett koordinatori hálózat. Kiemelendő a fokozatosság elve: első lépésként tesztelték az elgondolásukat, majd a tapasztalatok leszűrését

követen kezdtek bel egy nagyobb léptékű megvalósításba. A koordinátorok feladata kettős volt: egyrészt felmérték a munkáltatók igényeit, másrészt és azokra reagálva, ajánlották a munkalehetőséget az érintett célcsoportok tagjainak. A kiajánlásokon a munkanélküliek formális képzéseket és pszicho-szociális támogatást is kaptak.

A4e – Action for Employment – „Akcio a foglalkoztatásért” Vállalatcsoport¹²⁷

Az A4e csoport professzionális munkaerő-közvetítést és számos egyéb munkaerő-piaci szolgáltatást végez a Job Centre Plus (brit államfoglalkoztatási szolgálat) megbízásából. A tevékenységet egy közbeszerzési eljárás nyerteseként látják el. A nemzetközi vállalat mintegy 80 irodával és 1500 munkatárssal működik Nagy-Britanniában, ezen kívül izraeli programjuk is van, amely Lengyelországban is elérhető. A tevékenységet üzleti alapon, a cég keretein belül végzik. Az A4e abban érdekelt, hogy Nagy-Britanniában minél kevesebben vegyék igénybe a munkanélküli ellátásokat. Az A4e legfontosabb vállalati küldetése, hogy munkába állítsa az ügyfelet, legyen az bármilyen képzettségű, vagy társadalmi helyzetű. A cég elsődleges partnerei a munkáltatók, hiszen az A4e csak akkor részesül állami finanszírozásban, ha sikeresen elhelyezte ügyfelét a munkaerőpiacon. Ehhez első lépésben felkészítik az álláskeresőt a munkavállalásra, 1 hónapra kihelyezik a kiválasztott munkakörbe, majd ha munkatapasztalatot szerzett és a munkaadó is elégedett, és a véglegesítése mellett dönt, akkor jut hozzá a munkaközvetítő cég a fejkvótához.

A sikeres működés alapjai

Az A4e összegyűjti, elemzi és megérti a munkaerő-piaci szükségleteket. Kihelyezett szolgáltató központjait az álláskeresők, és a munkaadók igényei szerint alakítja ki. Minden ügyfelet egyenlő elbánásban részesítenek, ennek érvényesítésére a többi között a munkatársait is úgy toborozzák, hogy a leghatékonyabban tudják kezelni a helyi közösségeket, például etnikai csoportok igényeit.

Célcsoportok

¹²⁷ OFA-ROP Hálózat Tanulmány I. – Angliai tanulmányút tapasztalatai a szociális gazdaság területéről, OFA, Budapest, 2006.

Az A4e ügyfelei egyrészt azok, akik több mint egy éve munkanélküliek. Számukra egyébként kötelező a részvétel a partnerszervezet, a brit állami foglalkoztatási szolgálat (Job Centre Plus) programjaiban. Ide tartoznak, a 14-16 éves, az iskolarendszertől valamilyen ok miatt lemorzsolódott fiatalok, a fiatal munkanélküliek, pl.: a 18-24 éves pályakezdők, valamint a fogyatékos vagy megváltozott munkaképességű emberek, és a gyermeküket egyedül nevelő, állástalan szülők. Önkéntes alapon pedig azok kapcsolódhatnak be az A4e által szervezett programokba, akik már munka mellett szeretnék további képzésekben, átképzésekben részt venni.

Szolgáltatások

- Diagnosztika – az ügyfél „állapotfelmérése”, azaz képzettségének, képességeinek, szociális és társadalmi lehetőségeinek, személyiségének feltérképezése. Elsődlegesen arra koncentrálnak, hogy mik az elhelyezést akadályozó tényezők, ezek közül a leggyakoribbak: a szaktudás hiánya, önbizalomhiány, az angol nyelv ismeretének hiánya, munkatapasztalathiánya, vagy egyéb személyes, magánéleti probléma, alkohol, vagy drogfüggőség, stb.
- Egyéni tanulási terv kidolgozása az elhelyezkedéshez.
- Az elhelyezkedést hátráltató külső tényezők befolyásolása. A gátló tényezők közé tartozik például a munkaadókelőítéletessége, vagy a diszkrimináció, kulturális különbségek, illetve, a gyermekfelügyelet hiánya. Feladatuk tehát ezek igény szerinti megoldása.
- Interperszonális készségek fejlesztése: alap- és álláskeresési készségek fejlesztése
- Szakmaspecifikus képesítések: az egyéni tanulási terv alapján lehet alapfokú, rövid, a munkahely megtalálását célzó képzés, vagy hosszabb távú szakképzés.
- Álláskeresési tevékenység: az álláshelyek felkutatása, állásközvetítés, kihelyezés
- Munkahelyi tapasztalatszerzés: egy hónapos időtartamú próbaidős foglalkoztatás a kiválasztott munkakörben.
- Személyes támogatás: tájékoztatás, tanácsadás, útmutatás – személyre szabott szolgáltatásokkal, például az állásinterjú történet felkészítés vagy megfelelő ruha, a munkához szükséges eszközök megvásárlása, bankszámla nyitásának segítése.
- A kliensek értékelése három oldalról (Az A4e, Job Centre Plus, munkáltató részéről).

Partnerség a Job Centre Plus-sal

- Rendszeres kapcsolattartás a cég tanácsadóival
- Havi egyeztetések
- A legjobb gyakorlatok kicserélése
- Képzési igények felmérése.

Jó példa a partneri együttműködésre Nyugat-London, ahol rendszeresfókuszcsoportokat tartanak fenn a felmerülő problémák és ötletek megvitatására és az ismeretek kicserélésére.

Eredmények:

Az A4e minden évben 50 ezer munkanélküli ügyfél közül 11 ezret segített vissza a munkaerőpiacra. Tavaly 330 fogyatékos ügyfelüknek nyújtottak képzést és egyéb szolgáltatást.

Finanszírozás:

Az A4e a kormánytól évi 200 millió font támogatást kap programjaihoz, mint a közbeszerzési pályázat nyertese. További 100 millió fontot szereztek pályázatok útján, például ESZA forrásból.

A fiatalok számára elérhető programok

A munkaügyi hivatalok fiatalokat érintő programjai jellemzően tartományi szinten szerveződnek. Ilyen programra példa Katalóniában a „Suma't” program, amely a munkanélküli, megfelelő képzettséggel nem rendelkező 18–25 éves fiatalokat érinti, és évi 20 millió eurót költenek rá.³⁷¹ A program személyre szabott tanácsadást, alapkészségeket fejlesztő (pl. számítógép-használat, nyelvtudás, matematika) és szakmai képzést, valamint szakmai gyakorlatszerzési lehetőséget is magában foglal. 2004-ben a spanyol fiatal munkanélküliek nagyjából 6 százaléka vett részt olyan támogatott foglalkoztatási programban, amely során egy maximum 6 hónapos időtartamra a köz- vagy nonprofit szférában helyezkedhetett el. A Foglalkoztatási Szolgálat (Instituto Nacional de Empleo – INEM) egyetemekkel, tartományi és helyi hivatalokkal, nonprofit szervezetekkel közösen keresett támogatott időszakos munkát a fiataloknak és fizette a foglalkoztatási költségeket (a társadalombiztosítási járulékokkal együtt). Nem kifejezetten a fiatalokat célozza, de őket is érinti a 2011-ben indult PREPARA program. A program azokra fókuszál, akik kimerítették a munkanélküli járulékhoz való hozzájárulásuk lehetőségeit. A programba bevont személyek hat hónapig havi 400 eurós támogatást kapnak, felméri foglalkoztathatóságuk lehetőségeit és korlátait, valamint egyénre szabott segítséget kapnak a munkaerőpiacra történő visszatéréshez. Ennek fejében elvárják tőlük az aktív munkakeresést és együttműködést.

Az Európai Szociális Alap olyan programokat (is) támogat, melyek célja a foglalkoztatás elősegítése. Ezek a projektek rendszerint tartományi, városi szintű kezdeményezések, amelyek az adott régió, város foglalkoztatási gondjain igyekeznek enyhíteni. Az 1990-es években az egyik nevesített prioritás volt a képzetlen fiatalok munkához segítése. Egy ilyen projekt valósult meg például az észak-nyugat spanyolországi Palenciában, ami a hagyományos oktatási rendszerből kibukó, illetve a semmiféle szakképzettséggel nem rendelkező fiatalokat célozta meg. A Perseo projektet részben az ESZA finanszírozta, az Employment Közösségi Kezdeményezés Youthstart alprogramja keretében. A program háromféle tevékenységből tevődik

össze: tájékoztatás/készségfelmérés, szakképzés és munkahelyi szakmai gyakorlat. A projekt résztvevői munkahelyi képzésben vettek részt valamely helyi vállalatnál, ami mellett alapvető elméleti és gyakorlati órákat látogattak, ahol idegen nyelvet, társadalmi és kulturális tárgyakat tanultak. A program egyik innovatív eleme az a táblás társasjáték volt, mely kifejezetten a projekt részeként készült. A „Találj munkát!” elnevezésű játék készítésének célja az volt, hogy megismertesse a fiatalokat a munkaerőpiaccal, megtanítsa őket arra, hogy milyen módon találhatnak munkát. A munka és a tanulás váltakozása a projektvezető értékelése szerint rendkívül eredményes volt, a 220 résztvevő mintegy 40százaléka munkát talált. A fiatalokat jelentős mértékben az motiválta a programban való részvételre és annak befejezésére, hogy a képzés jelentős része a munkahelyeken történt¹²⁸

ACCEDER projekt¹²⁹

Az FSG szervezet – Roma Titkárság Alapítvány – egy nonprofit szervezet, amely egész Spanyolország területén nyújt szolgáltatásokat a roma közösség fejlődése érdekében. Két területen végzi tevékenységét: a foglalkoztatás és szociális intervenció területén, olyan tevékenységek keretei között, mint: jogi tanácsadás, lakhatási problémák megoldása, egészségügyi ellátás, helyzet feltárás, fejlesztés, képzés, elhelyezés stb. A szervezet jelenlegi legnagyobb programja az ACCEDER (ACCES-hozzáférés szóból), melynek célja a roma népesség munkaerő-piaci beilleszkedésének elősegítése, a résztvevők számára személyre szabott beilleszkedési programmal. A programot az FSG a 2000-2006 közötti időszakban, 13 autonóm tartomány 44 településén bonyolította le az alapvető céllal, hogy elősegítse a roma férfiak és nők munkához jutását. Ez az kezdeményezés számos régiót átívelő, „A

Diszkriminációellenes Küzdelem” elnevezésű operatív program része, amelynek célcsoportjába azok a személyek vagy közösségek tartoznak, akiknél a munkaerő-

¹²⁸ Az ifjúsági munkanélküliség csökkentését célzó NSRF-fejlesztések társadalmi-gazdasági háttérének Készítette: Szepesi Balázs vezető értékelő Luksander Alexandra értékelő Csibe András cégjegyzésre jogosult képviselő 2013. január 23. 2. kötet mellékletek, HÉTFA Kutató Intézet, 2013

¹²⁹ Tanulmány II. Fenntartható szociális gazdaság – néhány példa Spanyolországból, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest 2007.

piacibeilleszkedés különös nehézségekbe ütközik. A program másik kulcsfontosságú célkitűzése, hogy

romák közösség számára könnyebben elérhetővé tegye az oktatást és a képzést. Eddig a programban résztvevő kedvezményezettkegy negyede volt résztvalamilyen képzésben, arésztvevők 65%-ban roma nők voltak. A programban munkacsoportonként 5-

5 fő dolgozik, egyesek romák és nem romák, 2 fő közvetítéssel

(mediálással), 2 fő pályaválasztási tanácsadással, 1 fő vállalatikapcsolattartással foglalkozik. A különböző szakemberek szoros együttműködnek.

A program általános célkitűzései (az FSG általános célkitűzéseivel és a Diszkriminációellenes Küzdelem Operatív Program elveivel összhangban):

- A romák, férfiak és nők szakmai képzése, szakképzettséghez és munkához jutásuk biztosítása, a vállalatok és az egyének igényeinek megfelelően.
- Az általános szakmai és foglalkoztatással kapcsolatos képzési és szolgáltatások adaptálása és átalakítása a munkanélküli romák szükségleteinek megfelelően, annak érdekében, hogy ezek benetöbbségi állampolgárhoz hasonlóan önkiszárvéssé hessenek.
- Figyelemfelkeltés, szembesítés azokkal az előítéletekkel és diszkriminatív gyakorlatokkal, amelyeknek a romák az

áldozatai és ezzel párhuzamosan társadalmi megítélésük progresszív javítása.

- A roma népességét érintő aktívabb politikák elterjesztése, életkörülményeik hatékony javítása a közjavához és közszolgáltatásokhoz való hozzáférésterületén, az esélyegyenlőség biztosítása érdekében.

Tevékenységek:

- Szükségletek felmérése: képességek, tudások, hiányosságok.
- Szakmai profil kialakítása: diagnózis, személyre szabott munkaerő-piaci beilleszkedési terv készítése.
- Képzés:
hostess, pénztáros, tárgyoncavezető, logisztikus képzés, varró, iparítakarítás, ablakmosói, eladóitanfolyam.
- Munkahelyezés: vagy a cégek meglévő igényeit figyelembe véve, vagy a személy számára munkahelyet keresve.
- Szociális felkészítő tevékenység: az okesetében, akik adothelyzetükben nem állnak

készenaprogrambanvalórészvételre.Aközösmunkaanehézségeik(egészségiállapot,lakhatás, stb.)megoldásávalkezdődik,majdeztkövetőentörténikafoglalkoztathatóságelőkészítése.Tevékenységei:

romakultúramegismerése,informatikaiképzés,kézművesfoglalkozások,egészségügyiéshigiénésfelkészítés, stb.Ebbenatevékenységbennagyhangsúlytkapacsalád,főkéntazanyákbevonása.

Amediátornakfontosszerepevanasztereotípiáklebontásában,amunkahelyekenésacélcsoportbanmagábanis.Aromaszármazásúmediátorokismerikezeket,így módjukbanállfelkészítenimindkétféletéselsimítaniazellentéteket.

Apályaválasztásitanácsadónakszinténkülözhethetlenszerepevanaziskolaköteleskorúfiatalokesetében,hangsúlyozzaatanulásfontosságát,megakadályozzaazelhamarkodottelhelyezkedéseket,továbbáarésztvevők szakmaiképzését folyamatosanfigyelemmelkíséri.Arómanépességképzésiszintjeigenalacsony,deugyanakkormagasakamunkahelyekkelkapcsolatoselvárásaik,ezértalehetőségekelvárásokközöttkülönbségekkelvalószembesítéskulcsfontosságúebbenamunkában.Tehátkétfontoslépésmeggyőzniőketatanulásfontosságárólésszembesíteniőketamunkaerő-piaci valóshelyzettel.Eredmények.

Aprojekteta2000-2006-

ostervezésiidőszakbanvalósították meg.2006elejéigaz eddigéltéredményekfelülmúltak mindenkezdetivárakozást.Az eredetilegkitűzöttcélazvolt,hogyaprogrambefejezéséig15.000főrészesüljönaprogramáltalnyújtottkedvezményekben;ezaszámjelenlegmármeghaladt aa28.000főt.Ezenkívülaprogrameredményeképpen eddig több mint20.000munkaszerződést kötöttek,amelyeknek45%- a háromhónapnálhosszabbidőtartamra,5%-apedighatározatlanidőreszóló szerződés.Katalóniatartományban eddig2.107felhasználót regisztráltak,akikközül1.603roma,míg504-ennemromaszármazásúak.

AzACCEDERprogramkeretébenmegkötöttmunkaszerződések ágazatokközötti megoszlásaugyanitt: -56 %szolgáltatás, -28% ipar, - 14%építőipar, -1% mezőgazdaság.Afelhasználók45%-aszemélyreszabotttervnek köszönheti

amunkáhozjutását, míg32%-

ukazálatluk felkutatott munkahelyen helyezkedett el.

Skandináv programok¹³⁰

A skandináv országokban a 90-es években, a recesszió és a kialakult relatíve magasmunkanélküliség visszaszorításának eszközeként jelentek meg a - támogatás céljához és acélcsoporthoz igazodó - különféle aktív munkaerő-piaci programok. A munkaerő-piacieszközök változatossága ellenére a munkavégzést, mint aktív eszközt azonos elvek szerint alkalmazzák: Egyrészt, nagyon jól meghatározott célcsoportok és célok érdekében alakítják ki az ilyen programokat, másrészt a munkavégzés ezekben a programokban inkább lehetőség, mint kötelezettség, harmadrészt úgy alakítják ki a programokat, hogy a munkanélküliek foglalkoztatása ne vezethessen más munkahelyek megszűnéséhez.

Svédországban az első konstrukcióban a munkáltatók kaptak hat hónapra támogatást akkor, ha az állami szektor kollektív megállapodása szerinti bérért szociális munkát végző munkanélkülit foglalkoztattak. Ezt a formát 1998-ban olyan eszköz váltotta fel, amelyik munkatapasztalat szerzését támogatta. A munkanélküli foglalkoztatása itt non-profit intézményeknél és önkormányzatoknál valósult meg, olyan tevékenységek elvégzésére, amik a konstrukció nélkül ellátatlanok maradtak volna. A programban résztvevő munkanélkülieknek segélyt folyósítottak a munkavégzés ideje alatt. Az 1997-ben bevezetett, aszerző által munkaerő-kölcsönzésnek fordított eszköz esetében a munkaadó a munkanélküli 6 hónapra történő foglalkoztatása esetén támogatást kapott. A foglalkoztatás képzéssel és ellenőrzött álláskereséssel társult. 2000-ben a korábbi konstrukciókat kiváltotta az ún. aktivitási garancia program. A tartós munkanélkülieket, vagy a nagy valószínűséggel azzá válókat célzó program valójában egy keretrendszer, amiben a résztvevők állást keresnek, vagy speciális programokban vesznek részt.

¹³⁰ Bakó Tamás: Skandináv közmunkaprogramok

Munka, tanácsadás és segítség nyújtása a mindennapi életvezetéshez – a Valtti -tanműhely modellje¹³¹

A program célja

A workshop (tanműhely) modell programjának háttéréül a vidéki és ritkán lakott területeken jelenlévő állami szolgáltatások hiánya szolgál. Különösen a foglalkoztatási szolgáltatások iránti igény vezetett ezekben a régiókban az új modellek létrehozásához. Az életvezetéshez azonban nem csak foglalkoztatási, hanem szociális szolgáltatások is szükségesek. A program célja tehát alternatívát szolgáltatni a munkanélküliség kezelésére – azaz „cselekvés” munkanélküliség helyett. A program eredményeként létrehozott tanműhely egy munkahelyszerű működési környezet, melyben az emberek a munka világának szabályai szerint tevékenykednek. A tanműhely egy „tevékenység útján megtanulni” elvű munkahelyet biztosít, ahol a résztvevők megerősítik kompetenciáikat, megkeresik erősségeiket és megújítják munkahelyi és a munka világához kapcsolódó készségeiket éppúgy, mint amindennapi életvezetési készségeiket. A workshop lehetőséget biztosít munkatapasztalatszerzésére és elősegíti a munka világába lépést.

A program célcsoportja

A tanműhely célcsoportja nincs szigorúan, életkorra vagy élethelyzetre vonatkozóan behatárolva. Az ügyfelek között lehetnek munkanélküli álláskereső, pályájukat kereső fiatalok, szakképzetlen, képzésből lemorzsolódott vagy azzal veszélyeztetett fiatalok, munkatapasztalatot kereső emberek, megváltozott munkaképességű emberek, szerfüggő vagy mentális és egészségügyi problémákkal küzdő fiatalok és felnőttek, bevándorlók, vagy tartós munkanélküliek.

A tanműhely szolgáltatásait a foglalkoztatási- és gazdaságfejlesztési hivatalok, szakképző intézmények, biztosító társaságok, önkormányzati szociális, mentálhigiénés és foglalkoztatási hatóságok veszik igénybe. Kiemelt partnernek számítanak a helyi

¹³¹ A foglalkoztatás elősegítése szakképzéssel – Jó gyakorlatok gyűjteménye, Békés Megyei Kormányhivatal, 2016.

vállalatok, melyeknek atanműhely alvállalkozói lehetőséget biztosít, amikor csak lehetséges. A workshop fel tudja ajánlani a résztvevők számára azt is, hogy a vállalat alkalmazza őket. A tanműhely produktívjellegű szolgáltatásait magánszemélyek is igénybe vehetik (pl. autójavítás).

A programban megvalósított tevékenységek

A workshop a munkanélküliek mielőbbi munkába állását vagy az oktatás irányába vezetéséért elősegíteni. Másrészt, segíti őket abban, hogy helytálljanak a mindennapi munka éstanulás területén. A tevékenységek célja, hogy elősegítsék a résztvevők foglalkoztathatóságát és fejlesszék életvezetési készségeiket. Egy sikeres egyéni tanácsadást (coaching) követően az ügyfél a munka világába lép. A tevékenységek elméletileg atanuláshoz kapcsolódó társadalom-építő módszeren, és az ember humanista szemléletén alapulnak. A tanműhelyben folyó munka egy olyan előkészítő eszköz, mely az egyéni életvezetését segíti. A munka folyamatos mentorálásának (coaching) célja a résztvevő munkabírási és szakmai felkészültségének fejlesztése. A coaching tartalmát és célkitűzéseit előre megtervezzük figyelembe véve a résztvevő egyéni érdeklődését, készségeit és képességeit. A munkafeladatok követelményszintjét egyszerűen kell meghatározni. A résztvevőt ösztönzik arra, hogy saját fejlődéséért felelősséget vállaljon. A tanműhelyben a résztvevő egyéni tanácsadásban is részesül, mely a mindennapi élethelyzetek kezelésében segít. A tanműhelyben zajló tanácsadásra jellemző az ágazatközi horizontalitás és a multiprofesszionizmus.

A résztvevőket tekintve, a workshop tevékenységei pártatlan, semleges módon folynak. A munkamódszerek erőssége pontosan abban rejlik, hogy a rendszerhatárfelületeire van hatással. Célja az, hogy az embereket ügyfélorientált és szisztematikus módon készítsék fel egy jó minőségű élet, a nyílt munkaerő- és oktatási piac irányába.

Funkcionális módszerek:

- **Munkatanácsadás (coaching)** – A munkatanácsadás alapelve a „cselekvés útján megtanulni”. A munka- tanácsadás mindennapos támogatást jelent a munka- és munkahelyi készségek, más résztvevőkkel való együttműködés, rendszeresség, szorgalom, rendezettség és a dolgozói lét készségeinek elsajátításában.

A munkaelvégzése és a szakértelmet igénylő munkával kapcsolatos feladatok megtanulásakulcsfontosságú részét képezik a workshop tevékenységeinek.

- Az **egyéni tanácsadás (coaching)** során a foglalkoztatást akadályozó tényezők és azahhoz vezető erőforrások feltárása történik. Az egyéni tanácsadás az alábbiakatjelenti: a résztvevő dolgainak meghallgatása, megvitatása és kezelése, valamint,amennyiben szükséges, a segítő szolgáltatások irányába történő orientálás.

- **Hálózati együttműködés** – a szükséges megfelelőszolgáltatások irányába történő orientáció, aworkshop állami hatóságok általi meglátogatása.

- **Csoportos tanácsadás (coaching)** – tematikuscsoportok, fizikai, mentális, szociális, kognitívképessegek, természeti környezet – fizikaitestgyakorlás – egészség, zene, funkcionális csoportok, közösségi szellem, képességekben való hit,interakciós készségek, fényképezés.

- **Csapatmunka társakkal** – A csoport tagjai közösélményeket szereznek azáltal, hogy együtt csinálnak dolgokat. A csoporttagokmegbeszélhetik az aktív élet kezelésére, munka világába lépésre és azok feltételeirevonatkozó elképzeléseiket és olyan hasznos készségeket sajátítanak el, mint aszámítógép-felhasználási, vagy munkakeresési készségek. A csoportnak lehetőségevan munkahelyek, illetve oktatási intézmények meglátogatására is. A tanácsadásfontos elemei közé tartoznak a közösségi szellem, interakció, funkcionalitás ésegyenlőség kialakítása, elfogadtatása.

- **Anyagi támogatás** – élelmiszerboltok által felajánlott élelem és kenyér szétosztása arésztvevők között hetente 5 alkalommal, valamint ruhafelajánlások a rászorulóknak.

- A **„cselekvés útján megtanulni” tanműhelyi példák** közé tartozik a faipari,fémmegmunkálási, irodai munka, varrodai, konyha, takarítási, ingatlan-kereskedési,média szektor, autó/kerékpár javítási, segédmunkás, a „WorkIt” termékbolt,újrahasznosítási tevékenységek, a bolhapiac- használt ruhák és termékek boltja,együttes tevékenységek, ügyfélszolgálat, vállalatok alvállalkozása.

- **Az oktatási intézmények közötti együttműködések számára**, a tanműhely alternatív tanuló környezetként szolgál a hagyományos iskolai pedagógia mellett, és kiegészítiaz oktatási intézmény szolgáltatási csomagját a tanműhelyek és oktatási intézményekközött létrejött keretmegállapodás értelmében. Amikor egy fiatalnak problémáiadódnak a szakmai tanulmányaiban és a lemorzsolódás veszélye fenyegeti, akkor atanműhelyben gyakorlatorientáltabb tanulmányokat kezdhet meg a

szakképzőintézménnyel megkötött megállapodás szerint, így személyre szabott segítséghez juttat mindennapi élethelyzetek kezelésében, megoldásában. A fiatal számára az oktatásiintézményekkel együttműködve egyéni tanulási terv készül. A tanműhelyben arésztvevő teljes szakképesítést vagy rész-szakképesítést szerezhet. A lemorzsolódórésztvevők esetében a képesítés megszerzésére irányuló megoldásokat keresnek. A cél, hogy a tanműhely biztosította lehetőségeket beépítsék az oktatási intézménytámogatási/segítségnyújtó szolgáltatásaiba.

- **Vállalatokkal történő együttműködés** - A pályaválasztási tanácsadás segít letisztázni a foglalkoztatási célkitűzéseket és maga a szolgáltatás egy olyan átfogó üzletihálózattal működik együtt, amely egyéni foglalkoztatási lehetőségeket és állásokat kutat fel.

A program eredményei

A tanműhelyben 18 különböző terület szakemberei dolgoznak. A személyzetbe tartozó szakemberek a munkatanácsadás, oktatás és rehabilitáció területéről, valamint szociális és egészségügyi szektorból – pl.: pszichológus, fizioterapeuta, szociális tanácsadó és idegpszichiátriai tanácsadó – érkeztek. A munkatanácsadók különböző szakterületek szakértői, sokan közülük vállalkozói tapasztalatokkal is rendelkeznek és pedagógiai tanulmányokat is végeztek a felnőttek szakképzésére vonatkozóan. A személyzet motivált, elkötelezett és tiszteletben tartja a tanműhely értékrendjét.

A Valtti tanműhely a szociális foglalkoztatás előkészítő szolgáltatásait nyújtó modellszervezetként működik. A workshop tevékenységei megkülönböztető szerepet játszanak a regionális foglalkoztatás működtetésében. A tanműhely szolgáltatásai és a hozzá szorosankapcsolódó tanácsadói tevékenység (coaching) hatékony eszközei a munkanélküliség felszámolásának, a mindennapi élethelyzet-kezelés fejlesztésének és az egyén oktatásba és munkaerő-piacra való belépésének. Az ügyfelek számára történő sikeres előrehaladási tervekkészítése és a megfelelő helyek megtalálása a fenti tevékenységek segítségével eredményesnek bizonyult, így a módszer hatékony és gazdaságos alternatívája a kizárás során felmerülő költségek kezelésének. A tanműhely preventív munkát végez a szerfüggőség kezelésére, valamint mentálhigiénés tevékenységeket végez.

2015-ben a workshop szolgáltatásait 285 ember vette igénybe, 50%-uk szakképzetlen és startós munkanélküli személy volt. A megfelelő oktatás hiánya a foglalkoztatás

leggyakoribbakadályai. A tanműhely résztvevőinek 76%-a számára megfelelő alternatívát sikerült találni. Ezekbe tartozik a karrierterv, tanulási terv, rehabilitációs terv és a speciális szolgáltatások (pl.: szolgáltatások szerhasználóknak vagy mentális problémákkal küzdőknek, egészségügyiszolgáltatások) irányába történő orientáció.

Tanácsadás sikeressége a program működésének éveiben:

2011 (67%) 2012 (68%) 2013 (78%) 2014 (71%) 2015 (76%)

Ausztria

Az Osztrák Munkaerő-piaci Szolgálat (AMS) sok nonprofit szervezettel működik együtt annak érdekében, hogy szolgáltatásait és támogatásait eljuttassa a munkaerőpiac leghátrányosabb helyzetű csoportjaihoz. A foglalkoztatási programok kivitelezésére szakosodott közhasznú szervezeteket szociál-ökonómiai üzemeknek (SÖB) nevezik. Ezek létrejötte a 80-as évekre – a tartós munkanélküliség megjelenésének idejére – nyúlik vissza.

Az AMS a közelmúltban megújította a SÖB támogatásának szabályait. Az Osztrák Munkaerő-piaci Szolgálat elnöke 2005. július 6-án írta alá a szociál-ökonómiai vállalatok (SÖB) támogatásának új útmutatóját, amely július 11-én lépett hatályba. A következőkben erre a dokumentumra alapozva ismertetjük a szociál-ökonómiai üzemek támogatásának jellemzőit.

Munkaerőpiac-politikai cél

A SÖB olyan munkaerő-piaci eszközt jelent, amely piacközeli, mégis relatíve védett, határozott ideig fennálló munkahelyek rendelkezésre bocsátásával segíti a nehezen elhelyezhető személyek munkaerő-piaci integrációját. Ebbe a körbe tartoznak:

- a tartós munkanélküliek,
- a kiközvetítési akadályokkal rendelkező tartós munkanélküliek, úgy mint:
- a munkavégző-képességük erózióját megélt egyének,
- a hajléktalanok,
- börtönből szabadultak,
- adósságcsapdába került személyek,
- kábítószerfüggők, stb.
- a hosszabb ideje foglalkozás nélküliek,

- az idősek,
- a fogyatékossgal élők,
- a szociális beilleszkedési zavarokkal küszködő, és
- a gondozási kötelezettséggel terhelt egyének.

A SÖB társadalmi küldetése, hogy mindenekelőtt olyan személyeket, akiknek korlátozott ateljesítményük, támogasson mindazon képességük helyreállításában, amelyek előfeltételétképezik a normál (támogatás nélküli) munkahelyeken való elhelyezkedésnek. Ebből a SÖBs számára a következő feladatok adódnak:

- átmeneti munkahelyek rendelkezésre bocsátása,
- gondozási és képzési lehetőségek megszervezése a munkaerő-piacon hátrányoshelyzetű emberek számára, egy gazdálkodó üzem keretében,
- az átmenetileg foglalkoztatott személyek kiközvetítési akadályainak elhárítása és rein-
- tegrálásuk a támogatás nélküli munkák világába,
- a tranzitfoglalkoztatottak reintegrációs esélyeinek javítása, célirányos képzéssel.

Támogatástípusok

A SÖB célcsoportjaihoz különböző támogatáscsomagok rendelhetők, amelyek eljuttatása a rászorulókhöz a SÖB feladata.

- Tartós munkanélküliek: A) típusú támogatáscsomag, amely a következő elemekből áll:
 - foglalkoztatás,
 - szociálpedagógiai gondozás és tanácsadás,
 - pályaorientáció,
 - álláskeresési tréning,
 - elhelyezkedési támogatás.
- Kiközvetítési nehézségekkel küszködő tartós munkanélküliek: B) típusú támogatáscsomag, amely kiegészíti az A) csomag keretében nyújtott szolgáltatásokat:
 - betanítással,
 - alapismeretek hiánypótlásával,

— munkatapasztalat-szerzéssel.

• Súlyos elhelyezkedési nehézségekkel küzdő tartós munkanélküliek: ugyanaz, mint a B) csomag esetében.

A szociál-ökonómiai vállalatok munkaerő-piaci teljesítményének fő ismérvei:

— nehezen elhelyezhető személyek határozott idejű foglalkoztatása (tranzitfunkció tudatosan ütemezett be- és kiléptetéssel),

— szociálpedagógiai kínálati csomag rendelkezésre bocsátása, amely arra irányul, hogy

a tranzit munkahelyeken foglalkoztatott személyek foglalkoztathatóságát határozottan javítsa.

Gazdasági teljesítmény:

A szociálökonómiai vállalatok a munkaerő-piaci célokon túl gazdasági célokat is követnek.

Ezek főbb ismérvei:

— a SÖB termékeket állít elő, vagy szolgáltatásokat kínál, piaci áron,

— a SÖB elengedhetetlen ismérve, hogy összkiadásainak meghatározott részét termékei, ill. szolgáltatásai eladásából fedezi.

A SÖB finanszírozása az AMS támogatásával

Az AMS mint az egyik költségviselő vesz részt a SÖB finanszírozásában, az általa keresettés a SÖB révén kínált szolgáltatások megvásárlásával, amely kiterjed:

— a munkahelyek rendelkezésre bocsátásának költségére,

— a tranzit foglalkoztatottak képzésének költségére,

— a tranzit foglalkoztatottak számára nélkülözhetetlen szociál-pedagógiai gondozás és a

beilleszkedés segítségének költségeire,

— továbbá a tranzit foglalkoztatottak szakmai irányításához és képzéséhez szükséges kulcspozíciók/szakértők finanszírozásának költségeire.

A SÖB által az AMS részére nyújtott teljesítményt világosan és pontosan meg kell határozni, majd (a SÖB, a regionális és a lokális AMS által megkötendő) szerződésben rögzíteni. Azalábbi kulcsszolgáltatások jelenthetik a lehetséges keretét a SÖB-től elvárt, és a SÖB, ill. az AMS közötti szerződésben meghatározott teljesítménynek:

- a tranzit foglalkoztatottak képzése és foglalkoztatása:

- alapképzés,

- kiegészítő képzés,

- szociálpedagógiai gondozás

- outplacement,

- kiközvetítés,

- utógondozás.

A hátrányos helyzetű célcsoport összetételét és kiválasztását a regionális és lokális AMS aSÖB-bel együtt határozza meg. A tranzitfoglalkoztatás általában egy évig tarthat. A stabil éstartós integráció érdekében azonban ezt az időtartamot az egyén problémáihoz és fejlesztésszükségeihez lehet igazítani.

A szociál-ökonómiai üzemeket közhasznú szervezetek (főleg egyesületek) irányítják. Amennyiben egy nyereségérdekelt vállalkozás érdekelt abban, hogy a munkaerő-piaci szolgálattalegyüttműködve végrehajtsa egy foglalkoztatási projektet, azt az előbbivel szemben előnyben kell részesíteni.

A szociál-ökonómiai vállalatok az évek során különböző ernyőszervezetek alá szerveződtek.

Az AMS-nél eddig az alábbi ernyőszervezetek regisztrálták magukat:

Szociális Vállalatok Szövetségi Ernőszervezete (BDV)

1070 Bécs, Halbgasse 7/4

ASB-Adósságkezelő Társaságok Szövetsége

4020 Linz, Scharitzerstraße 10

„Promente Ausztria”

Osztrák Szövetség a Mentális Egészségért

4020 Linz, Figulystraße 32

A támogatás feltételei

- A regionális AMS a szövetségi állam munkaerő-piaci helyzetétől, az egyes népességcsoportok érintettségétől, a pénzügyi lehetőségektől és a potenciális program-kivitelezőktől függően kidolgoz egy komplex programot, a súlypontok és az intézkedési terv részletezésével.

- A regionális AMS és a SÖB közötti tárgyalások olyan megállapodás megkötésére vonatkoznak, amelyek a regionális AMS és az egyes projektgazdák között jönnek létre, továbbá olyanokra, amelyek a regionális AMS együttműködését szabályozzák az összes, illetékességi területükön működő szociál-ökonómiai vállalattal.
- A regionális AMS szorosan együttműködik azokkal a programkivitelezőkkel, amelyek eljuttatják intézkedéseit az ügyfelekhez. Tőlük függ az is, hogy kihasználják-e a SÖB állás kínálatát. A programoknak és intézkedéseknek arra kell irányulniuk, hogy a regionális AMS és a SÖB együttműködése révén biztosítsák az állás kínálat ésszerű bővítését, különösen a legnehezebben elhelyezhető ügyfélkör számára.
- A támogathatóság előfeltétele, hogy a projekt kivitelezője készítsen egy vállalati koncepciót, aminek 3 részből kell állnia: a szervezeti, a gondozási és a gazdálkodási részből. A minimális gazdasági elvárásnak megfelelő projektek maximális támogatása nem léphet túl a számlával igazolt tényleges költségráfordításokat. A minimális gazdasági elvárás azt jelenti, hogy a SÖB-nek a költségek legalább 20%-át saját termékei és szolgáltatási eladásából kell fedezni. Ettől a követelménytől újonnan alapított SÖB esetében el lehet tekinteni.

Az AMS garantált hozzájárulása

A munkaerő-piaci szolgálat pénzügyi támogatása több elemből áll. Ezek egyike a működésköltség fedezése, melyek között minden olyan személyi és tárgyi költség elszámolható, amire egy gazdaságos, célirányos és takarékos vállalatvezetéshez szükség van. Az indoklásnak a projekttervből kell kiderülnie.

• A tranzit foglalkoztatottak költségei

A tranzit foglalkoztatottak költségeinek elismerésénél az alábbi szabályokat kell figyelembe venni:

- a foglalkoztatottak tevékenységi területei szerinti ágazati kollektív szerződéseket;
 - a fenti hiánya esetén az egyesület belső bérrendszere az irányadó, ami nem lépheti túl az AMS bértételeit,
 - a SÖB-nél kapott bérek ne rontsák a tranzit foglalkoztatottak elhelyezkedési esélyét az elsődleges munkaerő-piacon.
- A kulcsszemélyzet költségei
- Az egyesületekre vonatkozó bértételek az irányadók.

- Ha ez hiányzik, az ágazati kollektív szerződésre kell hagyatkozni.
- Mindkét bérrendszernél felső határnak kell tekinteni az AMS bértételeit.

A SÖB-nél létfontosságú a kulcsszemélyzet rendelkezésre állása. Ezek képzettségét és tapasztalatait az AMS felé igazolni szükséges. A kulcsszemélyzet létszáma a probléma-csoport nagyságának és összetételének, valamint a vállalat méretének a függvénye.

- Az értékcsökkenés elszámolhatósága

Az eszközök értékcsökkenése annyiban számolható el, amennyiben azok a vállalat működéséhez létfontosságúak, és hitelből finanszírozottak. Beruházási támogatásokkal megszerzett javak után – függetlenül attól, hogy azt az AMS finanszírozta-e, vagy más, ill. a SÖB maga gazdálkodta-e ki – nem írható le értékcsökkenés.

- Hozzájárulás beruházások támogatásához

A beruházási tervben be kell mutatni az intézkedési terv időtartama alatt megvalósítandó saját beruházásokat, de a mások által finanszírozottakat is (tartomány, önkormányzat, bank, stb.). Az, hogy ehhez az AMS milyen mértékben járul hozzá, egyedi mérlegelés tárgya képezi.

- Ernyőszerkezeti hozzájárulás

Azok a SÖB-ök, amelyek igazolni tudják ernyőszerkezeti tagságukat, kulcsszemélyzetük és tranzitfoglalkoztatottaik bruttó bérének 1%-át elszámolhatják tagsági hozzájárulásként. Erre azonban csak akkor van mód, ha az ernyőszerkezet regisztrálva van az AMS központjában, vagy az illetékes tartományi hivatalnál.

A megállapodás alapján garantált hozzájárulás elvileg egy évre biztosítható. A regionális AMS igazgatóság ettől eltérő támogatási időtartamot is meghatározhat.

Döntési kritériumok

A támogatás nagyságát a tranzitfoglalkoztatottak számával és problémájuk súlyosságával arányosan kell megállapítani. Emellett figyelembe kell venni az eddigi és várható munkaerő-piaci eredményességet, továbbá a regionális munkaerő helyzetet.

A munkaerő-piaci esélyegyenlőség támogatásáról szóló törvény értelmében arra is ügyelni kell, hogy a nők a munkanélkülieken belüli arányukkal azonos mértékben vegyenek részt a SÖB-ök foglalkoztatásiprogramjaiban. A munkaerő-piaci eredmény alapját az ún. „kiközvetítési kvóta” képezi, deemelt szociális hatékonysági kritériumokat is lehet alkalmazni. Elkerülendő a projektek hatásának és eredményességének pusztán absztrakt sémákra szabott mérése. Ehelyett a projektek fejlődésére kell figyelemmel lenni. Ehhez a projekt kivitelezőjének és a regionális AMS-nek meg kell állapodni egy kritériumkatalógusról, valamint a megfelelő mérési módszerekről.

A célok elérését minden projektnél vizsgálat tárgyává kell tenni. Ilyen hatékonysági kritériumok lehetnek, hogy:

- mennyien léptek át az első munkaerő-piacra,
- hány főt iskoláztak be,
- mennyiben kezdtek hozzá a szakmunkásképzéshez, vagy folytatják azt,
- hány főnél sikerült elhárítani az elhelyezkedés akadályát (pl. lakhatási lehetőség, adóssághelyzet megoldása),
- hány főt vontak be gondozói programokba, stb.

A célok elérésének megítélésénél a SÖB és az AMS által meghatározott próbaidő alatt lemorzsolódott tranzitfoglalkoztatottakat figyelmen kívül kell hagyni.

A szociál-ökonómiai üzemek a tartományok és önkormányzatok számára is nagy jelentőséggel bírnak. Egyfelől, a problémacsoportok integrálásért ők ugyancsak felelősek, másfelől pedig a SÖB-ök, mint vállalkozások számukra is felhasználhatók regionális céljaik megvalósításához (városrészek szanálása, szemétszállítás és hulladék feldolgozás, stb.). A tartományokat és önkormányzatokat ennél fogva határozottabban be kell vonni a közös finanszírozásba. Atólük elvárt anyagi hozzájárulás a támogatás összegének legalább egyharmadát el kell, hogy érje. Amennyiben ehhez képest elmaradás mutatkozik, az AMS a munkaerő-piaci helyzetétől függően vállalja ennek pótlását.

A regionális AMS a szakmai indokoltság és a végrehajthatóság szempontjából megvizsgálja a SÖB betervezett projektkoncepcióját. Amennyiben kétségek merülnek fel, amelyek továbbvizsgálatra szorulnak (főleg üzemgazdálkodási szempontból), az AMS külső szakértőket igénybe vehet.

A szociál-ökonómiai üzemek kettős követelmény között örlődnek: egyfelől, eleget kell tenniük az AMS azon igényének, hogy megfelelő munkahelyeket kínáljanak fel, másfelől egy vállalatgazdasági elvárásaihoz is igazodniuk kell. Miközben ez a feszültség a siker motorja, kétségkívül nagy kihívást jelent a résztvevők számára. A SÖB vezetése ezért azt követeli, hogy a SÖB és az AMS közötti lényeges kérdéseket szerződés rögzítse. A támogatási garanciát ezért terjedelmes írásos megállapodásban rögzítik. Ez magában foglalja:

- az AMS garantált hozzájárulását,
- a projekt kivitelezője által megteremtendő munkahelyekre elhelyezendő célcsoportokszámát és összetételét (kulcsszemélyzet+ tranzit foglalkoztatottak = foglalkoztatásikötelezettség),
- az elkötelezettséget valamennyi szociális és munkajogi előírás betartására,
- a SÖB és AMS együttműködését a tranzit foglalkoztatottak kiválasztására és reintegrációjára,
- a gondozás mikéntjét, a szakképzést és szakmai irányítást,
- a rendszeres jelentéstételi kötelezettséget a projektben foglalkoztatottakról, a sikerkritériumokat, mérési módszereket és elvárt eredményeket,
- a társfinanszírozók kötelezettségvállalását.

Amennyiben a SÖB-ön kívül álló okok miatt nem sikerül az egyik szerződés lejárta után másikat kötni, az előző megállapodás időtartama automatikusan 6 hónappal meghosszabbodik, hogy a SÖB ne maradjon anyagi forrás nélkül.

Portugália

Az 1974 áprilisát követő időszakban sok szövetkezet alakult Portugáliában és létrejövő szociális szövetkezetek tevékenysége elsősorban a fogyatékkal élőkre irányul. A három megtekintett szociális szövetkezet hasonló szervezeti felépítésű: a CECD Szociális Szövetkezetet a CERCICA Szociális Szövetkezetet, amelyeket 1976-ban, míg a CERCIOEIRAS Szociális Szövetkezetet 1975-ben alapították. A szociális szövetkezeteket a társadalmi szolidaritás jegyében alapították, az értelmi fogyatékkal élő gyermekek szülei, és a velük foglalkozó szakemberek azzal a céllal, hogy a szövetkezet segítse az érintett gyermekek társadalmi beilleszkedését, és

képviselje érdekeiket, jogaikat. Eredetileg a „normál” oktatási rendszerbe tartozó iskoláskorú gyermekekkel foglalkoztak, mára azonban a célcsoportjuk bővült, egyaránt ide tartoznak azok a gyermekek és felnőttek is, akik valamilyen társadalmi beilleszkedési problémával, nehézséggel küzdenek. A cél olyan szolgáltatások biztosítása a számukra, mely hozzásegíti őket ahhoz, hogy teljes életet éljenek. A szövetséget alapítói érdekközösség és tiszta profil jellemzi. Működési terület: Sintra régió és a környező települések. A szociális szövetségetnek átlagosan 140 tagja van és 90 alkalmazottja. A bérezésük pedig a Portugáliában megállapított 475 € a minimálbért figyelembe véve, a minimálbérhez képest a legalacsonyabb (takarítók) fizetés 550 €, és a legmagasabb (ügyvezető) pedig 2200 €. Évente 2 közgyűlést tartanak, ahol szavaznak a tagok, megvitatják a szociális szövetséget felmerült teendőit, ügyeit. A szövetséget 3 részre osztható: 7 fős ügyvezetés, 3 fős pénzügyi vezetés, és 3 fős felügyelő bizottság.

A szociális szövetségek a fogyatékkal élők ápolása, foglalkoztatása mellett az alábbi tevékenységeket végzi:

- 0 – 6 év közötti gyerekek otthoni felügyelete,
- házi idős ápolás,
- rehabilitációs tevékenység, kábítószer fogyasztók esetén,
- külső rendezvények szervezése a célcsoport számára,
- gyakornokok alkalmazása az Intézményben,
- tartós munkanélküliek visszacsatolása az elsődleges munkaerőpiacra.

Partnereik: Szolgáltatásaik minél szélesebb körű elterjesztése érdekében hálózatban együttműködnek Sintra Önkormányzatával, érintett települési önkormányzatokkal, a területen működő egészségügyi központokkal, iskolákkal, köz-és magánszektor képviselőivel. Eszköz-, és humán erőforrás állományt is helyeznek ki partnereikhez a célcsoport számára biztosítva a szolgáltatások könnyebb elérhetőségét. Az Önkormányzat nemcsak finanszírozza a szociális szövetségeket, - hanem munkalehetőséget biztosít a szociális szövetséget fogyatékkal élő fiataljai számára. - legnagyobb megrendelője, képeslapokat rendel a szociális szövetségettől, valamint a szövetséget kertészetéből vásárolja a közterületeken elhelyezett növényeket. (kb.100.000 növényt ültetnek a kertészetben/év) is. A szociális szövetséget vállalkozás részének teljesen meg kell felelnie a piaci körülményeknek, mint bármely

vállalkozásnak. Ugyanúgy fizetnek bért és járulékokat a munkavállalóik után, mint a többi piaci szereplő. Szociális szövetkezetek finanszírozása: A szociális szövetkezet alapítása 250 € (míg pl. egy alapítványé 250.000 €). A szociális szövetkezeteket elsősorban a Munkaügyi és Szociális Minisztérium támogatja (TB formájában), valamint az Oktatási Minisztériumtól kapnak szakembereket, tanárokat és együttműködnek a helyi egészségügyi központokkal. Az állami támogatást minden évben megpályázzák, tehát az nem automatikusan jár. A portugál államtól normatívát kapnak, melynek összege 472 €/hó gyermekenként, azokra a gyerekekre, akik nem képesek részt venni a képzésen, ők a szabadidős központban kapnak elfoglaltságot. Az elmúlt 2 évben a gazdasági válságból kifolyólag csökkent az állami támogatás, ezért egyre fontosabb a vállalkozások, cégek támogatása (Oriflame, Microsoft Company). A vállalkozások, nemcsak adományokkal segítik a szociális szövetkezetet, hanem munkalehetőséget is biztosítanak a fogyatékkal élőknek. 12 A család (akinek a gyermeke a szociális szövetkezet által fenntartott intézményben kap ellátást) is hozzájárul a szociális szövetkezet működtetéséhez jövedelmük arányában. A kedvező jövedelemmel rendelkezők 330 €/hó-t, míg a rossz anyagi háttérrel rendelkezők 20 €/hó-t fizetnek. A diákok részesülnek ösztöndíjban, mégpedig a Munkaügyi Intézet és egyéb európai uniós forrás által. Az Intézet és az egyéb uniós forrás finanszírozza az utazási költségeket, étkezési hozzájárulást, valamint az eszközöket, diákoknak a képzést. A szociális szövetkezetek végeznek kisebb, bevételt jelentő termelő tevékenységet - csempefestést, képeslapkészítést szőnyegszövést, bedolgozást egy közeli gyárnak, amely tevékenység alapvetően egyszerű összeszerelési műveleteket jelent, - a vállalkozásból származó profitot visszaforgatják tevékenységükbe. A szociális szövetkezet által termelt profitról a portugál törvények rendelkeznek, miszerint a szociális szövetkezetnek kötelezően vissza kell forgatni a termelt profitot arra a fogyatékkal élő munkavállalóra, aki előállította a terméket, valamint a támogatásokat nem 100%-ban kapják meg, hanem rendelkezni kell önrésszel, és a profitból egyrészt ezt az önrészt fedezi, másrészt biztosítja a termelés technikai háttérét, valamint 10%-ot visszajuttatnak a termék előállítójának. A szociális szövetkezetek által nyújtott szolgáltatások/tevékenységi körök: A fogyatékkal élők tevékenységüket személyre szabott napi program szerint végzik, a napi tevékenység

ritmusa, fajtája egyénre szabott, a lakószobák kialakítása is alkalmazkodik az ott élők igényeihez.

1) Speciális alap- és középfokú oktatás biztosítása a 6-18 éves korosztály részére két módon, egyrésztől székhelyükön speciális iskolai ellátást működtetnek (50 fő részére), másrésztől a térségi iskolákban integrált oktatásban részesülő diákok számára speciális végzettséggel rendelkező tanárokat biztosítanak. Pénzügyi háttér: Az iskolai oktatás biztosításáért a fogyatékoság súlyosságától függő állami normatív támogatást kapnak személyenként. Az integrált oktatáshoz kapcsolódó szolgáltatásokat (speciális képzettséggel rendelkező humán erőforrás biztosítása) az Egészségügyi Minisztériumhoz, az érintett iskolával közösen benyújtott pályázatból finanszírozzák (elsősorban a szakértők, tanárok bérköltségét, de nem 100 %-os mértékben).

2) Szabadidős tevékenységi központot működtetnek olyan 16 éven felüli fogyatékkal élő személyek számára, akik nem képesek önállóan munkát vállalni, és akiket nem lehet szakképzésben részesíteni, mivel olyan hátránnyal küzdenek, mellyel nem képesek magukat ellátni (116 fő). A fogyatékosági szinteknek megfelelően három csoportban biztosítanak közös tevékenységet a számukra. Akik képesek valamiféle termelőtevékenységet folytatni –ezek szezonális tevékenységek általában, pl. karácsonyi képeslapok készítése-, a munkájukért 30- 35€ zsebpénzt kapnak havonta. A felvételkor saját diákjaikat részesítik előnyben, szolgáltatásban részesülő létszámuk kötött. A tevékenység 09.00-17.00 óráig tart, ezt követően a célcsoport egy része haza, kisebb részük pedig közotthonba indul „haza”. Ez a szabadidős központ kb. 25 éve működik a szervezetnél. Pénzügyi háttér: Egyrésztől a szociális ügyekkel foglalkozó minisztérium normatív támogatása, másrésztől az ellátottak családjainak jövedelem arányában történő befizetései finanszírozzák a tevékenységet. A finanszírozás instabilitását adja a kormánypolitikától, és a családok jövedelmétől való függés.

3) „Védett” munkahelyeket biztosító központ azon 18 évnél idősebbek részére, akik nem alkalmasak az elsődleges munkaerőpiacon való munkavégzésre. „4-es kanyar” nevű saját 13 nonprofit cégüknek 42 alkalmazottja van, kertgondozással, és mosodai szolgáltatással foglalkoznak. Vevőik cégek, önkormányzatok, magánszemélyek (kastélyok, paloták, közterek). Dolgozóik megkapják a Portugáliában jellemző minimálbért (475€) minden egyéb munkaviszonyra jellemző juttatással (szabadság, végkielégítés stb.)

Pénzügyi háttér. A vevőktől származó árbevétel a cég költségeit fedezi (fizetések, anyagköltség és egyéb költségek); a foglalkoztatáshoz kapcsolódó munkaerő-piaci szolgáltatások nyújtásához (mentorálás, egyéb pszicho-szociális szolgáltatások) állami támogatást kapnak.

4) Szakmai képzés, melynek alapvető célja az elsődleges munkaerőpiacra való beilleszkedés segítése a célcsoport tagjai számára. A kevésbé sérült, 15-16 év feletti fiatalokat képzik itt valamilyen szakma, vagy egy adott szakmán belül valamely részsakma elsajátítására. A saját diákokon kívül felvesznek más iskolákból érkező fiatalokat is, akik nem tudnak a hagyományos szakképzésben sikeresen részt venni. Az egészségügyi központok is küldenek ide különféle mentális problémával küzdő fiatalokat. Törvényi módosítás során az eredetileg 4 éves képzési időt 2 évre csökkentették, melynek részei: 1. Szakmai tudás elsajátítása személyi fejlesztéssel és közösségbe való beilleszkedés segítségével 2. Élethelyzet szimulálása – munkaszituáció modellezése 3. Elsődleges munkapiacra, konkrét munkahelyen mentorral történő foglalkoztatás A munkaadókat a 2 éves járulékkedvezményel tudják motiválni a célcsoport foglalkoztatására, de a befogadó környezet megteremtése náluk is gondot okoz. Pénzügyi háttér: 50% társadalombiztosítási alap és Szociális Minisztérium finanszírozása, 50%-ban EU forrásból Munkaügyi Minisztériumon keresztül kapott képzési keret. (A Munkaügyi Minisztériumon keresztül, nem saját jogon pályáznak EU forrásra).

5) Egyéb szolgáltatások 5.1.) Bentlakásos intézményi szolgáltatások biztosítása azok számára, akiknek nem kapnak támogatást a családjuktól, vagy nem rendelkeznek családi háttérrel. Családi házakban működő otthonokban 7-7 fiatal diák él felügyelettel. 5.2.) Projektek keretében megvalósított felnőttképzések

6) Rehabilitációs Orvosi Központ működtetése, amely nem csak a fogyatékkal élő célcsoport-tagok, hanem minden helyi lakos előtt nyitva áll. Elérhető szolgáltatásaik: fizioterápia, beszédterápia, családterápia stb. Pénzügyi háttér: Privát céggént működtetik, saját finanszírozású.

7) 6 éves kornál fiatalabb gyermekek számára segítségnyújtás a közösségbe való beilleszkedés, és egyéb területeken Problémaként felvetették, hogy Portugáliában a törvények érdekeltté teszik a vállalkozókat fogyatékkal élők foglalkoztatására, azonban nem különítik el az értelmi fogyatékoságot a más – érzékszervi, vagy

mozgásszervi fogyatékoságtól. A munkaadók előnyben részesítik a mozgásszervi fogyatékosággal élőket a törvény alkalmazásakor, hiszen az értelmi fogyatékkal élő mellé sok esetben mentort is kell foglalkoztatni, ami megnöveli az élőköltséget. A szövetkezetek állandó kiadvánnyal és honlappal rendelkeznek. Az épületek technikai felszereltsége teljesen megfelel a fogyatékkal élők igényeinek, egyben könnyíti az itt dolgozók munkáját. Az épületegyüttesben lift mindenhol biztosított, az érintettek számára terápiás szoba áll rendelkezésre, melyet a saját bevételből alakítottak ki, valamint terápiás kutyái is vannak a szövetkezetnek. A bentlakók részére tornaterem, teniszpálya, úszómedence áll rendelkezésre, de biztosítottak a kertészkedés feltételei is és néhányan festészettel is foglalkoznak.

Felhasznált irodalom

I. fejezet

VERNANT, Jean-Pierre: Mindenség, istenek, emberek, Európa Könyvkiadó, Bp. 2002. 63-65. o.

NÉMETH András: Emberi világok. Pedagógiai megközelítések. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014. 41. o.

KOCKA, Jürgen: Az európai történelem egyik problémája: a munka. Korall, 2001. ősz-tél, 6. o.

Dr. MEZEY Barna: Az első dolgházak kora. A börtönépítészet nagy korszakai. Börtönügyi Szemle 11.évf. 1. 1992 március, 47-48. o.

Hospital, Workhouse vagy House of Occupation, azaz Kórház, utalva az intézmény „gyógyító” jellegére, Dolgház és az Elfoglaltság Háza, mindkettőben benne van, hogy a társadalmi nevelés és a szegénység megelőzésének elsődleges eszközének a munkát tartották.

BRANDT, Juliane: Adalékok a munka fogalmának református koncepciójához a 19. századi Magyarországon. Korall, 2001. ősz-tél 23. o.

TOMKA Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon. Corvina Kiadó, Bp. 2008. 9-10. o.

TOMKA Béla: Szociálpolitika: fejlődés, formák, összehasonlítások. Osiris Kiadó Kft., Bp. 119. o.

SINFIELD, Adrian: Miért időszerű ma is Titmuss? Esély 2014/1. 4. o.

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Bp., 79. o. 46.

Simonyi Ágnes: Aktiválás – foglalkoztatás- és szociálpolitikák eszközeinek és intézményeinek összehangolása a fejlett országokban Esély 2012/2 72.o. 48.

BONOLI, Guiliano: Az aktív munkaerő-piaci politika politikai gazdaságtana, Esély 2013/5. 17. o.

BABAJANIAN, Babken V.: A jóléti állam leépítése a posztoszocialista Örményországban. Esély, 2017/6. 54. o.

MISHRA, Ramesh: A globalizáció logikája és a jóléti állam változó háttere. Esély 2016/5. 31. o.

European Semester Thematic Factsheet Active Labour Market Policies 10. o.

LODEMEL, Ivar (szerk.): Workfare in Six European Nations. Findings from evaluations and recommendations for future development. Fafo Foundation, 2001. 11. old.

MISHRA, Ramesh: A globalizáció logikája és a jóléti állam változó háttere. Esély 2016/5. 30. o.

<http://www.workhouses.org.uk/poorlaws/newpoorlaw.shtml#Commission1905>

DEEMING, Christopher: Foundations of the Workfare State – Reflections on the Political Transformation of the Welfare State in Britain. 863. o.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/spol.12096>

WHITE, Michael – LAKEY, Jane: The Restart Effect. Evaluation of a labour market programme for unemployed people. Policy Studies Institute, London, 1992. 43-44. o.

<https://www.legislation.gov.uk/uksi/1993/1621/article/2>

Editorial: The ‘new’ workfare schemes in historical and class context 1. o.

<https://libcom.org/files/workfarePROOFED.pdf>

HINTON, Eleanor: The Social and Political Significance of Workfare in the United Kingdom. A Normative Human Rights Critique 32. o. <https://sas-space.sas.ac.uk/4779/1/1143034.pdf>

Editorial: The ‘new’ workfare schemes in historical and class context 1. o.

<https://libcom.org/files/workfarePROOFED.pdf>

CRISP, Richard – FLETCHER, Del Roy: A comparative review of workfare programmes in the United States, Canada and Australia. Norwich, 2008. 9. o. Forrás: <http://www.splunderousnoog.com/rrep533.pdf>

CHAPMAN, James: Pick up litter for your dole: Long-term jobless will also clean up graffiti or cook for the elderly in Tory ‘work for benefits’ plan. Daily Mail, 2013.09.30.

Forrás: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2438020/George-Osbornes-work-dole-plan-Pick-litter-clean-graffiti-cook-elderly-welfare-benefits.html>

BOTTINI, Fabien: The Roots of French Welfare State. 11. O. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01610379/document>

European Semester Thematic Factsheet Active Labour Market Policies 9. o.

HASSELBALCH, Ole: The Roots of Scandinavian Law. 12. o. Forrás: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/43-1.pdf>

BONOLI, Guiliano: Az aktív munkaerő-piaci politika politikai gazdaságtana, Esély 2013/5. 25. o.

KILDAL, Nanna: Workfare tendencies in Scandinavian welfare policies. Paper presented at the 8th BIEN Congress: Economic Citizenship Rights for the 21st Century Berlin, 6-7 October 2000 10-11. o.

LODEMEL, Ivar: Workplace with Stipend: Public Works, Activation, Workfare or ALMP? Peer Country Comments Paper - Norway 1. o. Forrás: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=10518&langId=en>

KISS Ambrus: Közmunkarendszer: így nem mehet tovább <http://ujgyenloseg.hu/kozmunkarendszer-igy-nem-mehet-tovabb/>

Tomka 2015. 45. o.

KOÓS Bálint: Közfoglalkoztatás a mezőgazdaságban. Tér és Társadalom, 30. Évf. 3. Szám, 2016, 43. o.

Gömbös Nemzeti Munkatervében külön pontot kapott a „Munka és nem segély”, amelyben elvi ellenségként nevezte meg a munkaképes korú és állapotú személyek állami segélyezését.

GYÁNI Gábor: Közmunka a Horthy-korban. Figyelő 2011. Június 30-33. o.

CSOBA Judit: A közfoglalkoztatás régi-új rendszere. Esély 2010/1. 5. o.

FREY Mária: A munkaerőpiaci politika jogszabályi és intézményi környezetének piaczgazdasági fejlődéstörténete, 202.o. <https://tinyurl.hu/dM2R/> 2019.március 16. 14:31

SIMONYI Ágnes: Úton a társadalompolitika 4. old.

http://epa.oszk.hu/02900/02943/00039/pdf/EPA02943_kapocs_2008_6_02.pdf

SZABÓ Andrea: A közfoglalkoztatás jelentősége két gazdasági recesszió tükrében. Esély 2013/4. 76. o.

<http://kozfoglalkoztatás.kormany.hu/tajekoztato-a-kozfoglalkoztatás-rendszerrol>

II. fejezet

Juhász Gábor: A szociális gazdaság szerepe és jelentősége a helyi társadalom és gazdaság fejlesztésében, illetve a térségi-területi felzárkózásban in: Szociális szemle 2013/1-2.

Csoba Judit, Frey Mária, G. Fekete Éva, Lévai Márta, Soltész Anikó: Szociális gazdaság kézikönyv, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány 2007.

Európai Bizottság – Sajtóközlemény. Tartós munkanélküliség: európai fellépés 12 millió tartósan munkanélküli személy munkaerőpiacra való visszavezetése érdekében, Brüsszel, 2015. szeptember 17.

José Luis Monzón és Rafael Chaves: A szociális gazdaság az Európai Unióban in: CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása 2012.

José Luis Monzón és Rafael Chaves, A szociális gazdaság az Európai Unióban in: CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása 2012.

Európai Parlament, Szociális és Foglalkoztatáspolitikai: Általános irányelvek in: Az Európai Unió ismertetése – 2019 http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_2.3.1.pdf letöltés ideje: 2019. március 29.

László Gyula, Munkaerő-piaci politikák in: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs 2007.

https://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=401&Itemid=17

9 letöltés ideje: 2018.03.25.

Dr. Futó Péter, Hanthy Kinga, Lányi Pál, Mihály András, Dr. Soltész Anikó: A szociális gazdaság jelene és jövője Magyarországon, Nemzeti Felnőttképzési Intézet Budapest, 2005.

III. fejezet

http://life-from-soil.sosna.sk/wp-content/uploads/2016/02/guidebook_hu.pdf, 2019.03.06.

OFA-ROP Hálózat Tanulmány I. – Angliai tanulmányút tapasztalatai a szociális gazdaság területéről, OFA, Budapest, 2006.

Az ifjúságimunkanélküliségcsökkentésélcélzó NSRK-fejlesztésektársadalmi-gazdasághátterének Készítette: Szepesi Balázs vezető értékelő Luksander Alexandra értékelő Csité András cégjegyzésre jogosult képviselő 2013. január 23. 2. kötet mellékletek, HÉTFA Kutató Intézet, 2013

Tanulmány II. Fenntartható szociális gazdaság – néhány példa Spanyolországból, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest 2007.

Bakó Tamás: Skandináv közmunkaprogramok

A foglalkoztatás elősegítése szakképzéssel – Jó gyakorlatok gyűjteménye, Békés Megyei Kormányhivatal, 2016.

A képzetlenek foglalkoztatásának jógyakorlatai, „V2” Excelsior Bt., 2011.

BÍRÓ Noémi – NÁDAS György – PRUGBERGER Tamás – RAB Henriett – SIPKA

Péter: Az aktív és passzív foglalkoztatáspolitikai eszközök alakulása, hatásuk a munkaerő - piaci mutatókra